

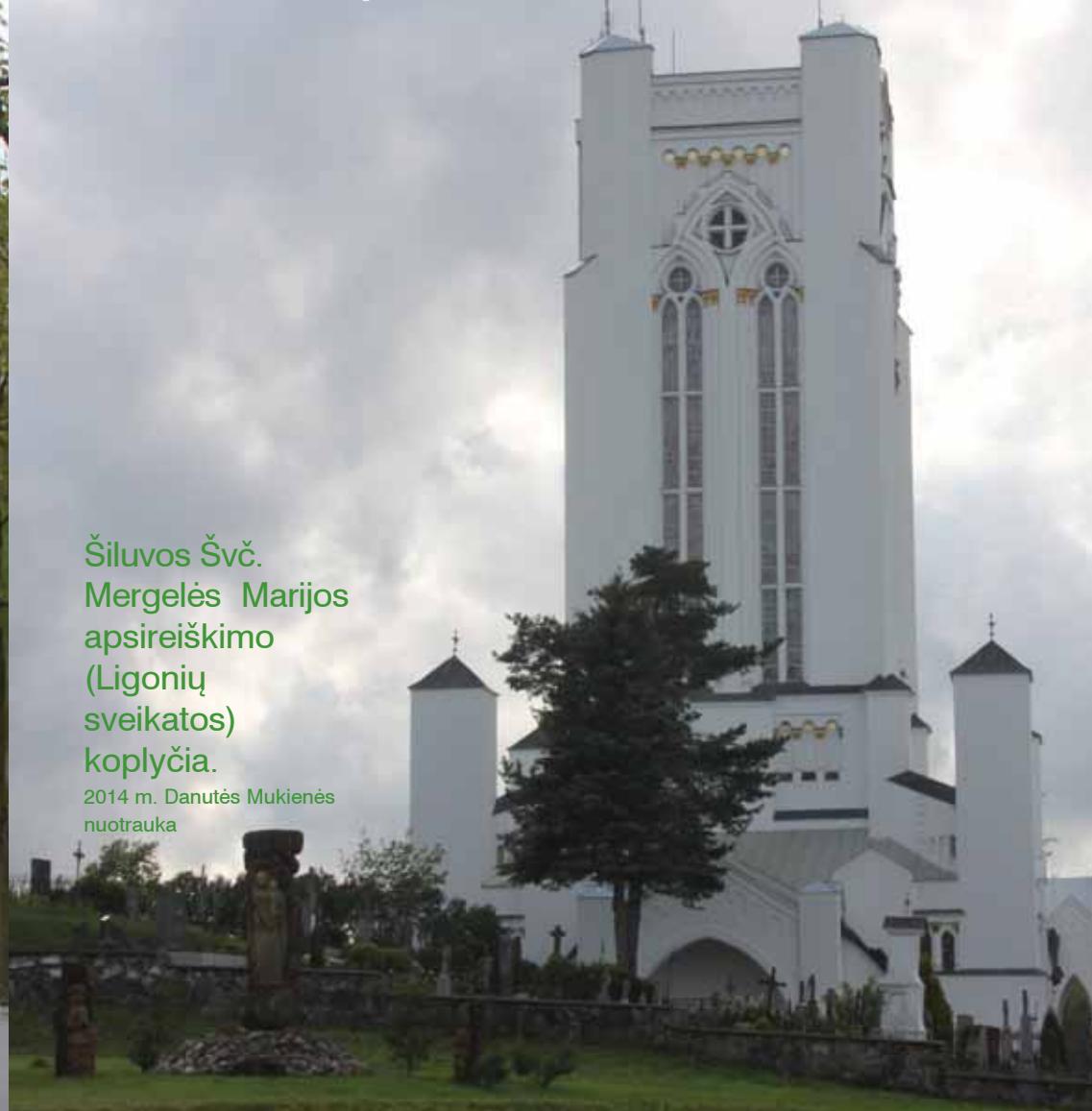
Plungės
kunigaikštčių
Oginskų parke.
2014 m.
Danutės Mukienės
nuotrauka

97713921261003

Šiluvos Švč.
Mergelės Marijos
apsireiškimo
(Ligonių
sveikatos)
koplyčia.
2014 m. Danutės Mukienės
nuotrauka

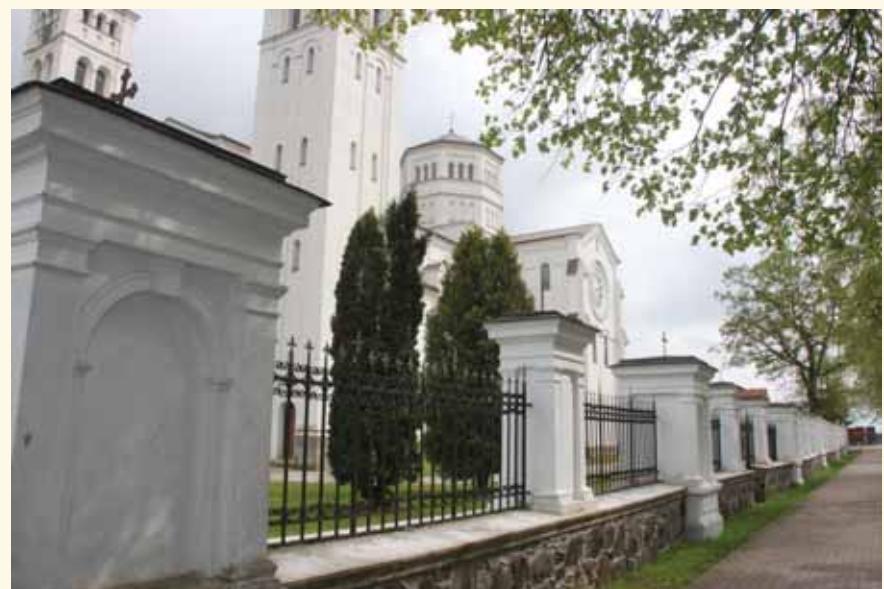
Restauruota buvusios Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos laikrodinė. 2014 m.
Danutės Mukienės nuotrauka

Buvusioje Rietavo kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje . 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Plungės buvusios kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos parke. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčios fragmentas . 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

KULTŪRA
ARCHITEKTŪRA
LITERATŪRA
PAVELDAS
TEATRAS
ISTORIJA

ŽEMAIČIU

Regėjuonu kultūréniu inicetivu céntrus, Žemaitiu akademéjés, Žemaitiu akademéne jaunima korporacéjés „Samogitia“ leidénis

žeme

Žemaitiu žeme

2014 / 2 (92)

5–11 p.

12–19 p.

12–19 p.

REGÉJUONU KULTŪRÉNIU INICETIVU CÉNTROS.
LEIDÉNI SODARÉ, MAKETAVA
REDAKTOURÉ Mukiené Danuté.

ŽORNALA REDAKCÉNÉ TARÍBA: Butréms Aduoms, Daujuotié Véktvoréjé, Kelméckaté Zita, Sungailiené Loreta, Mukiené Danuté.

Žornals paréngts igivendénont kultüréni proujekta „ŽEMAIČIAI TEATRE IR TEATRAS ŽEMAITIJOJE“.

Proujekta rem LIETUVUOS SPAUDUOS, RADÉJÉ ÉR TELEVIZÉJÉS RIEMEMA FONDS. 2013 m. proujekta igivendénémou Fonds skiré 24 tükst. Lt.

ISSN 1392-2610.
Regéjuonu kultüréniu inicetivu céntrus, Vilniaus g. 22, LT-01119 Vilnius.
Tel. 8 687 47 550.
Tel. / faksos (8 5) 261 9670.
El. p. zemaičiu@gmail.com.
<http://www.samogit.it>.
Spausdénia AB „Lietuvos ryto spaustuvé“. Tiražas 1 000 egz.
Žornais prenumeroujems.

VAIDINIMAI, VAIDUOKLIAI ARBA DEMONAI, O GAL PASAULĖJAUTA...

PETRAS BIELSKIS

Prof. Petras Bielskis. Aistės Česnaitės nuotrauka i Vyskupo Motiejaus Valančiaus memorialinio muziejaus archyvo

Seniausia ir gryniausia mūsų liaudies drama yra *Vestuvinė rėda*. Nesunkiai atsekmama ir meninio mąstymo tradicija, sugebėjimas kalbėti apie pasaulį, sukuriant vyksmą arba vaidinant. Kita vertus, čia daug ženklių, kurie liudija antropomorfinių dievybių liekanas – svočios rauda prie moteriškos lyties stabo, padaryto iš šiaudų kūlio¹, jaunosis ritualinis veiksmas lieti midų ar vyną į lubas atskleidžia senovės baltų bičių deivės Austėjos kulto semantiką², grupinės, didžiosios šeimos elgsena – sargybiniai arba mituliai „gulėjo per veselę su draugėmis, vežusiomis jaunąjį“³. Jaunojo broliai ar net pusbroliai, šokdindami iš eilės nuotaką, rodo paprotinės teisės paveldą⁴.

Tai – neolito pradžios palikimas, akmens amžiaus kultūra. Matriarchatą keičia pa-

triarchatas, įsigali prievertinio nuotakos grobimo arba pirkimo papročiai – nuotakos slapstymas, vartų užkėlimas ir gynimas, virkavimas. Tai pirkinių vestuvių formos⁵. Vėl ženklai iš labai seniai, iš tolimų epochų – prieš Kristą ir po Kristaus.

Iš pradžių buvo ritualas, bet vėliau, nutoles nuo sakralumo (šventumo), virto apeiga, papročiu ar vaidinimu. Kultūros židiniamis nutolstant, ženklai praranda pirmykštę prasmę, bet kalbėjimo forma nevalingai užsikoduoja genuose ir išlieka. Ne teatras, o vyksmas. Žmogaus gyvenimas pakartojamas kaip Rugio kalendorinėje dramoje per vyksmą: pasėjo rugelį, sužaliavo rugelis, iškentė žiemą rugelis, išplaukė varpomis rugelis, nukirto dalgémis rugelį, iškūlė spragilais, sumalė akmeninėmis gironimis ir padėjo duonele ant stalo.

Kokia galinga tautos atmintis, kuri net per kelias epochas išlaiko patirtį iš tolimų epochų! Kažkokia kosminė atminties atmaina.

Viduramžiais jėzuitai, atidarę Akademiją Vilniuje, susidūrė su keistu reiškiniu – studentai Šventajį raštą noriau vaidino negu skaitė. Vaidino kiemuose, gatvėse ir ypač bažnyčiose. Jie, į klasikinį lotynišką tekstą įterpdami intermedijas gimtają kalba, naujodosi senosiomis liaudies vaidinimo formomis, lietuvių juoko kultūra. Šventraštis, kaip ir mūsų *Vestuvinė rėda*, įgydavo komedijinių elementų. Kita vertus, niekur bažnyčiose jau nebevaidindavo. Vizituojantys provincijolai reportais užpylė Jėzaus draugijos generolą Romoje, kuris neapsikentės apie vaidinimus émė rašyti provincijolams direktyvinius laiškus: „Jeigu jos [intermedijos] yra tik tolesnio turinio dalies paaiškinimas (tačiau nemanoma, kad taip yra), tada gali būti, jei ne, reikia jas visai pašalinti“⁶. Jėzuitų pasiteisinimo laiškuose iš Vilniaus jaučiamas nuogąstavimas, kad jeigu

lietuviams uždraus vaidinti bažnyčioje, čia Dievo žodis neateis.

Vaidinimas iškeliamas kaip dvasinė lietuvių substancija. Tai patvirtina, kad vaidinimas lietuviams buvo ne tik gerai žinomas, bet ir reikšmingas.

Pirmausia, kas buvo tie akademijos studentai? Viduramžių dokumentai, įvairūs memorialai rodo, kad dauguma jų buvo atėję iš miškuose buvusių sodybų. Nuo žemės. „Mykolas Gerulskis (1689-10-20), žemaitis, baigęs filosofiją ir teologiją, turėdamas didelį lietuvių pamokslininko talentą, émė nuolatos eiti tas pareigas; Kazimieras Ginkkevičius (1682-03-02), žemaitis, tiesiai iš naujokyno buvo pasiūstas į Tilžę, kur sakė lietuviškus pamokslus, jo gimtoji lietuvių kalba buvo tokia graži, kad paprasti klausytai ji tiesiog garbinte garbino; Povilas Juodeika (1646-06-25), žemaitis, dirbo pamokslininku įvairose kolegijose, taip pat ir Karaliaučiuje; Jonas Juknevičius (1617), žemaitis, ilgą laiką dirbo misionieriumi ir pamokslininku Karaliaučiuje, Pranciškus Kelpša (1689), žemaitis, pasižymėjo ypatingu lietuvių pamokslininko talentu, buvo vadinas „lietuvių apaštalų“; Jurgis Smoloka (1680-02-28), žemaitis, garsus poetas, dėl nepaprasto iškalbingumo vadinas „Lietuviu Auksaburniu“, daug metų dirbo lietuvių pamokslininku Karaliaučiuje, Tilžėje, Varniuose. Tokį pat titulą turėjo Laurynas Skšetuckis (1650-08-02), žemaitis, beveik visą laiką sakęs pamokslus lietuvių kalba; Petras Vaičiūnas (1687), žemaitis, filosofijos daktaras, puikiai kalbėjo lietuviškai; Mykolas Varšelevičius (1612-09-30), lietuvis, apie 30 metų dirbo misionieriumi Lietuvos kaimuose“⁷.

Akivaizdus žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio įdirbis įgyvendinant Tridento susirinkimo tautinės bažnyčios idėjas. Būtent jis pirmas surinko Alsėdžių apylinkių kai-

mo bernus, išmokė rašto ir juos išmokslino. Daug yra raštingų, bet šitie žemaičiai turėjo kažką daugiau, atsinešė iš prigimties, nes žmonės juos „garbinte garbino“, vadino „lietuvių apaštalais“. Mūsų laikams reikalingesnis tas „kažkas“, einantis greta raštingumo, greta kuriančio žmogaus.

Įdomu, kad vienuoliai, viduramžių ateiviai, savo laiškuose iškelia dar vieną keistą tiems laikams mūsų dvasios bruožą. Jie sakosi radę tikinčią tautą. Lietuviai suprato esant gyvenimą šiapus ir anapus. Tą mintį patvirtintą ir seniausias mitas apie Sovijų.

Misionieriai. Memorialuose pasakyta, kad jie „aplankė kaimynystėje, netoli nuo miesto esančius kaimus, rado visiškai nenor-malią padėtį ir dėl to labai nelaimingus žmones. Du iš jų, surinkę vaikus ir mokę krikščionių tikėjimo pradmenų, pastebėjo ant vieno vaiko kaklo kabant prastos medžiagos maišelį. Įtardami, kad čia yra koks nors prietaras, jie paklausė berniuką, ką jis ten turės įsidė-jęs. Tas atsakė, jog turės ten savo dievą; gavęs iš motinos; motinos paliepimu ji nešiojas. Mūsiškiai tą skudurą išvertė ir rado dvi nupjautas žalčių galvas. Kai jie jas atėmė, berniukas émė rékti, reikalauti grąžinti jo dievą ir – nuostabus bei apgailėtinas dalykas – labai sunkiai susirgo. Mūsiškiai ji ramino ir, davę vaškinį avinélij, panau-doę šventyjų relikвијas, pagydė ligą, o žalčių galvas atnešė man“. (Lebedys J., *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius, 1976, p. 199).

Vėl tekstai apie tikėjimą. Bet jų esmė ne tikėjimas, ne vaikas, ginantis motinos dievą, bet pati motina. Ką ji kalbėjo savo vaikui, kaip ji sugebėjo sukurti tokį Dievą, kurį vaikas mirtinai gina? Tai ir yra tas mūsų ieškomas „kažkas“. Būtent vertybų paveldėjimas ir supratimas, įsitikinimų žūtbūtinumas yra esminis pašaliečio liudi-jimas apie lietuvių dvasią.

Dvasia ir forma arba reiškimo būdas.

Vytautas Kavolius sako, kad „vaidinimas atsiranda, kai gamtos nebepakanka“. Lietuvui niekada gamtos nepakako ir nepakanka, jis nuolat ją perkuria, sustiprina, sumalonybiina, turi transcendentinių mąstymą. Realus ir išgalvotas gyvenimas – žmogaus žemė, žmogaus dangus, žmogaus pragaras.

„Kai gamtos nebepakanka“, atsiranda demonizmas arba mitai apie demonus. Protėvių arba vėlių kultas, hipertrofuočiai žmogaus

vaizdiniai, raganų procesai irgi ateina iš ten, gyvi mūsų kultūrinėje sąmonėje. Apie tai yra išlikę viduramžiais tų pačių jézuitų paliudy-jantys tekstai.⁸

Kadangi mitologija nėra tik „pasaulis ir jo daiktai, bet tai, ką žmogus galvoja apie pasaulį, daiktus ir save patį“⁹, tai, kalbėdami apie dievus ar demonus, žmonės pasakoja apie save. Taip klausome ir girdime savo istoriją, savo kultūrą ir tikėjimą, suprantame gentainių išgyvenimų dramatizmą, jaučiame žmogaus baimę kos-minėje erdvėje.

Sakysite, kad visa tai labai toli, uždaryta raganų teismų tardymo protokoluose.

Paimkime iš arčiau, vyskupo Motiejaus Valančiaus tekstus, pvz., „Buvo jau vėlyvas ruduo, lapkičio 6 d. Žvarbus šiaurės vakarų vėjas bepradėm pūtė su sniegu ir lietum. Aš turėjau tvirtą drobe apsiūtą skėtį. Suskambino į pamokas po pietų; pasiėmiau tą skėtį ir išėjau. Ligi tik priėjau Ano koplyčią, išskèciau skėtį, mane pagavo audra. Knygos iš po pažasties iškrito, nusitvėriau abiem rankom už skėčio ir pakilau į orą. Skridau čia aukščiau, čia žemiau; tariaus į dangų nuskrisiaš. Švento Jono kalne pats vėjas užbloškė mane už koplyčios. Pasiekęs kojomis žemę, suglaudžiau skėtį, tada vėjas jau nieko nebegalėjo padaryti. Perskridau karčemą, tiltą, Varduvos upę, kuri rudens metu gili esti; pralékiau oru mažiausiai 2 000 žingsnių. Prisipažįstu, nusigandau, nes mirtis buvo ant nosies. Todėl jėjau į Judo pabučiavimo koplyčią padékoti viešpačiu Dievui už tai, kad išlikau sveikas. Vos tik priklupau, kažkas, praeidamas pro šalį, koplyčią uždarė ir kablelį užkabino. Šokau prie durų, beldžiau, bet žmogaus nebebuvo. Palikau kaip paukštis narve. Tris ketvirčius valandos prastovėjau prie durų, žiūrėdamas pro plyši tarp suverimo, ar kas neina. Galų gale išvydau ateinančią bobą, pradėjau belsti ir smarkai šaukti. Išgirdo ir atidarė. Bėgu kiek tik betesėdamas į klasę – jau būta arti galio pamokos¹⁰.

Žmogus vyksme, kaip rugio grūdą kalendorinėje dramoje. Realiaus ir išgalvoto gyvenimo betariškas derinys taip pat ateina iš

(Nukelta į 4 p.)

Nuotraukoje – Žemaitija nuo Šatrijos kalno. 2014 m. gegužės mėnuo. Danutės Mukienės nuotrauka

PETRAS BIELSKIS

Petras Bielskis – Klaipėdos universiteto profesorius, humanitarinių mokslų daktaras, režisierius, teatrologas.

Gimė 1935 m. vasario 20 d. dabartinio Šilalės rajono Mėčių kaime (anuomet – Laukuvos valsčiuje). P. Bielskio mokslinės veiklos kryptys yra liaudies, mokyklinis teatras. Klaipėdos universitete profesorius dėsto teatro meno pagrindus, dramos teoriją, teatrologijos istoriją, spektaklio analizę, lietuvių teatro kritiką, lietuvių teatro genezę. Jis žinomas ir kaip novelių, pjesių autorius.

P. Bielskis 1953–1955 m. už antisovietinę veiklą buvo kalinamas Komijos lageriuose. Vėliau grįžo į Lietuvą ir 1957–1960 metais studijavo Vilniaus universitete.

1963–1969 m. jis toliau mokėsi Lietuvos konservatorijoje Vilniuje, o 1977–1983 m. – Maskvoje (Lunačiarskio teatro meno instituto aspirantūroje). Mokslų daktaro laipsnį apsigynė 1983 metais.

Jis kurį laiką yra dirbęs ir profesionaliu aktoriumi. Tokią karjerą jis pradėjo 1956 m. Šiaulių dramos teatre, kuriame aktoriumi dirbo iki 1961 metų. Vėliau (1970–1980 m.), kai jau buvo baigęs Lietuvos konservatoriją, dirbo Lietuvos televizijos režisieriumi. 1975 m. Vilniuje, prie Menininkų rūmų, įkūrė Novelės teatrą ir Jame iki 1985 m. dirbo režisieriumi.

1980 m. pradėjo dirbti Klaipėdos universiteto (iki 1991 m. vadinosi Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetu) dėstytoju.

1991 m. P. Bielskiui Klaipėdos universitete patikėtos Teatro pedagogikos katedros vedėjo pareigos, 1986 m. jam suteiktas docento, o 2000 m. – profesoriaus vardas.

2000 m. P. Bielskis tapo rašytojo Balio Sruogos, 2001 m. – vyskupo Motiejaus Valančiaus premijų laureatu. 2008 m. jam suteiktas Šilalės rajono Garbės piliečio vardas, o 2009 m. Petras Bielskis išrinktas pilietiškiausiu klaipėdiečiu.

(Atkelta iš 3 p.)

toli. Liaudies dramoje „tekstas ir veiksma“ yra lygiaverčiai, o atskirais atvejais veiksma užima net vyraujančią vietą¹¹.

Dar daugiau, M. Valančius, siekdamas savo tikslą, kuria išplėtotus vaidinimus: „Šacių parapiją žinojo vyskupas M. Valančius kaip labiausiai užsispyprusių ir atkakliausią. Šatiškiai ilgiasiai spyriojosi ir nesidavė kūnigams atverčiami į blaivybę. Nuvyko pats vyskupas ir šuktelėjo iš sakyklos jiems: „Sakykite man, mano mieli šatiškiai, ką turiu su jumis daryti? Kaip aš pristatysi Ponadievui jūsų girtas dūšeles?“ Tik tiek te pasakės, vyskupas nulenkė galvą ir atsiklaupė sakykloje meldési. Žmonės sumišo, kumščiojo viens kitą ir tarpusavyje šníbdėjos: „Žiūrékite, vyskupas verkia, verkia dėl mūsų neklusumo“. Netrukus šimtas vyrų suklaupė kaip mūras bažnyčioje ir didžiu balsu pragydo: „Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė... kad ir žemė drebėtų... ir kalnai virsty į jūrų gilumas...“¹²

Šis epizodas tarsi mini dramos pavyzdys.

Daugelis vyskupo M. Valančiaus poelgių ir sprendimų pažymėti ryškia forma arba teatralumu – specialiai sukurta įtaigos priemonių sistema aukštesniams tikslui pasiekti. Vėl žūtbūtinumas.

Kitas atvejis. M. Valančius Varniuose įžventinamas į vyskupus. Koks čia vyskupas, jo motina – mužikė. Suponuojama priešprieša: pažeminimas ir išaukštinimas.

„Neilgai trukės po savo konsekracijos, vyskupas Motiejus Valančius iškilmingoje draugystėje dvasiškųjų vyko į gimtinę savo sodžių, peržengęs slenkstį trobelės, kur gyveno jo motina, puolė jai po kojų ir prašė palaiminimo. Susigraudinusi senelė ištisė į aną rankas ir, darydama ant jo kaktos kryžiaus ženklą, tarė virpančiu balsu:

– Sūnau, laiminau tame pirmą kartą, kad ant svieto atėjai; laiminau antrą kartą, kai į dvasiškai stoną tame išeidau, šiandien laiminu tame trečią kartą. O dabar, vyskupe, – tarė priklaupdama prieš jį, – tavo motina meldžia palaiminimo.“¹³

Ir Valančius palaimino savo motiną.

Čia taip pat būtina skirti tikslą nuo priemonių tikslui pasiekti. Motinos palaiminimas yra tikra ir nekvinstonuoja dvasinė vertybė, bet būdas tai vertybė realizuoti yra aiškiai sustiprintas, hipertroufas, kitaip sakant, suteatralintas. Palaiminimas čia tampa kaip priemonė kitam, toje situacijoje svarbesniams tikslui pasiekti – motinai išaukštinti.

Vyksmas ir įgimtas dieviškumo supratimas.

Mūsų laikai. Eimuntas Nekrošius analogišku principu kuria visus savo spektaklius – vyksmas po vyksmo, kaip tapyboje iš atskirų spalvinių plėmų sudėstomas paveikslas (*Ilga kaip šimtmetus diena, Metai, Faustas*).

„Otelo“ vaidinimas, pavyzdžiu, sudarytas, sąlyginai įvardinus, iš pykčio, keršto, liūdesio, nevilties, pralaimėjimo epizodų. Otelą vaidina aktorius Vladas Bagdonas. Dezdemona (aktorė E. Špokaitė) mirusi guli ant grindų. Otelas išgyvena liūdesį, tiksliau, kuria vyksmą apie liūdesį: perstatinėja daiktus, iš po tachtos ištraukia gėlių vazonus, skirsto pagal spalvą, stato prie Džiuljetos kojų, tarp kojų, prie galvos, atsineša laistyti, laisto, pirma vazonus, tada grindis aplinkui, kažką šükčioja, net sutrepsi, šoka...

Vaidinimo finalas. Apokalipsinis vyksmas – žmogus tarp dviejų stichijų. Otelo kartsas ar lovys su juo padedamas ant scenos briaunos, tarp scenos ir salės. Žmonės, daug žmonių stumia jį nuo scenos. Pasigirsta artėjančios bangos gausmas. Minia, apimta panikos, bėga gilyn. Banga atslūgo. Atsargai, bet vėl stumia, vėl artėja banga... Ir tamsa.¹⁴

Panaši vyksmo kaip vaidinimo kalbos kūrimo struktūra aptinkama beveik visuose dabartinių lietuvių režisierų darbuose. Ir, žinoma, visur įgimtas dar tas „kažkas“, dieviškumas.

Vertybų paveldėjimas, įsitikinimų žūtbūtinumas, dieviškumas. Iš kur visa tai? Genetinė atmintis, pirmos patirtys, „niekas nemaitina taij, kaip gimtoji vieta. Niekas, niekas.“¹⁵ Vėl sugrįžtame prie *Vestuvinės rėdos* poetikos – kuriamas išplėtotas vyksmas. Tai ir yra lietuviško vaidinimo tapatybės svarbiausias bruozas.

¹¹ Čepienė V., *Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai*, Vilnius, 1977, p. 69.

¹² Greimas A., *Tautos atminties beiškant*, Vilnius, 1990, p. 274.

¹³ Valančius M., *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 1, p. 270.

¹⁴ Dundulienė P., *Lietuvių etnologija*, Vilnius, 1991, p. 356.

¹⁵ Jurginiš J., *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1958, t. 1, p. 252.

⁶ Uličinaitė Eugenija, *Vilniaus Akademijos vizitatorų memorialai ir vyresniųjų nutarimai*, Vilnius: Mokslo, 1987, p. 20.

⁷ Ten pat, p. 15.

⁸ Lebedys J., *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, 1976, p. 210.

⁹ Greimas A., *Tautos atminties beiškant*, Vilnius, 1990, p. 29.

¹⁰ Valančius M., *Raštai*, 1972, Vilnius, p. 476.

¹¹ Skrodenis S., *Liaudies dramos užuomazgos lietuvių kalendorinės apeigose*, Vilnius, LMA darbai, A serija, 1966, 2(21), p. 286

¹² Valančius Grigas, *Žemaičių Didysis*, Los Angeles (JAV), 1978, 1d, p. 13.

¹³ Chociszewski J., *Złota księžka dla dzieci*, Poznań, 1896, p. 20.

¹⁴ E. Nekrošius, „Keturios režisūrinės tezės“, *Lietuvos scena*, 2007, Nr 16.

¹⁵ Ten pat.

Su Konstantino GLINSKIO vardu

PARENGĖ DANUTĖ BUDRYTĖ-SAMIENĖ IR
DANUTĖ MUKIENĖ

„Kaip artistas, iš savo turtingos ir taurios asmenybės jis sukūrė mums visą galeriją personažų – labai įvairių, bet visuomet išgyventų ir įtikinamų. Kaip režisierius jis pasižymėjo dideliu taktu, skoniu ir menine nuovoka, rasdamas deramą pusiausvyrą tarp realybės ir fantazijos, tarp tikrovės ir idealo. Kaip scenos pedagogas, jis brangino savo mokinį individualybę, skatino juos ugdyti ir turtinti savo vidaus pasaulį, krauti savo vaidybos meno išteklius. Dėl to Konstantinas Glinskis ilgai bus gyvas mūsų teatro tradicijoje ir vaidybos mene.“.

Vincas Mykolaitis-Putinas

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Elegija apie atsiskyrėlį Ignacą“ (pastatyta pagal A. Giedraitį-Giedrių). Scenarijaus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algim Petraitis

„Jei aiškiai ir nematyti, kas palieka, visgi nė vienas kūrybos klasas nepradiningsta, nes vaidybos tobulinimas, evoliucija pereina nuo vienas kitam. Jauna karta – žiūrovai ir jų artistai – jie lavinasi ir jsideda širdin visa, ką mato, ir tik per sena eina prie naujo. Tikroji kūryba daro įspūdį, t. y. užkrečia amžinai... Niekas pasauly nepražūna, visa, nors ir po truputį, bet stumia kultūros vežimą pirmyn.“

Konstantinas Glinskis

Publikacijoje panaudotos nuotraukos iš Danutės Budrytės-Samienės archyvo

KELIAS, KURIUO KONSTANTINAS GLINSKIS ATĖJO Į TEATRĄ

Jei Jurbarką pavadinsime teatro miestu, tikriausia, tam neprieštarauja nė vienas šio rajono gyventojas. Lietuviški spektakliai šiam mieste buvo pradėti vaidinti jau 1905-aisiais, praėjus metams po lietuviškos spaudos atgavimo. Tada Jurbarke, kaip ir Palangoje 1899-aisiais, buvo parodyta Keturakio „Amerika pirtyje“. Lietuvišką vakarą tąsyk čia surengė kompozitorius, chorų organizatorius ir dirigentas, muzikos publicistas, folkloristas, pedagogas ir muzikos visuomenininkas S. Šimkus (gimė 1887 m. vasario 4 d. Seredžiaus valsčiaus Motiškių kaime – dabar šis kaimas priklauso Jurbarko rajonui, mirė 1943 m. spalio 15 d. Kaune) ir vargonininkas J. Pocius.

S. Šimkus studijų Varšuvos muzikos institute metais (1904–1906) mokėsi vargonų klasėje pas prof. J. Suržinskį, sugržęs per atostogas į gimtajį Jurbarką, organizuodavo lietuviškus vakarus, spektaklius, rengdavo koncertus, užrašinėdavo liaudies dainas. 1904–1906 m. jis vadovavo ir Varšuvos lietuvių draugijos chorui.

Iprasta teigti, kad Konstantinas (Kastantas) Glinskis į teatrinę

veiklą įsitraukė S. Šimkaus darbų ir idėjų paskatintas. Neabejotina, kad būsimajam aktoriui, režisierui, pedagogui K. Glinskiui renkantis gyvenimo kelią, 1905 m. Jurbarke pamatytas spektaklis buvo viena iš paskatų pasuktį į teatrą.

K. Glinskis gimė 1886 m. liepos 25 d. Jurbarke, mirė 1938 m. gruodžio 3 d. Kaune. 1905 m. jis jau buvo devyniolikmetis ir mokėsi Kauno gimnazijoje. Kai, gavus caro valdžios leidimą surengti lietuvišką vakarą Jurbarke, S. Šimkaus iniciatyva didelis jungtinis Skirsnemunės ir Jurbarko parapijų choras bei aktoriai Vasilčikovų daržinėje surengė koncertą ir parodė spektaklį „Amerika pirtyje“, tarp žiūrovų buvo ir Konstantinas, pažintį su scenos menu pradėjęs mokydamasis Kaune. Vėliau jis, prisimindamas šį neeilinį įvykį, yra pasakojęs, kad tąsyk Jurbarke žiūrovų prisirinko pilna darzinė, renginys visiems paliko didžiulį įspūdį, nepaisant to, kad spektaklio metu aktoriams nelabai sekėsi, lempa vis užgesdavo ir nukrisdavo, scena buvo nestabili, o paskutiniame veiksme ir visai sugruovo. Buvo plojama ne tik aktoriams, bet ir tą vakarą dainavusiam S. Šimkaus diriguojamam chorui.

Vėlesniais metais lietuviški vakarai Jurbarke tapo įprastu reiškiniu. Rengiant juos aktyviai pradėjo dalyvauti ir atostogų metu iš

(Nukelta į 6 p.)

(Atkelta iš 5 p.)

Kauno į Jurbarką sugrįžtantis K. Glinskis, pats tuose spektakliuose ir vaidinės.

Tais metais spektaklius Jurbarke statydavo, vakarus organizuodavo būrelis bendraminčių, tarp kurių buvo J. Byla, J. Daulianskis, Giedraičiai (Jurbarko viršaičio sūnūs), A. Kundrotas, Z. Toliušis, Žiliūtės (viena iš jų Marija) – Jurbarko knygyno savininko dukros, bendravo su Šlapeliais). Vélesniais metais, plėtodami šio krašto teatro tradicijas, ryškų pėdsaką paliko K. Ambrozaitytė, A. Giedraitis ir K. Glinskis.

Čia, Jurbarke, jaunojo K. Glinskio vaidinius sugebėjimus pastebėjo Jurbarko dvaro šeimininkai Vasilčikovai ir pas juos viešintys kilmingi svečiai iš Peterburgo. Jie paragino Vasilčikovų dvaro girių prievalzud ir „kamarninku“ tarnavusį Konstantino tėvą Henriką Glinskį ir jo motiną Olgą Tibei (ji buvo tutoriaus ir prūsų lietuvių duktė, į Jurbarką atvykusi gyventi iš Batakių), leisti Konstantiną mokytis teatro meno, tačiau tévai, nors ir buvo išsilavinę žmonės, tam paapiestaravo – jie nenorėjo, kad sūnus taptų, anot jų, „komediantu“. Ir tik vėliau, kai šis jų nesantuokinis sūnus (jam tévas savo pavardę davė tik tada, kai susituokė su Konstantino mama ir kai Konstantinui tévos pavardės prireikė stojant į Kauno gimnaziją) už savo teatrinius sugebėjimus viešai buvo pagirtas didikų Vasilčikovų bei jų svečių, tévai kiek nuolaidžiau émė žiūréti į sūnaus polinkį teatru.

1906 m., kai Konstantinas buvo aštuntoje klasėje, mirė tévas. Tada šeimos pajamų ženkliai sumažėjo, todėl K. Glinskis liko Jurbarke ir čia émė verstis privačiomis pamokomis, o laisvalaikiu užsiimdavo kul-

tūrine veikla, padėdavo mieste rengti lietuviškus vakarus ir vaidinimus.

Praėjus metams po Kostantino tévo mirties, Vasilčikovų dvarą pasiekė vienos Peterburge gyvenusios kunigaikštienės laiškas, kuriaame ji pranešė, kad K. Glinskio laukiama atvykstant į Peterburgą. Konstantinas, nieko nelaukęs, išsiruošė ten ir įstojo į žymaus rusų aktoriaus V. Dalmatovo įkurta teatro mokyklą, veikusią prie Peterburgo Mažojo teatro, vadinamo A. Suvorovo vardu. Vasaromis sugrįžęs į Jurbarką atostogų, jis ir toliau padėdavo organizuoti lietuviškus vakarus, pats savarankiškai lietuvių ir rusų kalbomis statydavo spektaklius.

Tais laikais Jurbarko aktoriai savo spektaklius rodydavo vadinamajame inteligenčių (arba piliečių) klube. Žiūrovų netrūkdavo, nors tais laikais nebuvo tradicijų apie tokius renginius plačiai skelbti; žmonės vienas per kitą iš anksto sužinodavo, kada bus vaidinama, tad spektaklio dieną užtekdavo prie teatro pastato nedidelj ranka rasytą skelbimą pakabinti. Beje, kartais, nors ir retai, apie tokius lietuviškus vakarus spektaklius už tam tikrą atlyginimą iš sakyklos paskelbdavo klebonas.

Iš tais metais per spektaklius surinktu lėšų Jurbarko teatras suremontavo patalpas, nusipirkė pianiną, reikalingų baldų. Dalis lėšų buvo skirta Peterburge besimokantiems neturtingiems moksleiviams bei studentams šeplti.

K. Glinskis Jurbarke spektaklius lietuvių ir rusų kalbomis statė, kai kuriuose iš jų pats ir vaidindavo 1905–1914 metais. Tarp šių spektaklių buvo A. Keturakio „Amerika pirtyje“, S. Pšybyševskio „Motina“ (jame K. Glinskis sukūrė pagrindinį vaidmenį), Dvieju moterų „Velnias spästuose“, A. Su-

Konstantinas Glinskis. Fotografas nežinomas.
Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

chodolskio „Ūkanos“, A. Čechovo „Jubiliejas“, A. Jabločkino „Daug triukšmo dėl menkiniekių“, A. Strindbergo „Tėvas“ (jame K. Glinskis taip pat sukūrė pagrindinį vaidmenį) ir kt. Studijų ir vélesniais metais dalij pjesių Jurbarke jis statydavo Peterburge matytą spektaklių pavyzdžiu. Taip K. Glinskis palaipsniui Lietuvoje tapo gana plačiai žinomas kaip režisierius ir aktorius. Statydamas spektaklius ir organizuodamas kultūros vakarus, kaip pats yra sakęs, dažniausiai būdavo ne tik vakaro organizatorius, režisierius, aktorius, bet ir kirpėjas, stalius, pasiuntinys, darydavo viską, ką tik galėdavo padaryti.

1910 m. K. Glinskis baigė teatro mokyk-

Jurbarko parke (buvusioje kunigaikščių Vasilčikovų dvaro sodyboje). Danutės Mukienės nuotraukos

Iš ir rudenį pradėjo dirbti aktoriumi Peterburgo Mažajame teatre. Čia su nedidelėmis pertraukomis jis vaidmenis kūrė iki Pirmojo pasaulinio karo. 1912–1914 m. papildoma aktoriumi ir režisieriaus N. Arbatovo padėjėjų dirbo Ermitražo teatre (atnaujintame caro Žemos rūmų teatre, kuriam vadovavo Konstantinas Romanovas). Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, norėdamas išvengti tarnybos caro armijoje, kuriam laikui buvo priverstas teatrinę veiklą nutraukti. Tada įsidarbinė Peterburgo Technologijos universiteto dirbtuvėse. Paskelbus demobilizaciją, vėl sugrįžo į teatrą – pradėjo dirbti V. Komisarževskajos teatre, o kai šis teatas savo veiklą nutraukė, perėjo į Dramos meno teatrą.

Gyvendamas Peterburge K. Glinskis vienas iš pirmųjų lietuvių pradėjo rūpintis lietuviško profesionalaus teatro kūrimu.

PRIE JURBARKO MĖGĖJŲ TEATRO IŠTAKŲ

1912 m. birželio 28 d., būdamas Jurbarke, K. Glinskis savo laiške A. Jasūdžiui rašė: „Mūsų spektaklių tikslas grynai šviečiamasis, tikslas žadinti lietuvių tautos susipratimą, sukurti savo nacionalinių teatrų, ir kaip šiltadaržyje priglausti teatre jaunus, gležnus visų meno šakų metūgius. Mes dirbam didelį tautinį darbą... Reikia atminti, kad ne pinigų mums reikia įsigytį, bet statyti spektaklius, ir juo daugiau jų bus, tuo geriau... Darysime klaidų? Tai kas. Užtat tai bus pamoka kitiems, ir mūsų darbas vis tiek niekais nenues...“

Į Lietuvą iš Peterburgo K. Glinskis sugrįžo 1919 metais. Čia jis greitai tapo teatrinės kolegijos, kurioje tais metais dirbo daug iškilų ano meto lietuvių kultūros veikėjų, tarp jų ir Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Balys Šruoga, kolektyvo nariu. Tų pačių metų kovo mėnesį K. Glinskio buvo paprašyta suorganizuoti lietuvių valstybinį teatrą, kuris turėjo tapti valstybine įstaiga (tokio statuso iki to laiko Lietuvoje neturėjo né vienas čia veikęs teatras). K. Glinskis šį pasitikėjimą pateisino. Teatas 1919 m. buvo įkurtas Vilniuje. Į pirmąją premjerą susirinkusiems teatro gerbėjams buvo parodyta Jaunučio-Strazdo pjesė „Sugrįžo“, pasakojanti apie lietuvių kovą prieš spaudos draudimą.

Kai 1919 m. lenkai okupavo Vilniaus kraštą, K. Glinskio teatras persikėlė į Kau-

Vaidina Jurbarke 3 metus veikusios jaunimo studijos aktoriai. Fotografė Milda Pociūtė

ną, kur tuo metu veikė ir režisieriaus Juozo Vaičkaus vadovaujama teatro trupė. Tuo laikotarpiu su savo trupe K. Glinskis kurį laiką buvo įsikūręs ir Jurbarke. Pokario metais K. Glinskio J. Vaičkaus trupės susijungė – taip buvo įkurtą Vaidilų bendrovę „Anga“.

1921 m. balandžio 29 d. K. Glinskis pradėjo dirbti dramos ir operos vaidyklių administratoriumi, o 1922 m. tapo Valstybės teatro režisieriumi ir aktoriumi. 1924–1934 m. jis dėstė Valstybės teatro vaidy-

bos mokykloje. Čia K. Glinskio mokiniais buvo S. Čaičius, V. Derkintis, G. Jakiavičiūtė, S. Jukna, J. Miltinis ir nemažai kitų vėliau iškililiais teatro veikėjais tapusių asmenybių.

Visą tą laiką K. Glinskis palaikė glaudžius ryšius su Jurbarke gyvenusiais ir kūrusiais teatro žmonėmis. Jo paskatinta Jurbarko mėgėjų teatro trupei pradėjo vadovauti O. Lukoševičiūtė. Vėliau tuo užsémė J. Sto-

(Nukelta į 8 p.)

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro J. Skinkio spektaklio „Moters kerštas“. Režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algiris Petraitis

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Rimas pas Kęstutį“ (autorė B. Pukelevičiūtė, spektaklio režisierė D. Budrytė-Samienė). Nuotrauka iš Jurbarko K. Glinskio teatro archyvo. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 7 p.)

nys ir J. Kriauciūnas. 1954 m. Jurbarko kultūros namuose veikusio dramos būrelė vadovais tapo režisierius Algirdas Pauliukaitis ir Antanas Švedas.

1959-ieji – simboliniai Jurbarko Konstantino Glinskio teatro įkūrimo metai.

Jurbarko teatro vadovai ir aktoriai nuo pat teatrinių tradicinių formavimosi šiame mieste pradžios stebindavo savo kūrybiniais ieškojimais ir puikia vaidyba. 1959 m. šiam kolektyvui vienam iš pirmųjų Lietuvoje buvo suteiktas Liaudies teatro vardas. Tie metai simboliskai laikomi ir Jurbarko Konstantino Glinskio teatro įkūrimo data.

Ilgą laiką šiame teatre vaidino Birutė Skandūnienė, Danutė Mikeišienė, Juozapas Abromavičius, Adelė Zubačiova, Laima Ašmonaitienė, Aldona Orentienė, Judita Vilimienė, Alfredas Venclovas.

Nuo 1980 m. kolektyvo sėkmę daug kuo lėmė Klaipėdos universiteto fakultetų Režisūros katedroje išugdytų teatralų meistriškumas ir kūrybiniai ieškojimai. Tuo laikotarpiu čia spektaklius statė šios katedros studentai E. Daugnora, R. Kulikauskas, P. Narbutas, o 1984 m. į Jurbarką atvyko dirbtį ir iki šiol čia kuria šios katedros absolventė Danutė Budrytė-Samienė. Ji gimė 1959 m. Kupiškio rajone, 1977 m. baigė Subačiaus vidurinę mokyklą, 1979 m. – Vilniaus kultūros mokyklą, kurioje įgijo mėgėjų teatro režisierės specialybę. Vėliau studijavo Klaipėdos universitete, kurį baigdama 1985 m. įgijo kultūros-švietimo darbuotojo, saviveiklos teatro režisieriaus specialybę. 2006 m. Klaipėdos universitete papildomai baigė teatrologijos magistrantūros studijų programą. Jai suteiktas menotyros magistro kvalifikacinis laipsnis.

Žiūrovų simpatijas ir aukšto specialistų įvertinimo pelnė jau pirmasis Jurbarke jos pastatytas spektaklis – Hermano Zudermono „Kelionė į Tilžę“ (tai buvo D. Budrytė-Samienės diplominis darbas). Su šiuo spektakliu jurbarkiečiai dalyvavo ir Mažosios Lietu-

vos tema organizuotuose renginiuose, kurie vyko Olštyne, Mronovo, Krutyn, (Lenkija), Travemiunde (Vokietija), įvairiuose Lietuvos mėgėjų teatro festivaliuose ir šventėse. Teatras nuolat plėtoja edukacinių veiklų, įgyvendina įvairius kultūrinius projektus, rengia respublikinius festivalius ir seminarus mėgėjų teatrams.

1995-aisiais, kai Lietuva minėjo K. Glinskio 110-ąsias gimimo metines, Jurbarko liaudies teatrui buvo suteiktas Konstantino Glinskio teatro vardas. Tada teatrui vadovavo Klaipėdos universiteto absolventė D. Budrytė-Samienė, režisieriumi dirbo A. Pauliukaitis, pastatyminės dalies vedėju – Antanas Švedas.

Jurbarko Konstantino Glinskio teatras

„Spalvingas gyvenimas kuriamas iš atsiminimų, savų išgyvenimų – kaip mitas apie gyvenimą, kuris gal jau buvo, o gal dar tik bus. Vaidina visi, iš žmonių formuojamai vaizdiniai, išplečiamos daiktų funkcijos, iškeliamos jų retos savybės. Kalbėti reikia ne šiaip sau, o sekti sakmę, kurti piešinį – baugą, baisų, kondensuotą. Reikia ir gyvenimiškos patirties, kad bet kuris įvykis būtų atgaivintas ir pasakojamas ar išgyvenamas sustiprintai, sureikšmintai, ne-paprastai. [...] Kai žmonės sugeba pereiti iš realaus gyvenimo į fantazijų pasaulį, suranda elgesio motyvus, tada ir prasideda tikroji teatinė kūryba. Čia ir slypi žmogaus kūrybinės prigimties stebuklas ir žavesys. Pagyvenę žmonės pajunta savo reikšmingumą, o jaunimas kaip gandriukai išmoksta mojoti sparnais. Tas mojavimas vėliau bus reikalingas skrendant į dausų šalį per audras, tam-są ir kitus pavoju, o svarbiausia sugebės grįžti į lizdavietes. Būtent šie Jurbarko teatro privalumai – apeigų žinojimas, mokėjimas dai-nuoti balades gyvu balsu, be fonogramos, sugebėjimas jausti gy-venimą ten ir čia – žavėjo ir žavi.“

Petras Bielskis

Jurbarko Konstantino Glinskio teatras savo veiklos pradžioje statydavo lietuvių, rusų ir kitų užsienio šalių dramaturgų veikalus. Palapsniui jis didesnį dėmesį pradėjo skirti dramaturgijai, kuri aktuali šio regiono gyventojams, pasakoja apie krašto istoriją. Kolektyvo repertuare yra ir senųjų komedijų, užsienio dramaturgų kūrinių.

2011–2014 m. prie Jurbarko K. Glinskio teatro veikė jaunimo studija, kurios vadovė ir režisierė buvo Klaipėdos universiteto absolventė Agnė Banytė. Ji padėjo puikius aktorinės mokyklos pagrindus. Šios studijos pastatytí spektakliai išsisiskirdavo režisierės profesionaliu dramaturgijos, scenografijos suvokimu, gerai parengtų aktorių vaidyba.

Šis teatras savo spektaklius rodo ne tik Jurbarke. Juos turėjo progos pamatyti ir Lietuvos nacionalinio akademinio dramos, Javimo, Mažojo, Kauno dramos teatrų lankystojai.

Kolektyvas nuolat dalyvauja „Muziejų nakties“ renginiuose, šventėse „Panemunių žiedai“, mėgėjų teatrų festivaliuose „Atspindžiai“,

„Aidas“, „Pjero dienos“, „Rietavo vasaros vaidinimai“, „Kvartetas“ ir kt.

Šis teatras yra pelnęs Lietuvos Respublikos Seimo, Žemės ūkio ministerijos, Klai-pédos universiteto, teatrologo Vytauto Makniao, Lietuvos persitarkymo Sajūdžio, Laukuvos seniūnijos ir daugelį kitų premijų. Jam paskirta respublikinė nominacija „Už geriausią nacionalinės dramaturgijos pastatymą“ (spektaklis „Jie mane paliko“). Už nacionalinės dramaturgijos populiarinimą šis teatras apdovanotas respublikiniu Kazimieros Kymantaitės prizu. Kolektyvas du kartus yra nominuotas už ryškiausią sezono nacionalinės dramaturgijos interpretavimą (spektakliai „Ūpo žmonės“ ir „Elegija apie atsi-skryrėlį Ignacą“). Dvidešimt penktą kartą Lietuvoje surengtoje Klojimo teatrų kriūlėje K. Glinskio teatrui buvo paskirtas pagrindinis kunigo J. Katelės prizas ir premija.

2011 m. kolektyvas ir jo vadovė buvo pripažinti geriausiais tarp mėgėjų teatry - kolektyvas apdovanotas „Aukso paukštė“.

2014 m. Teatro dienos proga už nacionalinės dramaturgijos pastatymus kolektyvas gavo Europos Parlamento narės dr. L. Andrikiėnės paskirtą nominaciją.

Aukštai yra įvertinti ir atskirų kolektyvo narių nuopelnai: teatro veteranė Birutė Skandūnenė apdovanota respublikine nominacija už nuopelnus Lietuvos mėgėjų teatrui, Jūratė Videikienė – respublikine nominacija „Už geriausią moters vaidmenį“ (spektaklis „Ūpo žmonės“), K. Kymantaitės prizas yra paskirtas aktoriui J. Abramavičiui bei L. Juzikėnaitei-Ašmonaitienei, o režisierė D. Budrytė-Samienė už apysakos „Šaktarpis“ inscenizavimą apdovanota respublikinė Kultūros ministerijos skiriama Boriso Dauguviečio I premija. Jai

yra įteiktas ir Didžiojo Gintaro ordinės.

Konstantino Glinskio teatras – nuolatinis miesto švenčių ir įvairių renginių dalyvis. Jis daug gastroluoja, yra dalyvavęs festivaliuose ir šventėse, kurios vyko Olšyne, Mrongowe, Krutyn, Punske (Lenkija), Traveuniunde, Liubeke, Kraalsheime (Vokietija), Herninge (Danija), Orange, Pamierse (Prancūzija), Niemanė (Rusija), Jarmaloje (Latvija) ir kitose pasaulyje.

Kolektyve daugiausia vaidina vyresnio amžiaus aktoriai, tačiau dažnai kartu su jais į teatrą ateina ir jų vaikai, anūkai, kartais – net ir marčios bei žentai.

Šis teatras Jurbarke jau daug metų ren-

gia tradicinių tarptautinių mėgėjų teatrų festivalių-seminarą „Senjorai ir jaunystė“, koncertus Teatro dienos proga. Čia įgyvendinamas ir teatro projektas „Istorija ir teatras“, skirtas Lietuvos rezistencijos kovoms atminti bei projektas „K. Glinskio teatro vasara“.

Paskutiniai metais kolektyvas daug dėmesio skiria profesionalaus meno populiarinimui rajone. Jo iniciatyva nuo 2005 m. vyksta „Susitikimų“ renginiai – kultūros ir kūrybos vakarai, koncertai, spektakliai, susitikimai su profesionaliais menininkais.

(Nukelta į 10 p.)

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatrų spektaklio „...jie mane paliko“ (pastatytą pagal B. Pūkelevičiūtės kūrinį). Scenarijus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algimantas Petraitis

Jurbarko kultūros centras. Nuotrauka iš Jurbarko kultūros centro archyvo. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 9 p.)

Teatro vadovės ir režisierės D. Budrytė-Samienės inscenizacijos, pjesės, eileraščiai, dainų tekstai, kuriems muziką kuria jurbarkeitė kompozitorė Rūta Šličkutė, skamba kolektyvo statomuoose spektakliuose, koncertuose, kituose renginiuose.

Teatro pastatymai, aktorių vaidyba yra plačiai nušviečiamos respublikiniuose leidiniuose „Lietuvos scena“, „Mégėjų teatras“, Amerikos lietuvių dienraštyje „Draugas“. Knygoje „Tautos teatras“ (t. 5) yra paskelbtas teatro režisierės D. Budrytė-Samienės magistro darbas „Jurbarko regioninis teatras“. Apie šį kolektyvą pasakoja režisieriaus Gýčio Padegimo pastatyame dokumentiniame filme „Teatro instinktas“. Teatro aktoriai yra vardinė lietuviškuose meniniuose filmuose „Kaimynai“ (rež. Vidmantas Bačiulis), „Neatmenu tavo veido“ (rež. Donatas Banionis), „Vienui vieni“ (rež. Jonas Vaitkus).

Šiuo metu teatro vadove ir režisiere dirba D. Budrytė-Samienė, režisierės padėjėju – Kęstutis Matuzas.

SVARBESNI JURBARKO KONSTANTINO GLINSKIO TEATRO SPEKTAKLIAI, ĮVYKIAI IR DATOS

1988 m. Jurbarko Konstantino Glinskio teatras pastatė L. Dižiulienės-Žmonos pjesę „Lietuvaitės“.

1989 m. scenos gerbėjams pradėta rodyti Vinco Kudirkos pjesė „Viršininkai“.

1990 m. pastatytą Vyduną „Sigutę“, D. Budrytė-Samienės poezijos spektaklis „Kęstutaičiai“, D. Budrytė-Samienės „Kryžių Lietuva“.

1994 m. jvyko D. Budrytė-Samienės spektaklio, sukurto pagal E. Vichertą „Šaktarpis“, premjera.

1996 m. pastatytą G. Veličkos pjesę „Žmonės prie vieškelio“.

1997 m. pradėtas rodyti P. Palmer spektaklis „Mūsų rankose“.

1998 m. jvyko M. Sebastijano pjesės „Bevardė žvaigždė“ premjera.

1999 m. jurbarkiečiai buvo pakviesti dalyvauti G. Landsbergo-Žemkalnio pjesės „Blinda – sveto lygintojas“ premjeroje.

2000 m. parodyta inscenizacija pagal B. Mačionio legendą „Bišpilis“.

2002 m. jvyko P. Petliuko pjesės „Brangusai pabučiavimas“ premjera.

2003 m. scenos gerbėjams pradėta rodyti B. Pūkelevičiūtės pjesė „Rimas pas Kęstutį“.

2005 m. pastatytas D. Budrytė-Samienės spektaklis „...jie mane paliko“ (pagal B. Pūkelevičiūtės knygą „Devintas lapas“).

2006, 2008 m. Lietuvos liaudies kultūros centras Jurbarko Konstantino Glinskio teatrą apdovanojo už jdomiausius nacionalinės dramaturgijos pastatymus.

2008 m. žiūrovai buvo pakviesti į nežinomo autoriaus komedijos „Ūpo žmonės“ premjera.

2008 m. teatro aktorė Jūratė Videikiéné apdovanota už sukurta geriausią moters vaidmenį.

2008 m. teatro veteranei Birutei Skandūnienei skirta respublikinė nominacija už nuopelnus Lietuvos teatrui.

2009 m. liepos 1–6 dienomis, Vilniuje vykstant dainų šventei „Amžių sutartinė“, kuri buvo skirta Lietuvos vardo paminėjimo raštiniuose šaltiniuose tūkstantmečiui, jurbarkiečių teatro aktoriai kartu su penkiolikos kitų Lietuvos mėgėjų teatrų aktoriai grupe Lietuvos rusų dramos teatre suvaidino jungtinį spektaklį – Keturakio „Amerika partyje“ (jungtinio spektaklio režisierius Jonas Budziliauskas (Rokiškis), scenografas-dailininkas Rimvydas Pupelis). Jurbarkiečiai šiame spektaklyje vaidino penktąją sceną – savo meistriškumą čia demonstravo aktoriai Juozapas Abromavičius (Bekampis), Violeta Greičiūnienė (Bekampinė), Alvydas Šimaitis (Vincas), Violeta Vazytė-Skridljenė (Agota), režisierė D. Budrytė-Samienė.

2009 m. televizijos režisierius Saulius Beržinis nufilmavo K. Glinskio teatro spektaklį – D. Samienės inscenizaciją „...jie mane paliko“ (pagal B. Pūkelevičiūtės „9 lapas“). Šio teatro aktoriai yra dalyvavę ir Lietuvos kino studijai kuriant meninius filmus „Neatmenu tavo veido“ (rež. D. Banionis, Lietuvos kino studija), „Vienui vieni“ (rež. J. Vaitkus, Daumanto kino studija).

2009 m. spalio mėnesio pabaigoje Jurbarke gražiais renginiuose paminėtas teatro penkiasdešimtmetis. Jų metu vaidino į svečius atvykę Gruzijos ir Šakių rajono aktoriai, vyko ankstesniais metais jurbarkiečių pastatytių spektaklių fragmentų vaidinimai, Sauliaus Beržinio filmo „... jie mane paliko“ premjera. Buvo surengta ir teatralų kūrybos paroda, koncertas „Visada jaunas teatras“, vyko konferencija, kurioje prisimintas ir įvertintas K. Glinskio teatro nueitas kelias.

Jubiliejinių renginių metu teatro veteranams Birutei Skandūnienei, Danutei Mikelaitienei, Juozapui Abromavičiui, režisierei D. Budrytei-Samienei įteikti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos padėkos raštai. Lietuvos liaudies kultūros centro padėkos jubiliejaus proga už nuopelnus plėtojant mėgėjų teatrą buvo įteiktos Monikai Buitkuvienei, Lijanai Kriauciūnienei, Alvydui Šimaičiui, Arvydui Višinskui ir Jūrati Videikienei. Mėgėjų teatrų sąjunga apdovanojo L. Ašmonaitienę, Aldoną Orientienę, J. Vilimienę, A. Venclovą ir A. Zubačiovą. Jurbarko rajono savivaldybės padėkos raštai jubiliejaus dienomis buvo įteikti Editai Gylienei, Violetai Greičiūnienei, Juozui Kovėrai, Jonui Tamošaičiui, Violetai Vaznytei-Skridljenei.

2010 m. jvyko naujo spektaklio premjera – D. Budrytė-

Samienės pjesės „Elegija apie atsiskyrėlį Ignacą“ (pagal A. Giedraičio-Giedriaus apsakymą „Ignacas Globys“).

2010 m. teatras dalyvavo respublikiniame projekte (miniatiūrų festivalyje) „Siaurukteatris“, kuris vyko Anykščių rajone Surdegio geležinkelio stotyje. Jurbarkiečiai šiame renginyje parodė legendą „Bišpilis“ (pastatyta pagal B. Mačionį).

2010 m. teatrui ir jo režisierei D. Budrytei-Samienei už nacionalinės dramaturgijos plėtojimą įteiktas Kazimieros Kymantaitės prizas.

2012 m. Jurbarkiečiai pastatė J. Skinlio pjesę „Moters kerštas“.

2013 m. teatras scenos mėgėjus nudžiugino nauja premjera – Kristijono Donelaičio „Metai. Rudens gérybės“.

2013 m. Laukuvoje vykusioje dvidesimt penktajoje Lietuvos Klojimo teatrų kriūvėje K. Glinskio teatras gavo prizą už trisdešimties metų lietuvių dramaturgijos vaidinimus, už vaidinimus partizanų žūties vietose, panemunių pilyse (Jurbarko K. Glinskio teatras yra nuolatinis Klojimo teatro kriūvilių dalyvis).

2014 m. K. Glinskio teatrui įteikta Europos parlamento narės dr. Laimos Andrikienės nominacija „Už nacionalinės dramaturgijos pastatymus“.

K. Glinskio teatras, kuris Lietuvos liaudies kultūros centro specialistų yra priskirtas I mėgėjų teatrų grupei, atrinktas dalyvauti 2014-aisiais metais Vilniuje vyksiančioje Dainų šventėje „Čia – mano namai“.

Prie Jurbarko K. Glinskio teatro veikia Jaunimo studija.

GIRDŽIUOSE TAIP PAT STATOMI SPEKTAKLIAI

Jurbarko teatro pavyzdžiu sekā ir Girdžių gyvenvietės scenos mėgėjai. 2009 m. vaikų dramos būreliui čia pradėjo vadovauti Loreta Zdanavičienė. Jis 2010 m. scenos mėgėjus pakvietė į Bitės Vilimaitės pjesės „Mirusiųjų reikalai“ (sukurta pagal Petro Cvirkos apsakymą) premierą. 2010 m. šis spektaklis buvo parodytas ir Tauragėje vykiame vaikų ir jaunimo teatrų festivalyje-seminare „Melpomenės globoje“.

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Bišpilis“ (pastatyta pagal B. Mačionio legendą). Scenarijaus autorė ir režisierė D. Budrytė-Samienė. 2006 m. Fotografė Milda Pociūtė

Nuo 2002 m. Loreta Zdanavičienė vadovauja ir Jurbarko kultūros centro Girdžių skyriuje veikiančiam suaugusiųjų dramos kolektyvui, kuriam nuo 2007 m. pri-gijo vardas „Mituvis“. Šis kolektyvas jau yra pastatęs I. Simonaitytės kūrinį „Pini-gėliai“ (2002 m.), K. Sajos „Palangos liūtas“ (2003 m.), J. Grušo „Kelionė su kliūtimi“ (2004 m.), J. Tumo-Vaižganto „Žemės ar moteris“ (2005 m.), K. Sajos „Ke-purė dega“ (2006 m.), Grabliauskaitės „Pa-mestinukė“ (2006 m.), K. Binkio „Kai at-sarga daro gėdą“ (2007 m.), Žemaitės

„Trys mylimos“ (2007 m.), J. Baltušio „Parduotos vasaros“ (2008 m.), H. Čig-riekaus „Talkininkai“ (2009 m.), B. Judi-no „Erudicija“ (2009 m.).

„Mituvis“ – daugelio Girdžių gyven-vietėje vykstančių renginių iniciatorius bei organizatorius. Jis rūpinasi ir Girdžiuose vykstančios tradicinės Klojimo teatrų šventės rengimu.

LITERATŪRA:

1. Vengris A., *Konstantinas Glinskis*, Vilnius , 1965.

Scena iš Jurbarko Konstantino Glinskio teatro spektaklio „Kristijonas Donelaitis „Metai. Rudens gérybės“. Režisierė D. Budrytė-Samienė. Fotografas Algis Petraitis

KELMÉS MAŽASIS

TEATRAS

PARENGĘ ANDRIUS
ARLAUSKAS

Publikacijoje panaudotos nuotraukos iš Algimanto Armono archyvo

„Jei reikėtų keliomis mintimis apibūdinti Kelmés mažajį teatrą, drąsiai, galime pripažinti – tai liberalaus meno laboratorija. Jame ir režisierai, ir artistai turi kūrybos laisvę, žiūrovai – didžiulę fantazijos apmāstymų erdvę. Tai ne vienadienis ir ne vidutiniškos kūrybos kolektyvas. Kelmiškių pastatymai – brandūs. Šio teatro repertuaras – daugiažanris. Jis „iškrenta“ iš taip vadinamos populiarosios kultūros konteksto, nes kūrėjai, kaip šiais laikais įprasta, nesusitapatina su auditorija. Stengiasi patys kilti ir kartu kelti žiūrovą, ugdyti meninį išprusimą. Kelmés mažasis teatras – neskubantis ir tuo pačiu nepaneigiantis meistriškumo, talento, pašaukimo, atsidėjimo kruopščiam, apmāstytam ir ne vienadieniu kūrybos procesui. Tai kūrybos trupė, suvokianti, kad didelių pastangų ir laiko sąnaudų dėka sukuriama vertingi ilgalaikiai meno stebuklai.

Alvydas Geštautas

Teatro aktorių kūnas, balsas yra molis, iš kurio kuriami stebuklai. Teatro estetika yra tokia kerinti ir turtinga, kad dažnai net mažiausias etiudas ilgam įsimena ir užvaldo vaizduotę, kai kada net labiau už finalines scenas, kulminacijas. Teatras skirtas pirmiausia žiūrovui, kur šis gali pajusti ekstazę, meninę aistrą, galinčią užvaldyti jo jausmus.

Scenoje dažnai gražiausia ir įdomiausia yra tai, ko aktoriai iki galo nepasako ir neparodo. Tai – kelias į tiesą, kurį surasti turi pats

Tytuvėnai 2013 m. pavasarį. Danutės Mukienės nuotrauka

Scena iš Kelmés mažojo teatro spektaklio – Kosto Ostrausko pjėsės „Čiūinskas“. 2013 m. Nuotraukos autorius nežinomas

žiūrovas. Aktoriai mums suteikia galimybų, formų įvairovę. Tai yra didžiausia teatro vertė, jo fantastika ir svarbiausia paskirtis. Teatre yra daug kūrybos, fantazijos, nenuspējamumo. Dvasinė atmosfera kuriama žodžių, melodijos, ritmikos įvairių išraiškos formų lygyje.

Spektakliai – lyg audeklas, audžiamas iš realybės ir iliuzijos, iš žodžio ir minties, iš garso ir tylos, iš judesio ir mimikos, iš dramos ir komedijos, iš miuziklo ir pasakos, iš dialogų ir monologų.

Jei teatras būtų tik racionalus, jis netektu savo meninės vertės, žavesio, netikėtumo, paslapties.

Tai augimo teatras. Auga režisierių meniniai sprendimai ir artistų meistriškumas.

Šiais žodžiais galima apibūdinti Kelmés mažojo teatro režisierių ir aktorių kūrybą, jų ieškojimus, kelią į žiūrovų protus ir širdis. Netradicinių meninės išraiškos formų, vaidybos metodų, scenografinio funkcionalumo ieškantis kelmiškių teatras yra ir šio teatro kūrybos laboratorija, kurioje gimsta didieji meno stebuklai. Stebuklai, kurie ugdo Didijį žiūrovą. Jis auga palaiapsniui, bet su kiekviena meninio stebuklo akimirka. Šiame teatre stebuklus kuria ir aktorių kūnas, ir balsas, ir meistriškai aktorių valdomos kaukės. Stebuklus kuria šešelių efektai. Juos patiriame scenoje skambančių melodijų ir šokių pagalba...

ATRADIMAS PO ATRADIMO...

„Pasisekė Tytuvénams, kai 1982 m. vieną žvarbią žiemos dieną atvyko Valstybinės konservatorijos Klaipėdos Teatrinio meno fakulteto Režisūros katedros diplomantas Algimantas Armonas. Atvyko jis ne tuščiomis – lagamine gulėjo Jono Mackonio drama-daina „Ulijona“.

Sunku dabar pasakyti, kokį jspūdį jam padarė ramus apsnigtas miestelis, bet nedidelė kultūros namų scena jaunuoliui patiko savo nuoširdumu, glaudžiu ryšiu su sale ir žiūrovais. Jis jau kažką kūré, sprendé...

Praėjo žiema, ir stai gegužės mėnesį pasirodė afišos, kviečiančios į spektaklio premjerą. Vieni nustebę kraipė galvas (tokių įvykių Tytuvėnuose seniai nebuvoti!), antri pašaipiai šypsojosি („Na, na, pažiūrėsime, ką čia mums parodys savi talentai!“), treti – abejingiausi ir nepaslankiausi, prieję prie kasos, sužinojo, kad visi bilietai jau parduoti, ir, žinoma, buvo labai nepatenkinti“ – rašo Algimantą Armono kurso vadovas Gediminas Šimkus knygoje „Mėgėjų teatras Lietuvos kultūroje“.

Šiuo spektakliu režisierius Algimantas Armonas įleido šaknis Kelmės krašte.

Vėliau režisierius spektaklius statė įmonėse, kultūros namuose, mokyklose, kol svajonė įkurti savo teatrą tapo realybę...

ĮKURIAMAS KELMĖS MAŽASIS TEATRAS

1991 m. liepos 6 d. A. Armono svajonė išsipildė – jis įkūrė Kelmės mažajį teatrą.

Naujojo teatro sėklą įkrito į gražų teatro derlių jau anksčiau subrandinusių žemę. Kražių bei Pašiaušės kolegijose dar XVII a. veikė mokykliniai teatrai. XX a. pradžioje Kelmėje buvo rengiami lietuviški kultūros vakarai. Jų metu vykdavo spektakliai. Juose vaidindavo entuziastai. Jie būrėsi Kelmės progimnazijoje, kurios direktorius Jonas Graičiūnas 1934 m. pastatė Vinco Mykolaičio-Putino dramą „Valdovas“. Dažnai vaidinimai buvo rodomi Graužikų dvare, kurį valdė Vladas Putvinskis. Dar apie 1960-uosius metus Graužikų aštuonmetės mokyklos moksleiviai pastatė Boriso Dauguviečio komediją „Žaldokynė“. Kiek vėliau A. Armonas Kelmės mažajame teatre pastatė tą patį spektaklį, tik ši kartą aktoriai vaidino su kaukėmis. XX a. 6–7 dešimtmečiais Kelmės viudurinėje mokykloje garsaus režisieriaus Juozo Miltinio studijos mokinė Birutė Kavaliauskienė subūrė mokytojų ir moksleivių teatrą. Jos režiuoti spektakliai buvo rodomi per televiziją.

Kelmės mažojo teatro istorijos pradžia išskirtinai unikali. Jis savo veiklą pradėjo buvusiame rajono kompartijos pastate. 1989 m., kai buvo sukurta savarankiška Lietuvos komunistų partija, po metų pasivadinusi Darbo demokratine, tapo aišku, kad jai neberekės Kelmės miesto centre buvusio dviejų aukštų pastato. Tada A. Armonas šios partijos rajono lyderiui Zigmui Mačerniui ir pasiūlė buvusiame kompartijos pastate įkurdinti teatrą. Šiai idėjai Z. Mačernis ir buvęs Lietuvos komunistų partijos vadovas Algirdas Mykolas Brazauskas pritarė. Ne tik pritarė, bet ir šios idėjos realizavimui iš partijos biudžeto paskyrė septynis ir pusę tūkstančio dar nenuvertėjusių sovietinių rublių. Už šiuos pinigus teatro kūrėjai įsigijo scenos įrangą. Kelniškiai tuo metu šmaikštavo „Vis tiek pastate paliko teatrą! Tik anksčiau čia komunistai vaidino, o dabar – tikri artistai.“ Kai į Kelmę atvyko tuometinis

Po J. Mackonio dramos „Ulijona“ spektaklio. Nuotraukos autorius nežinomas

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas, 2008–2012 m. ėjęs vicepirmininko pareigas, jam Mažojo teatro vadovą A. Armoną vienas žurnalistas taip pristatė „Tai pagrindinis Komunistų partijos griovėjas pas mus. Likvidavo partkomą ir vietoj jo teatrą įkūrė!“

Teatro atidarymą ženklino Algimanto patystytas spektaklis – Kazio Inčiūros „Painiava“. Žiūrovai teigiamai jį įvertino. „Jeigu žūri pjesę ir pamatai aktorių (dauguma jų – pažstami arba bent jau matyti), įsigyveni į tai, kas vyksta scenoje, jeigu daugelui žiūrovų spaudė ašaras, vadinas, spektaklis pavyko,“ – taip rašė tuo metu rajono laikraštis „Būčiulis“. Mieste buvo girdėti net tokiai kalbų, kad „tai – jau žingsnis į profesionalų teatrą“.

Nuo 1991 m. liepos 6 d. teatre kartu su kolektyvo vadovu vaidino Česlovas Brazinskas, Rimantas Vaišnoras, Kristina Kvietkutė-Žalandauskienė, Eglė Kančauskaitė-Parnarauskienė, Kęstutis Kelpša ir Tomas Kučinskas.

Teatro kūrimo laikotarpyje itin svarbus buvo režisierės ir aktorių Dalios Dargienės vaidmuo. Jos iniciatyva teatre pradėta dirbtini su jaunaisiais scenos mėgėjais.

Apie 1996-uosius metus kolektyvą papildė Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakulteto diplomantai – režisieriai ir aktoriai Dalia Stirbytė bei Gediminas Trionis.

Teatre daug vaidmenų yra sukūrusi Rasa Pažarauskaitė-Sapragonienė ir Violeta Gliaudienė.

(Nukelita į 14 p.)

Scena iš spektaklio „Eglė žalčių karalienė“. Nuotraukos autorius nežinomas

Spektaklio „Kolumbo gimtadienis“ aktoriai. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 13 p.)

Režisierė D. Stirbytė teatre ne tik vaidino, bet ir pratęsė D. Dargienės pradėtą darbą su jaunimu. Ji čia dirbo 1994–2009 m. – teatrui atidavė 17 savo gražiausių gyvenimo metų. Ji pati kurdavo muziką, dainas, siužetus, interpretuodavo jau sukurtus, dainuodavo, pastatė spektaklius „Miestas po juoda skrybėle“, „Didysis vasaros pabėgimas“, „Drakoniuko Povilo ieškojimai“, „Baladė apie meilę, laisvę ir pinigus“, pastatytą

Č. Čaplinio motyvais (pagal ją yra sukurtas originalus vaizdo filmas, kuris kartu su spektakliu buvo parodytas Londono žiūrovams). Paskutinis Dalios darbas Kelmės mažajame teatre – jos režisuotas spektaklis „Šešelis išeina“. D. Stirbytė teatre įgyvendino ir nemažai švietėjiškų projektų, kartu su kitais kolektyvo nariais dalyvavo tarptautiniuose jaunimo teatro projektuose, kurie buvo įgyvendinami Vokietijoje, Austrijoje, Anglijoje, Kenijoje, Arabų Emyratuose ir kai kuriose kitose šalyse.

Scena iš spektaklio „Auksinis raktelis“. Fotografas nežinomas

2005 m. į teatrą atėjus dirbtį profesionaliai dainininkai Diana Tiškovaitei, teatro trupė pradėjo statyti miuziklus, rengti įvairias muzikos žanro programas.

Kelmės mažajame teatre scenografiją ir rūbus yra kūrusi Sofija Kanaverskytė, Arnas Arlauskas, Leonardas Armonas, Česlovas Girkantas, Kornelijus Užuotas, Lina Užomeckienė, Akvilė Motuzaitė, S. Budzinauskas. Keletą metų Kelmės kultūros centre veikė teatro studija, vadovaujama režisieriaus J. Daraškevičiaus.

1991–2005 m. Kelmės mažasis teatras buvo AITA/IATA narys.

Teatrui keletą pjesių yra parašęs vilnietis dramaturgas Regimantas Kaškauskas. Tris iš jų pastatė A. Armonas. Už pjesės „Pabališkių karčema“ režisūrą A. Armonui buvo paskirta antroji Boriso Dauguviečio premija. Bendradarbiaujant su R. Kaškauskui Kelmės teatralai pastatė baladę „Mirusi šokėja“, sukurtą pagal Jono Basanavičiaus surinktas mistines pasakas, taip pat ir miuziklą vaikams „Paršiukų kelionės“. 2014 m. pradžioje A. Armono vadovaujamo Kelmės teatro aktoriai repetavo jau ketvirtąjį R. Kaškauskų parašytą pjesę – „Kražių skerdynes“.

Kelmiškiai yra pastatę ir tytuvėniškio satyriko Vlado Kalvačio epigramų, kelmiškés rašytojos, „Bičiulio“ laikraščio redaktorės O. Jautakienės pasaką suaugusiems „Auksinis raktelis“.

A. Armonas jau 1994 m. Kauno lėlių teatre statant Vytauto V. Landsbergio „Krokokačiną“ patyrė darbo su profesionaliais aktoriais skonį.

Kelmės mažasis teatras vienas pirmųjų Lietuvoje perkėlė savo personažus iš scenos į kino ekraną. 2002 m. kartu su kino režisieriumi Algimantu Puipa Lietuvos televizijoje jis sukūrė 50 minučių vaidybinių filmą „Trys mylimos arba paskutinė diena“. Pagrindiniai filmo herojai – jau minėtų „Triju mylimų“ personažai. Filmo veiksmas vyksta Šiauliucose, Zoknių oro uoste. Aktoriai vaidina salyginių šiuolaikinėje karinėje bazėje. Neaiškios armijos kariai su dujokaukėmis, simbolizuojančiomis griaunamų jėgų anonimiškumą, atveda aktorius į baigniantį sugriūti pastatą.

„Spektaklis žengs iš pastato likučių ir į užželusį aerodromą, ir į karių palapines, ir į suniokotą gamtą, o aktoriai šauks iš po gantiškų kaukių savo amžinaijų farsinių tekstų“, – taip šį filmą apibūdino R. Macaitis.

Aktoriai vaidina, ant veidų užsidėję didžiules kaukes. Žiūrovai (kariai) taip pat ne-

rodo veidų – visi jie užsimaukšlinę dujokaukes, nes gresia bakteriologinis pavojus. Vienintelis be kaukės parodomas karininkas, visą spektaklį stebintis monitoriuje. Tačiau reginys jo, kaip ir kitų kariškių, nedomina. Aktorių mažai kas klausosi – viso spektaklio metu važinėja mašinos, laksto kariai. Kai baigiasi spektaklis, niekas neploja. Visi kariai išmirę. Gyvi lieka tik aktoriai ir krišnaitų būrelis, harekrišnuojantys tarp lavonų.

Teatro veiklos pradžioje kelmiškių pasakyti žodžiai apie galimybę teatruiapti profesionaliu teatru buvo pranašiška. Kelias į jį buvo ilgokas – truko net penkiolika metų. Per tą laikotarpij mėgėjų teatras brendo, augo, atskleidėjo unikalumas, kūrybinės tendencijos, formavosi kolektyvo branduolys. Tai liudija ir dar mėgėjiško Kelmės mažojo teatro, jo režisierų bei aktorių įvertinimai bei apdovanojimai.

Pastaraisiais metais Kelmės mažojo teatro veiklose aktyviai dalyvauja Kelmės meno mokyklos mokytojai V. Brazinskienė, D. Miliauskienė, A. Vilimaitė, A. Šurna, N. Astašauskienė, I. Leskauskienė, berniukų choras „Džiaugsmas“ (vadovė J. Valiulienė), folkloro ansamblis „Taduja“, Kelmės meno mokyklos choreografijos skyriaus šokėjai bei jų mokytojai D. Bakšienė ir R. Vaišnoras, instrumentinis trio „MMM“ (violončelė – L. Bražaitė, smuikas, pianika – L. Mikutytė, sintezatorius – P. Mikutis), Šiaulių konservatorijos koncertmeisterė Laimutė Mameniškytė. Šiame teatre originaliai kūryba atskleidė Dalia Stirbytė, Diana Tiškovaitė, Gediminas Trilonis.

KELMĖS MAŽOJO TEATRO APDOVANOJIMAI

„AUKSINIO AMŪRO“ NOMINACIJOS:

- 1996 m. – „Pabališkių karčema“ (rež. A. Armonas).
- 2000 m. – „Drakoniuko Povilo ieškojimai“ (rež. D. Stirbytė).
- 1998 m. – „Chirurgija“ (rež. G. Trilonis).

KONKURSO „ATSPINDŽIAI“ NOMINACIJOS UŽ

SUKURTUS GERIAUSIUS MOTERS VAIDMENIS:

1996 m. – Vilijai Brazinskienė už Šutinienės vaidmenį „Pabališkių karčemoje“.

2004 m. – Dianai Tiškovaitei už kiaulaitės Rozali vaidmenį spektaklyje „Triljų paršiukų kelionės“.

RESPUBLIKINĖS BORISO DAUGUVIEČIO PREMIJOS:

1992 m. – Žemaitės „Trys mylimos“ (rež. A. Armonas).
1995 m. – R. Kaškauskio „Pabališkių karčemoje“ (rež. A. Armonas).

KELMĖS MAŽASIS TEATRAS VAIDINA PROFESIONALŲ LYGOJE

2006 m. kultūros ministras V. Prudnikovas pasirašė įsakymą, kuriamo nurodyta, kad Kelmės mažasis teatras tampa profesionaliu. Jo steigėjas – Kelmės rajono savivaldybė.

Jau pirmaisiais profesionalaus Kelmės mažojo teatro veiklos metais jis pradėjo bendradarbiauti su Šilutės kameriniu teatru, Kliaipėdos dramos teatro aktore R. Arbačiauskaite, į trupę įsiliejo ilgametis Kauno nacionalinio dramos teatras Petras Venclovas.

Scena iš spektaklio „Painiava“. Fotografas nežinomas

Kelmės mažojo teatro režisierius Algimantas Armonas apdovanojamas už spektaklio „Painiava“ režisūrą. Fotografas nežinomas

Tuo laikotarpiu sustiprėjo Kelmės teatro ryšiai su Šiaulių kameriniu orkestru, Kauno filharmonija, Kauno lėlių, Vilniaus „Lélės“, Vilniaus nacionaliniu akademiniu dramos, „Cezario“ grupės teatrais.

Paskutiniai metais teatro trupėje – 9 aktoriai. Jiems talkina kvestiniai režisieriai bei aktoriai. Repertuare – dramos, monospektakliai, komedijos, spektakliai vaikams, miuziklai, koncertines programos. Per metus kolektyvas suvaidina daugiau negu 60 spektaklių, juose apsilanko 6–7 tūkstančiai žiūrovų. Trečdalį auditorijos sudaro vaikai ir jaunimas. 2013 m. Kelmės mažasis teatras priimtas į tarptautinę ASSITEJ (Asitežas) organizaciją.

TEATRO TRADICIJOS

Kelmės mažasis teatras puoselėja senasias šio krašto teatro tradicijas ir puoselėja naujas. 1996 m. čia buvo pradėti organizuoti tarptautiniai festivaliai „Kelmės scena“. Nuo 2010 m. jie tapo profesionalios nacionalinės lietuviškos dramaturgijos šventėmis. Kasmet tarptautinės Teatro dienos proga Kelmėje teikiamos tradicinės Ruperto nominacijos už sukurtus geriausius vaidmenis, pastatytus spektaklius. Ta pačia proga pagerbiami kolektyvo partneriai bei rėmėjai. Gegužės mėnesį kartu su „Bičiulio“ laikraščio redakcija organizuojamos Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienos pamainėjimai. Birželio viduryje Prienų vienkiemijoje (Liolių seniūnija) renčiamos Sodo teatro šventės.

(Nukelta į 16 p.)

Scena iš Kelmės mažojo teatro spektaklio „Paršiukai muškietininkai“. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 15 p.)

KELMĖS MAŽOJO TEATRO SPEKTAKLIAI (1982–2010 m.)

DRAMOS

1982 m. – J. Mackonis „Ulijona“; 1987 m. – J. Rainis „Pūsk, vėjeli“; 1989 m. – J. Petrus „Juodieji broliai“; 1991 m. – K. Inčiūra „Painiava“; 1995 m. T. Viljamso – „Netikusi vakarienė“, 2001 m. – „Nerimas“ (pagal S. Cveiko apsakymą „Širdies nerimas“); 2004 m. – A. Žičkienė „Iš kelmynės į Kelmę“; 2008 m. – „Kražių skerdynės“; 2010 m. – „Karalienė Morta“.

POETINĖS PASAKOS

1985 m. – K. Inčiūra „Eglė žalčių karalienė“; 2000 m. – R. Kaškauskas „Mirusi šokėja“.

Scena iš spektaklio „Pabališkių karčemoje“. Fotografas nežinomas

MONOSPEKTAKLIAI

2009 m. – monospektaklis „Pasikalbékim“.

KOMEDIJOS

1985 m. – V. Kalvaitis „Taupykime laiką“; 1986 m. – V. Kalvaitis „Katinų šiokiadieniai“; 1987 m. – V. Kalvaitis „Odisėjos klajonės“; 1990 m. – J. Erlickas „Kolumbo gimtadienis“; 1992 m. – Žemaitė „Trys mylimos“; 1995 m. – R. Kaškauskas „Pabališkių karčemoje“; 1996 m. – G. Kanovičius „Sveiks ir sudie, kalėjime“, 1997 m. – B. Dauguvietis „Žaldokynė“; 1998 m. – A. Čečovas „Chirurgija“; 2006 m. – J. Jautakienė „Auksinis raktelis“; 2007 m. – „Zomšinis švarkas“.

SPEKTAKLIAI VAIKAMS

1992 m. – A. Lingrend „Pepè Ilgakojinė“; 1994 m. – V. V. Lansbergis „Krokokatinas“; 1994 m. – D. Stirbytė „Miestas po juoda skrybėle“; 1996 m. – D. Stirbytė (inscenizacija) „Karalius be išminties“; 1999 m. – G. Trijonis, D. Stirbytė „Nauji Raudonkepuraitės nuotykių“; 2000 m. – (pagal V. V. Lansbergį) „Drakoniuko Povilo ieškojimai“; 2007 m. – D. Stirbytė „Šešėlis išeina“; 2008 m. – (pagal V. A. Mocartą operą „Užburtoji fleita“) „Užburtoji fleita“; 2009 m. – P. Juodišius „Vabalų pyragas“.

BALADĖS

1999 m. – (pagal A. Lingrend) „Didysis vasaros pabėgimas“; 2003 m. (pagal Č. Čapliną) „Baladė apie Laisvę, Meilę ir Pinigus“.

MIUZIKLAI

2004 m. – R. Kaškauskas „Trijų paršiukų kelionės“.

KONCERTINĖS PROGRAMOS

2005 m. – Dianos Tiškovaitės rečitalis; 2005 m. – „Melodijos su džiazo aromatu“; 2006 m. – „V. A. Mocarto vokalinės muzikos še-devrai“; 2008 m. – Sakralinės muzikos valanda „Taikos Karaliene“; 2009 m. – lyriniai dialogai „Pasikalbékim, ponai, apie lietu, vyną ir tikrą-sumeluotą meilę“.

TEATRO GASTROLĖS

Kelmės mažasis teatras daug gastroliuoja – spektaklius rodo Lietuvoje, tarptautiniuose teatro festivaliuose, kurie vyksta užsienio šalyse – šio teatro pastatymus jau turėjo galimybę pamatyti scenos gerbėjai ne tik Lietuvoje, bet ir Austrijoje, Baltarusijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Makedonijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Suomijoje, Tatarstane, Vengrijoje, Vokietijoje ir kai kuriose kitose šalyse.

KELMĖS MAŽOJO TEATRO REŽISIERIAI

ALGIMANTAS ARMONAS

Kelmės mažaji teatrą įkūrės režisierius A. Armonas, baigęs režisūros studijas Klaipėdoje ir įsikūręs Kelmėje, nuolat ieškojo naujų režisūros sprendimų.

1992 m. A. Armono kūrybiniaiame kelyje jvyko lemtingas posūkis. Statydamas žinomą komediją „Trys mylimos“, jis jai suteikė naujų išraiškos formą – spektaklį artistai vaidino su kaukémis. Jas, taip pat ir spektaklio scenografiją, sukūrė A. Armono dėstytoja Sofija Kanaverskytė (iš viso scenografiją, kaukes ji yra sukūrusi aštuoniems spektakliams). Už originalų „Trijų mylimų“ režisūrinį sprendimą A. Armonas pelnė B. Dauguviečio premiją. Jo iniciatyva kaukémis buvo „papuošti“ ir Kelmės mažajame teatre pastatytos B. Dauguviečio komedijos „Žaldokynė“ personažai.

Po šių spektaklių premjerų kaukės tapo savotiška Kelmės mažojo teatro vizitine kortele. Šiuos kaukių, kaip ir kitus spektaklius, Kelmės artistai yra jau rodę Estijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Anglijoje ir kt.

A. Armonas, dirbdamas Kelmėje ir jos rajone, iki 2014 m. pastatė 17 spektaklių. Be S. Kanaverskytės, jo pastatymams scenografiją yra kūrės brolis Leonardas Armonas, A. Arlauskas ir keletas kitų menininkų.

A. Armonas gimė 1957 m. vasario 24 d. Varniuose (Telšių r.). 1976 m. baigė M. K. Čiurlionio meno mokyklą (mokėsi Choreografijos skyriuje). Vėliau du metus šoko dainų ir šokių ansambluje „Lietuva“. 1982 m. baigė Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos Teatrinio meno fakulteto Režisūros katedros studijas (kurso vadovas doc. G. Šimkus). Nuo 1991 m. iki šiol vadovauja Kelmės mažajam teatrui.

1982 m. A. Armonas Tytuvėnuose pastatė savo diplominių darbų – Juozo Mackonio poetinę dramą „Ulijona“, 1985 m. – K. Inčiūros drama „Eglė žalčių karalienė“ (abiejų scenografė S. Kanaverskytė), 1985–1987 m. – tris Vlado Kalvaicičio kūrinius: 1985 m. – „Taupykime laiką“, 1986 m. – „Katinų šiokiadieniai“, 1987 m. – „Odisėjos klajonės“.

1987 m. scenos gerbėjai buvo pakvieti į A. Armono režisuoto Janio Rainio „Pūsk, vėjeli“ premjerą, 1990 m. – į J. Erlicko „Kolumbo gimtadienį“ (scenografė A. Arlausko), 1991 m. liepos 6 d., atidaranant 60 vietų Kelmės mažajį teatrą, – į K. Inčiūros pjesės „Painiai“ premjerą (scenografė A. Arlausko).

1992 m. žiūrovai pamatė jau minėtą A. Armono pastatytą Žemaitės kaukių komediją „Trys mylimos“.

1994 m. Kauno Lėlių teatre A. Armonas režisavo V. V. Lansbergio „Krokokatiną“, sukurtą pagal Donaldo Biseito pasaką (scenografė S. Kanaverskytė), 1995 m. – pagal lietuvių liaudies pasakų motyvus R. Kaškausko sukurtą pjesę „Pabalaiškių karčemoje“ („Sidaibranosis ir Mikasė“), kurios scenografas buvo Č. Girkantas. Statant šį spektaklį pasirinktas originalus scenografijos sprendimas – buvo sukurti sodrūs tipai, išraiškingos daugiaplanės mizanscenos, jvairi žanrinė žaismė. Pjesės siužetas nesudėtingas. Tais pačiais metais A. Armonui už šio spektaklio pastatymą buvo paskirta antroji respublikinė B. Dauguviečio premija, Klaipėdos režisūros katedros absolventų festivalyje „Auksinis Amūras“ šis spektaklis pripažintas geriausiu ir jam paskirtas Auksinis Amūro prizas.

1997 m. A. Armonas pastatė B. Dauguviečio „Žaldokynę“ (scenografė S. Kanaverskytė). Tai buvo antras kaukių spektaklis Kelmės mažajame teatre. Jame aktoriai vaidina su kaukémis, kurios vaizduoja jvairius Lietuvos kaimo tipai. Tai savotiškas naujas dell'arte.

2000 m. jvyko A. Armono pastatytu spektaklio – R. Kaškausko baladės „Mirusi šokėja“, parašytos pagal J. Basanavičiaus surinktas mistines pasakas, premjera. Jis gerai buvo įvertintas tarptauti-

Kelmės mažojo teatro įkūrėjas ir režisierius Algimantas Armonas.
Fotografas nežinomas

niame teatrų festivalyje „Continents comediens“ (Prancūzija).

2002 m. rugpjūčio mėnesį kino režisierius Algimantas Puipa pastatė filmą „Trys mylimos arba paskutinė diena“. Šio filmo pagrindas buvo Kelmės mažojo teatro spektaklis Žemaitės „Trys mylimos“. Kūrinys A. Puipą sudomino savo netradiciniu režisūriu sprendimu. Filmu siekta gerą teatro pastatymą „išversti“ į kinematografinios „kalbą“ ir taip išplėsti teatro žiūrovų ratą.

2004 m. A. Armonas pastatė muzikinę pasaką vaikams – R. Kaškausko „Trijų paršiukų kelionės“, 2006 m. – improvizuotą miško pasaką suaugusiems – Onos Jautakienės „Auksinis raktelis“, kuriamė kiškio vaidmenį sukūrė pats režisierius.

2008 m. režisierius žiūrovus nudžiugino spektakliu „Kražių skerdynės“ (scenografė S. Kanaverskytė). Jame buvo prisiminti 1892–1893 m. istoriniai jvykiai, lietuvių katalikų kova už tautinę ir religinę laisvę, iškeliamą kražiškių dvasia ir heroizmas. (Kražių vardas tapo plačiai žinomas po 1893 m. lapkričio 22 d. jvykių, kai vietas gyventojai neleido nugriauti XVIII a. vienuolių benediktinių pastatytos Kražių bažnyčios). Spektaklis susilaukė dvasininkų dėmesio, jo idėją entuziastingai rėmė, autentiškas giesmes parinko habil. dr. prof. A. Motuzas. Statant spektaklį teatras itin glaudžiai bendradarbiavo su dailininke-scenografe S. Kanaverskyte (su ja Algimantas 1982–2008 m. sukūrė devynis spektaklius)\.

Nuoširdžiai bendradarbiauta ir su dramaturgu Regimantu Kaškausku. Jis Kelmės mažajam teatrui sukūrė 4 pjeses.

2010 m. pastatytas karaliaus Mindaugo dienai paminėti skirtas spektaklis „Karalienė Morta“ (Roko Flick pjesė). Teatru talkino Klaipėdos dramas aktorė R. Arbačiauskaitė, muziką sukūrė kompozitorius G. Kizevičius.

2013 m. žiūrovai buvo pakvieti į Kosto Ostrausko pjesės „Či-činskas“ pastatymą. Spektaklio veiksma vyksta Upytės bažnyčios požemyje, kuriamo laikomas nepalaidotais lavonas ir apie jį sklando keistos kalbos. 1864 m. generalgubernatorius Muravjovas

(Nukelta į 18 p.)

Scena iš spektaklio „Čičinskas“. Fotografas nežinomas

Scena iš spektaklio „Karalienė Morta“. Fotografas nežinomas

Scena iš spektaklio „Mirusi šokėja“. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 17 p.)

pasiūnčia pulkininką Sobolevskį apžiūrėti Čičinsko lavono. J požemį pulkininkas ateina lydimas zakristijono ir meilužės. Čičinsko vaidmenj sukūrė Petras Venslovas, Saros – Laura Gulbinaitė , zakristijono – Česlovas Brazinskas, pulkininko Sobolevskio – Arnas Arlauskas.

Algimanto Armono sukurti vaidmenys: 1996 m. D. Stirbytės inscenizacija „Karalius be išminties“ – karalius; 1997 m. B. Dauguvietis „Žaldokynė“ – komunistas, Sidabras, Rūta; 2000 m. R. Kaškauskas „Mirusi šokėja“ – vaiduoklis; 2000 m. pagal Vytauto V. Lansbergio „Drakoniuko Povilo ieškojimai“ – gaidys; 2004 m. A. Žičkienė „Iš kelmynės į Kelmę“ – žydas; 2004 m. R. Kaškauskas „Trijų paršiukų kelionės“ – paršiukas Mikis; 2006 m. J. Jautakiė „Auksinis raktelis“ – kiškis; 2009 m. P. Juodišius „Vabalų pyragas“ – uodas.

GEDIMINAS TRIJONIS

1995 m. Kelmės mažajame teatre pradėjo dirbti Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Režisūros katedros docentės E. Savukynaitės studentas Gediminas Trilonis. Jis gimė 1972 m. sausio 11 d. Kelmėje, 1995 m. baigė universitetą. Pirmaisiais metais Kelmės mažajame teatre pastatė T. Viljamso kūrinjį „Netikusi vakarienė“, kitais metais – G. Kanovičiaus „Sveiks ir sudie, kalėjime“ (tai buvo jo diplominis darbas), 1998 m. – pagal A. Čechovo apsaikymą režisavo spektaklį „Chirurgiją“, kuris vardinamas jau keliolikai metų ir šį kūrinį jau yra matę daugelis teatro mėgėjų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. 2000 m. spektaklis pripažinimo susilaikė Baltarusijoje vykusiam festivalyje „Teatralnyje perekriostki“ („Teatro kryžkelės“), o 2002 m. kolektyvas tapo Rusijos Gačiliuno mieste vykusio antrojo tarptautinio mėgėjų teatrų ir teatrų studijų festivalio „Avangard i tradiciji“ („Avangardas ir tradicijos“) laureatu.

2001 m. pagal S. Cveigo apsaikymą „Širdies nerimas“ ir E. Malūko romanus pastatytas G. Trilonio režisuotas spektaklis „Nerimas“ taip pat sulaukė žiūrovų pripažinimo. Scenarijų spektakliui parašė G. Trilonio sesuo, Kelmės „Kražantės“ vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Asta Žičkienė, scenografiją sukūrė A. Arlauskas. Tai – pirmasis teatro jaunimo studijos, kuriai vadovavo G. Trilonis, spektaklis. Šiame spektaklyje vaidmenis sukurė mokiniai, kurie iki to laiko dar niekada nebuvvo vaidinę teatre.

Dalyvauta ir tarptautiniame projekte, kuriame Kelmės mažojo, Jonavos ir vienas Danijos mėgėjų teatras pagal danų dramaturgo Kaj Nissen „Daina apie Dunojų“ pastatė spektaklį „Vélinės prie upės“. Scenografija sukūrė S. Budzinauskas, kostiumus – Lina Užomeckienė.

2004 m. G. Trilonis pagal savo sesers A. Žičkienės scenarijų yra pastatęs ir istorinę dramą „Iš kelmynės į Kelmę“, kurioje pasakoja ma apie svarbius miestelio istorijos įvykius. Šio spektaklio scenografijos ir kostiumų autorė – L. Užomeckienė, choreografija – R. Vaišnoras, muziką sukūrė V. Brazinskienė, aranžuotes – A. Šurna. Spektaklis skirtas Kelmės miesto 520 metų jubiliejui.

2007 m. G. Trilonio režisuotoje Stanislovo Stratijevos kabinetinėje komedijoje „Zomšinis švarkas“ bandyta atskleisti šiuolaikinės valdžios kabinetų biurokratinius užkaborius. Šio pastatymo scenografė – L. Užomeckienė.

2009 m. G. Trilonis kartu su mažaisiais aktoriais žiūrovus pakvietė į spektaklį „Vabalų pyragas“, pastatytą P. Juodišiaus pasakų „Amarėlio pyragas“ ir „Vabalų pyragas“ motyvais (scenografas A. Arlauskas). Tais pačiais 2009 m. su Kelmės mažuoju teatru pradėjo bendradarbiauti Sergejus Paciukas iš Šilutės kamerinio teatro. Jis pastatė A. S. Plugatyriovų monospektaklį „Pasikalbékim“.

2012 m. G. Trilonis režisavo spektaklį vaikams – Janosch „Pa-

nama labai graži", o 2013 m. – L. Janušytės komediją „Žemaičiai bylinėjasi".

G. Trijonio sukurti vaidmenys teatre: 1995 m. „Pabališkų karčemoje" – velnias, malūnininkas, kalvis Dzindra; 1996 m. „Sveiks ir sudiev, kalėjme" – advokatas; 1997 m. „Žaldokynė" – Sapiega, Rūta; 1998 m. „Chirurgija" – generolas Aleksandras Georgianičius; 1999 m. „Nauji Raudonkepuraitės nuotykliai" – Karsonas; 2000 m. „Kambarinės" – kamabarinė; 2000 m. „Drakoniuko Povilo ieškojimai" – drakoniukas Povilas; 2000 m. „Mirusi šokėja" – tarnas Laurynas; 2004 m. „Paršiukų kelionės" – paršiukas Mikis; 2006 m. „Auksinis raktelis" – kékštasis; 2006 m. „Iš kelmynės į Kelmę" – medkirtysis; 2007 m. „Zomšinis švarkas" – tarnautojas; 2008 m. „Kražių skerdynės" – Polikarpas; 2009 m. monospektaklis „Pasikalbékim" – pensininkas lakūnas; 2009 m. „Vabalų pyragas" – vorukas.

DIANA TIŠKOVAITĖ

2002 m. Kelmės mažajame teatre pradėjo vaidinti profesionali operos dainininkė Diana Tiškovaitė. Atėjus jai į teatrą, čia buvo pradėta statyti miuziklus, rengti įvairias koncertines programas.

D. Tiškovaitė gimė 1975 m. birželio 7 d. Kelmėje. 2001 m. baigė studijas Klaipėdos universitete, kur lankė V. Kuraitės solinio dainavimo klasę. Nuo 2001 iki 2005 m. dirbo Kelmės meno mokykloje solinio dainavimo mokytoja, rengė savo solinių koncertų programas, kuriose buvo žymiu klasikų dainos, arijos, išstraukos iš operų, gerai žinomų džiazo kompozitorių muzika. Yra koncertavusi Vokiečijoje, Norvegijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje ir kt.

2005 m. atėjo dirbtį į Kelmės mažajį teatrą kaip aktorė-solistę. Čia ji įkūrė operos studiją įvairaus amžiaus žmonėms. 2003 m. D. Tiškovaitė Kelmės visuomenei pristatė savo pirmąjį rečitalį. Koncerto programe skambėjo lietuvių ir pasaulio kompozitorių vokaliniai kūriniai – nuo renesanso iki šiuolaikinės folkšoko muzikos. 2005 m. festivalyje „Kelmės scena" D. Tiškovaitė debiutavo su savo antruoju rečitaliu. Šio koncerto programe buvo išstraukos iš operų bei arijos. 2006 m. dainininkė kartu su instrumentiniu trio „MMM" parengė džiazo muzikos programą. Tai buvo teatralizuotas džiazo muzikos koncertas, kuris savo netradiciniu pateikimo būdu suintrigavo klausytoją, jam padėjo suprasti džiazo muzikos savitumą ir unikalumą. Tais pačiais metais Diana paruošė klasikinės muzikos programą „V. A. Mocarto vokalinės muzikos šedevrai". Šis teatralizuotas koncertas buvo skirtas V. A. Mocarto 250-osioms gimimo metinėms paminėti. Trečiasis jos 2006 m. didelis darbas buvo surengta sakralinės muzikos valanda, skirta Visų šventųjų dienai paminėti. 2008 m. Diana kartu su režisiere D. Stirbyte Kelmės vaikų ir jaunimo operos studijoje pastatė spektaklį pagal V. A. Mocarto operą „Užburtoji fleita" (po kelių metų buvo išleista ir „Užburtosios fleitos" garso kompaktinė plokštėlė). Tais pačiais metais ji kartu su Šiaulių Kameriniu orkestru paruošė programą „Taikos Karalienė", skirtą Kelmės bažnyčios 100-osioms metinėms.

2009-aisiais Diana sėkmingai pasirodė televizijos projekte-konkurse „Triumfo arka – II" ir tame pasiekė finalą. Tais metais ji kartu su režisiere ir aktore D. Stirbyte bei pianiste R. Vaigauskaite paruošė ir lyriinius dialogus „Pasikalbekim, ponai, apie lietų, vyną ir tikrą sumeluotą meilę". Ši programa buvo pristatyta ir Šiauliuose vykusiamame Chaimo Frenkelio vilos vasaros festivalyje.

2010 m. Klaipėdos muzikiniame teatre D. Tiškovaitė sukurė

Scena iš Žemaitės spektaklio „Trys mylimos"

Scena iš Boriso Dauguviečio „Žaldokynė" spektaklio

Scena iš spektaklio „Kražių skerdynės". Fotografas nežinomas

Dorybės ir Nutričės vaidmenj C. Monteverdi operoje „Popéjos karūnavimas".

2011 m. ji kartu su kolege iš „Triumfo arkos" R. Dubinskaitė, koncertmeistere R. Vaigauskaite paruošė P. Pergolesi „Stabat mater" programą.

FOLKLORAS IR TEATRAS

PARENGĖ DANGUOLE
ŽELVYTĖ

2010 m. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla skaitytojus nudžiugino didelės apimties Stasio Skrodenio knyga „Folkloras ir gyvenimas“ (sudarė Vida Česnulienė). Anotacijoje rašoma, kad „Rinkinyje skelbiami straipsniai įvairiais folkloro gyvavimo klausimais, nagrinėjama ir vertinama asmenybių, prisilietusių prie folkloro ar paskyruisių savo gyvavimą jo tyrimui, veikla.

Publikuojami reikšmingesni straipsniai, parašyti 1963–2008 m., kuriuose daug dėmesio skiriama apeiginei tautosakai, apeigoms ir papročiams bei jų raiškai ir gyvavimui prieityje ir naujomis sąlygomis, liaudiškajai vaidybai, lietuvių folkloro istoriografijos klausimams. Tais straipsniais ne tik pristatomas ir vertinamas folkloro palikimas, bet jie yra ir kaip dokumentas, vienai ar kitaip nušvietęs to meto (tarybinio laikotarpio) lietuvių folkloristikos vingius, socialinius folkloro gyvavimo aspektus. Skelbiami straipsniai apie lietuvių kalendorinių švenčių (advento, Kalėdų, Užgavėnių, Velykų, Joninių) tautosaką, jos gyvavimo ypatybes ir ryšius su kaimyninių tautų analogišku folkloru. Nagrinėjami liaudiškojo teatro bruozai, Užgavėnių persirengėliai ir kaukės bei jų prasmės, įvairūs tautosakos pateikimo scenoje aspektai.

Skyriuje „Prisilietę prie tautosakos“ apžvelgiamas atskirų asmenybių – nuo Dionizo Poškos iki Norberto Vėliaus ir akademiko Leonardo Saukos - įnašas skelbiant, analizuojant ir populiarinant tautosaką. [...].

S. Skrodenis – folkloro tyrinėtojas, paskelbęs daugiausiai publikacijų apie liaudiškojo teatro tradicijas. Straipsnyje „...Gimė teatras“ jis rašo, kad „teatro menas ilgus šimtmečius formavosi įvairose liaudies apeigose ir papročiuose, primityvios jo formos tobulėjo, kito.

Kiekvienos tautos poetinėje liaudies kūryboje rasime tokij teatro, meno, liaudies dramos užuomazgą. Vienose tautose jos ryškesnės, kitose reiškiasi labai elementaria forma. [...] meno istorikai mano, kad tų užuomazgą reikia ieškoti jau pirmokyštėje bendruomenėje. Jau tada, kai žmogus vienais ar kitais tikslais pasikeičia, t. y. atlieka kažkieno kito vaidmenį (tokiu pavyzdžiu yra labai daug įvairių tautų apeigose ir net praktinėje veikloje, pvz., medžioklėje, kai pamėgdžiojamas žvėris), galima kalbėti apie pačią teatro pradžią, apie pirmokyštės dramos formas.“

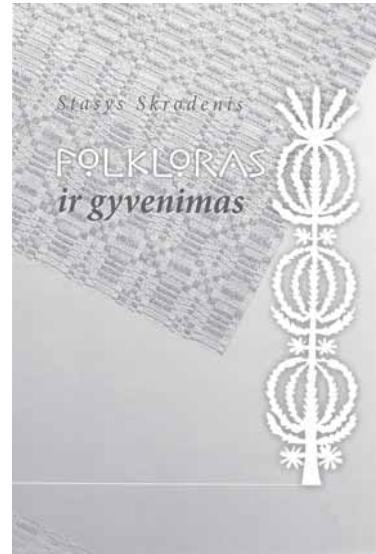
Tik jų negalima vertinti dabartinio teatro įvairiapusio, sintetinio meno – požiūriu. Pirmokyštės dramos meno formas neturi daugelio sudėtinėj šiandieninio teatro elementų, kaip dramaturgo, dekoracijų, supratimo apie sceną ir kt., tačiau visoms būdingi du dalykai – vaidmuo ir aktorius. Pagal tai ir skirtini ar neskirtini vieni ir kiti tautosakos kūrinių prie liaudiškojo teatro repertuaro.

Lietuvių liaudies dramos ryškiausios apeiginėje poetinėje liaudies kūryboje ir atskiruose trumpuose buitinio pobūdžio vaidinimuose, kurie būdavo atliekami pasilinksminimuose ar kitomis progomis. S. Skrodenis pažymi, kad liaudies dramos elementų yra žaidimuose, kuriuose „ryški tendencija dramatizuoti tekstą, kuris retkarčiais peraugą į inscenizaciją.

Vienose žaidimuose dainos tekstas papildomas miminiai judesiai. [...] Labiausiai vaidybinius pradas išryškėja tuose draminiuose žaidimuose, kurie turi dialoginį tekstą“, kur yra draminė situacija. Daug tokiai yra tarp vaikų žaidimų.

Autorius rašo, kad „pačios ryškiausios liaudies dramos užuomazgos yra kalendorinių apeigų tautosakoje. Čia ne tik vyrai persirengia moterimis, o moterys – vyrais, bet naudojamos ir įvairios kaukės bei visokiausia butaforija. [...]

Ypač daug buvo vaidinama žiemos švenčių ciklo metu. Buvo įprasta naujametinė laikotarpi (nuo gruodžio 25 ligi sausio 6 d.), kaip reikalavo papročiai, praleisti linksmai ir nieko nedirbant. Tuomet keldavo vakaruškas, vadinas kalėduškomis ar kitais vardais, vos ne kiekvieną vakarą. Jų metu, be kitų linksmybių, vaidintos ir nedidelės scenelės. Tie vaidinimai buvo satyriniai. [...] Vaidinant kitas sceneles net persirengiamą, pvz., aviną ar katiną vaizduojantis žmogus užsivelka išverstus

Stasio Skrodenio knygos „Folkloras ir gyvenimas“ viršelis

kailinius, prisiuva uodegą ir pan.

Naudojami ir kiti daiktai. Jie traktuojami satyriškai. Antai, muzikantams instrumentus atstoja šiaudų gržtė ir lazda, barzdaskučiu skustuvą – pliauska.

Ne visi tie vaidinimai buvo susiję su to laikotarpio apeigomis. Dažnai jie buvo atliekami ir kitu metu. Kita vertus, kai kurie vaidmenys, kaip gervės, arklio, meškos, iš kalendorinių apeigų repertuaro pateko į vestuvių apeigas ar tapo bet kokių pasilinksminimų dalimi.“

S. Skrodenis užsimena ir apie senokai išnykusią Kalėdos, iprasminusio praėjusį laiką, kuris suvargės lankydavo žmones ir būdavo nugalimas jauno berniuko – Naujujų metų – tradiciją.

Anot S. Skrodenio, „Matyt, per bažnyčią atsirado ir Trijų karalių vaikščiojimo paprotys, išgiję šiek tiek tautinių bruozų. Be oracijų ir giesmių, jie vaidindavo ir tam tikrą Biblijos teksto dalį. [...]

Vaizdingiausiai ir įdomiausia persirengėliai pasirodydavo per Užgavėnes. Tie pasirodymai literatūroje kartais vadinami karnavalu ar liaudies komedija.

Persirengėliai būdavo iš aplinkos paimti tipai: smulkus pirkliai žydai, čigonai, cariniai žandarai, valstiniinkai „vengrai“ ir kt.

Persirengėliai drauge vedžiodavosi „gyvulius“: oži (ožka), gervę, arkli, kuriuos taip pat vaidino žmonės. [...]

Persirengėliai, dažnai vadinti bendru

„žydu“ vardu, sudarė Užgavėnių karnavalininkų daugumą. Kai kuriose Žemaitijos vietose jie vadinti velykžydišais, nes taip apsidarę siausdavo per Velykas bažnyčioje ir ypač šventoriuje. Jie užsidėdavo kaukes, kurios sukeldavo ne tik juoką, bet ir pasibaisėjimą. Jos dažniausiai būdavo daromos iš medžio ar luobo, išskaptuojant ar išpjaunant skyles akims, nosių, angą burnai. [...]

„Žydai“ ir kiti žmogaus pavidalo persirengėliai sakydavo tam tikrus, paprastai improvizacinius, tekstus. Juose humoristiškai atskleisdavo kiekvieno veikėjo gyvenimo momentai, santykis su šeimininkais, nevengta bažnytinėi maldų parodijų, pvz.: „Mes, vargšai, iš Nugnybto žemės, iš anapus šišės, už dviejų nedelių...“ Per Užgavėnes taip pat būdavo vaidinamos triukšmingos Kotrés vestuvės, vaizduojama simbolinė personažu – Lašinskio ir Kanapinskio – kova.

Kotre, More arba Magde Žemaitijoje buvo vadina per Užgavėnes po kaimą vežiojama moters pavidalo baidyklié, o Lašinskis ir Kanapinskis simbolizavo atitinkamai, mésėdij, t. y. laiką iki Užgavėnių ir gavėnių.

Pavasario ir vasaros švenčių laikotarpiu vaidinimų beveik nebuvo. Žinoma, kad Šiaurės Lietuvoje per Sekmines piemenys darydavo balių ir jo metu vaidindavo vestuves su dainomis, oracijomis ir kitomis apeigomis.

Liaudies dramos užuomazgų galima rasti ir vestuvių apeigose. Bet negalime pačių vestuvių laikyti liaudies drama, nes tai yra tikrovė, o ne jos meninis atspindys. Kita vertus, vestuvių ceremonijoje yra labai daug vaidybos, daug savo laikinus vaidmenis atliekančių personažų. Anksčiau jose taip pat būdavo atliekami jvairūs komiški vaidinimai, daug kuo panašūs į naujametines žiemos švenčių laikotarpio vaidinimus („Gervė“, „Meška“). Prie specifinių vestuvių vaidinimų priklauso netikros nuotakos rėdymas, kai kuriose Lietuvos vietovėse sutinkamas „čigonavimo“ paprotys, kuriame gausu šmaikščių dialogų ir jvairių komiškų situacijų. Pagaliau ir kai kurios pačių vestuvių apeigų detalės teikia gana daug medžiagos liaudies dramos užuomazgoms pažinti.

Šiek tiek liaudies dramos pradų galima rasti pabaigtuvii apeigose ir kitos rūšies tautosakoje, tačiau jie nėra tokie ryškūs ir vientisi. Jie duoda daugiau medžiagos tik liaudies talentams pažinti, lygiai kaip ir pavieniai draminiai veiksma elementai (mimika, judesiai ir intonacija) padeda susidartyti nuomonę apie dainų ir pasakų atlikėjo vaidybinius sugerbėjimus.

Iš neapeiginių vaidinimų, atliekamu bet kuriuo metu laiku ir nesusijusių su attitinkamomis apeigomis ir ritualais, minėtini „Senuko ir senukės pasakojimai“, „Čigonai“, „Audėjai“, „Ožukai“ ir kt.“

Autorius rašo, kad „Liaudies dramos užuomazgos turėjo įtakos pirmiesiems lietuviškiems spektakliams. Tik tas poveikis reiškėsi ne tiesiogiai, teikiant jau sukurtus kūrinius ar kitokius išbaigtus sceninius charakterius, bet, kaip savo laiku pabrėžė Balys Sruoga, – psychologiskai, per tiesioginį vaidintojų įkvėpimą, per gaivalinę kūrybinę jégą.“

Straipsnyje „Liaudies dramos užuomazgos lietuvių kalendorinėse apeigose“ S. Skrodenis pažym: „Apie liaudies dramą nelengva rašyti, nes, viena, dar nėra galutinai nustatytos jos ribos, t. y. kas priklauso liaudies dramai ir kas ne, ir, antra, trūksta išsamų vaidinamų dalykų aprašymų. Ypač pastarasis trūkumas aiškiai būdingas lietuvių etnografijos ir tautosakos mokslui.“

Užmė l. Starecku. Biegajolinko, už
žygių eusach przez Królew Polockich je
t. k. selachow
fja, poē użględim moralnym i snajom
anach.
k. pr.
ysto
com
iō zo
wzgl
she, z
li, i
bylo
i bylo; skutke zaczawnicneje nalegu, ze
nleśnego połekienid, czyste jasoro się
st tu juž litewski, y obyczajach i zwycz
i zwycz, nle už jasoro się nle ręzni y
zamies, krycze, powsze, nar
ku – uprawa zeburonia zeb
te lekowskie – rytuały kurort, zeb
ri – keltas keliu, zeburonia zeb
iż mówią swiemi, powsze, nle
nina tu powsze, zeburonia zeb
ratnq, sprawuje, zeburonia zeb
ty narci, a zeburonia zeb
dym i spalym –
zbiuroni parafie, użględzie plaskie – gospodar
za. Saturnik zume po użględzie zeb
za. Saturnik zume po użględzie zeb
za.

VINCENTAS JUZUMAS

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS APRAŠYMAS

2013 m. lietuviškai išleistas Vincento Juzumo knygos „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ viršelis

VINCENTO JUZUMO „ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS APRAŠYMAS“ – LIETUVIŠKAI

Sulaukėme gražios progos Žemaičių krašto istorijos biblioteką papildyti nauju leidiniu – 2013 m. pirmą kartą lietuviškai išleista Vincento Juzumo 1899 m. parengta didelės apimties (1080 puslapių) knyga „Žemaičių vyskupijos aprašymas“ (išleido Žemaičių vyskupystės muziejus, leidybos vadovas – šio muziejaus direktorius Antanas Ivinskis).

V. Juzumo rankraštį iš lenkü į lietuvių kalbą išvertė, spaudai parengė Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnysis mokslinis darbuotojas istorikas dr. Mindaugas Paknys. Kalbos redaktorė – Dangė Vitkienė, dailininkė – Violeta Boskaitė. Knygą išspaudo Vilniuje veikianti Standartų spaustuvė.

Leidinio tiražas – 800 egz.

Kartu išleista ir Vincento Juzumo rankraščio faksimilių kompaktinė plokštélė.

Knygos leidimą parėmė Lituaniistikos paveldo ir įprasminimo komisija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Kultūros rėmimo fondas, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos.

Knygoje panaudotas Lietuvos moksly akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo Žemaičių vyskupijos žemėlapio, kurį parengė Vincentas Juzumas ir jo brolis medikas Juozas Juzumas (Polikarpas Girštautas) fragmentai – jais knygoje yra atskirti kiekvienos parapijos aprašmai bei leidinio skirsniai.

AKMENĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS KULTŪROS CENTRO SUAUGUSIUJU LIAUDIES TEATRAS

RASA REIVYTYTĖ-VASILIAUSKIENĖ, ANDRÉJA GRIČIUTĖ,
VIRGINIJA KUPSTIENĖ, GENUTĖ BALIULIENĖ,
REDA BUTNORIENĖ

Pirmaoji Naujosios Akmenės kultūros rūmų dramos teatro režisierė Stasė Niūniavaitė (1923–2002). Apolinaro Juodpusio nuotrauka

TEATRINĖS VEIKLOS PAGRINDUS SUFORMAVO STASĖ NIŪNIAVAITĖ

Pirmaoji Naujosios Akmenės kultūros rūmų dramos teatro režisierė buvo literatė, politinė kalinė, visuomenininkė Stasė Niūniavaitė (1923–2002). Ją šio krašto žmonės sudidžiule pagerba prisimena iki šiol. Tai buvo kūrybinga, stipri ir spalvinga asmenybė.

1972 m. balandžio 14 d. Respublikinės profesinių sąjungų tarybos prezidiumo ir Lietuvos TSR kultūros ministerijos kolegijos nutarimu Akmenės rajono kultūros rūmų dramos kolektyvui už ilgametę kūrybinę veiklą, pasiekus laimėjimus suteiktas Liaudies teatro vardas. Šiam kolektyvui ne kar-

tą buvo skirta pirmoji vieta jvairiose apžiūrose ir festivaliuose, o 1969 m. tarp mėgėjų teatrų Lietuvoje jis pripažintas geriausiu.

Naujosios Akmenės liaudies teatre kūrė puikūs aktoriai. Tai pedagogė lituanistė Laima Tupikienė, Sigitas Žalneravičius, Antanas Stungys, Borisas Kondratjevas, Janina Stanulionienė, jos vyras Olegas Staniulionis, Danguolė Petravičienė ir daugelis kitų.

S. Niūniavaitė ne tik vadovavo Akmenės kultūros rūmų dramos teatrui, bet ir beveik du dešimtmečius dirbo su vaikų ir jaunimo studija. Joje išugdyti jaunieji aktoriai papildyda vyrėsiųjų aktorių gretas, kai kurie tapo profesionalais aktoriais, režisieriais, rašytojais, gabiais literatais, lituanistais. Kūrybos keliu pasuko Rimantas Teresa, Ramūnas Žilakauskas, Vladas Radušis, Vidas

Morkūnas, Irena Meižytė-Andiukaitienė, Palmira Norušaitė-Barkuvienė ir Henrikas Bakanas. Teatro veikloje dalyvauja buvę S. Niūniavaitės auklėtiniai Rasa Reivytytė-Vasiliauskienė, Ramunė Kazulytė-Butavičienė, Ramūnas Znutas, Nijolė Bartkevičienė, Zita Liukšienė, Andromeda Gedaminskaitytė-Makslienė ir kt.

Du Akmenės aktorių pastatyti spektakliai buvo nufilmuoti Lietuvos televizijoje: 1986 m. – Žemaitės „Trys mylimos“ ir apie 1985–1986 m. – D. Normet „Jumpovaris“.

Paskutiniai S. Niūniavaitės Naujojoje Akmenėje pastatyti spektakliai buvo 1989 m. J. Erlicko „Kolumbo gimtadienis“ (vaidino vaikų dramos būrelio aktoriai) ir 1990 m. – J. Josadės kūrinys „Išdaigos po kilpa“ (vaidino suaugusiuju mėgėjų teatras) – premjera įvyko 1990 m. balandžio 20 dieną.

S. Niūniavaitė visada aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, na o Lietuvoje pradidėjus Atgimimui, ji įsijungė ir į rajono politinį gyvenimą. Tais metais jos žodis čia buvo itin svarus.

Metai skubėjo į priekį... 2001 m. S. Niūniavaitė nutarė persikelti gyventi pas giminaičius į Telšius. Ten ji 2002 metų liepos 2 dieną ir mirė. Palaidota Tryškių (Telšių r.) kapinėse.

REŽISIERĖS VIDOS BLADYKAITĖS LAIKOTARPIS

1987 m. pradžioje Naujojoje Akmenėje pradėjo dirbti tuometinės Klaipėdos fakulteto režisūros kurso studentė neakivaizdin-

Akmenės kultūros namų mėgėjų teatras 2010 m. po Kazio Sajos spektaklio „Kepurė dega“ premjeros

kė Vida Bladykaitė. Ji émė burti jaunus, sceninés patirties dar neturinčius žmones. Mo-kydamasi iš savo vyresniosios kolegés S. Niūniavaités, Vida mieste pradéjo statyti spektaklius.

Dramaturgė, poetė, prozininkė V. Bladykaitė gimé 1962 m. birželio 25 d. Ūpainiu-kuose (Kelmés r.). Baigé Lietuvos konser-vatorijos Klaipédos fakultetus. Dabar ji daugiau žinoma kaip rašytoja – gyvenimo vaizdų pjesés „Ženteliai“, kūrinių vaikams (di-daktinių eiléraščių ir pasakų rinkinio „Puokšté žemei“ (1994), atveriančio spalvingą gamtos pasaulį), muzikinés pjesés pasakos „Žvaigždė“ (išspausdinta pjesių rinkinyje „Aitvaras auksarankis“, 1997), apsaky-mų „Gegutės bateliai“, „Kaip bernas laumę pasigavo“ (abu išspausdinti knygoje „Viržių vasara“ (1992) autorė. Na o Naujojoje Akmenėje jai buvo lemta pratęsti S. Niūniavaitės teatrinės veiklos tradicijas.

Pirmasis jos pastatytas spektaklis buvo J. Grušo „Suomiška pirtis“. 1989 m. liepos ménesj Mažeikių rajono Zastaučių gyvenvietėje vykusiamte Klojimo teatrų saskrydyje V. Bladykaitės vadovaujama trupė prisistatė, parodydama Žemaitės spek-taklį „Mūsų gerasis“. Ir véliau būta pastatymų, deja, apie juos informacijos yra išli-kę nedaug. Véliau V. Bladykaitė persikélé gyventi į Kauną, dar po kurio laiko įsikūré Jungtinése Amerikos Valstijose, kur gyve-na ir šiuo metu.

JANINOS SMIRNOVOS TEATRAS

Naujosios Akmenės teatriniame gyve-nime reikšmingu įvykiu tapo ir režisierės

Akmenės kultūros namų mágéjų teatras 2010 m. po Kazio Sajos spektaklio „Kepuré dega“ premjeros. Fotografas nežinomas

Janinos Smirnovos atvykimas į miestą. Ji pradéjo dirbti su sceną mágusiais jaunais (Naujojoje Akmenėje jaunimo dramos stu-dija veiké nuo 1970 m.) ir su suaugusiais žmonémis.

Vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų dramos kolektyve tais laikais vaidino apie 20 žmo-nių. Buvo pastatyti režisierés Janinos Smirnovos muzikinés pasakos „Kas žaliuoja žiemą vasaréle“, „Mergytés birželio rytas“, „Raganų puota“. Žiūrovai sulauké ir komedijų: Regimanto Kaškausko „Vai-duokliai vienkiemyje“, Kazio Sajos „Paka-

ruoklis“, Smirpuko „Šiam pasauly bus dar visko...“, poezijos spektaklio, pastatytu pagal Leonardo Pukino eiles „Meilé liks... ir varinis rudo...“. Jaunimo dramos kolektyvas pastaté ir Andriaus Almanio 3 veiksmų pjesę „Keistas gimtadienis“.

2007 m. pastatytoje jaunimui skirtoje J. Smirnovos pjeséje „Kas manęs pasi-ges...“ buvo kalbama aktualiomis narkomanijos, patyčių temomis. Ne vienas scenos mágéjas, žiūrédamas jį, brauké ašaras, ta-

(Nukelta į 24 p.)

Janinos Smirnovos režisuotu poezijs vakarų akimirkos. Nuotraukų autoriai nežinomi. Iliustracijos iš Algimanto Rašimo archyvo

(Atkelta iš 23 p.)

čiau šis spektaklis susilaukė ir daugiausia kritikos, nes kai kam jis pasirodė per daug liūdnas. Ši pjesė buvo parodyta ir Mažeikiuose vykusioje regioninėje mėgėjų teatru apžiūroje „Šimtakojis“

2008 m. J. Smirnova pastatė muzikinę pasaką „Mūsų Šiaudinukė“. Paskutinis šiame teatre jos režisuotas spektaklis buvo muzikinė „Atvelkyio pasaka“ (2009). Pablo Géjus sveikatai, režisierė turėjo atsisakyti darbo Naujosios Akmenės kultūros namuose, tačiau ji ir toliau dalyvauja rajono kultūriniaime gyvenime, padeda savo kolegom patarimais ir kt. Kartu su ja dirbė aktoriai Algimantas Rašimas, Ramunė Kazulytė-Butavičienė, Kęstutis Krencius, Rasa Reivytytė-Vasiliauskienė, Daiva Kvaukienė, Zita Liaukšienė, kai kurie kiti scenos mylėtojai toliau dalyvauja rajono teatrinėje veikloje.

NAUJOSIOS AKMENĖS KULTŪRINIAME GYVENIME – NAUJI VĖJAI

2013 m. Naujosios Akmenės kultūros centre įvyko spektaklio, skirto S. Niūnaičiui 90-osioms gimimo metinėms, premjera. Vakaro metu Naujosios Akmenės liaudies teatras nudžiugino nauja premjera – parodyta Žano Batisto Moljero pjesė „Apagautas vyras“ (režisierius Albertas Vilimas, vaidino R. Znutas, V. Lukošiūtė, Z. Liaukšienė, A. Rašimas, G. Kundrotaitė, D. Bružas, R. Pavka, J. Jurevičius).

2013 m. spalio mėnesį Naujosios Akme-

nės kultūros centre pradėjo dirbti režisierė Andréja Gričiutė. Tais pačiais metais lėlių ir dramos jaunimo studija „9-netukas“ pastatė jos režisuotą literatūrinę, muzikinę, poetinę kompoziciją „Eglė žalčių karalienė“, sukurtą pagal S. Nérį ir E. Sakalauskaitę.

2014 m. Naujojoje Akmenėje pradėti organizuoti teatralizuoti kūrybiniai vakarai. Pirmasis iš jų vyko sausio 26 dieną.

2014 m. kovo mėnesį, minint Teatro dieną, mieste vyko muzikinis, poetinis vakaras „Teatro dulkės“, skirtas režisierių Janinių Smirnovai. Jo metu vaidino Liaudies teatro aktoriai. Tarp jų buvo ir su S. Niūnaičiui, J. Smirnova kūrės Algimantas Rašimas, Rasa Reivytytė-Vasiliauskienė.

2014 m. gegužės mėnesį Kęstučio Krenčiaus knygos pristatymo proga sukurtas poetinis spektakliukas „Prisésiu aš prie balto lapo“.

Iškilių Naujosios Akmenės teatro žmonių atminimas bus jamžintas ir kuriamame dokumentinių filmų cikle „Melancholija“.

Kūrybingai dirbant Naujosios Akmenės suaugusiujių Liaudies teatras 2014 m. žiūrovus planuoja pakviesi į naują premjerą – O. Jautakės „Šalikelė“.

Akmenės rajone taip pat kuria režisierės D. Kvaukienė, A. Savčikienė, R. Šiaulytienė. Šio krašto scenos mėgėjų tikslas – puoselėti senasias teatrines tradicijas, vaidinti iš širdėj, paskatinti žiūrovus susimąstyti apie amžinąsias vertėbes.

AKMENĖS KULTŪROS NAMŲ MĖGĖJŲ TEATRAS

Akmenės kultūros namų mėgėjų kolektyvas susibūrė 1999 m. rudenį. Tuo metu

Janinos Smirnovos režisuotų poezijos vakarų akimirkos. Nuotraukų autorai nežinomi.
Illustracijos iš Algimanto Rašimo archyvo

jam vadovavo režisierė Daiva Liutkienė. 2000–2008 m. buvo pastatytos penkios komedijos: Viktoro Miliūno „Nakties paukščiai“, Eugenijaus Ignatavičiaus „Sidabrinės skyrybos“, Žemaitės „Trys mylimos“, Llevovo Ivanovo „Pleputė“ bei didelio žiūrovų

Centre – Naujosios Akmenės liaudies teatro aktoriai Algimantas Rašimas ir Rasa Reivytytė. Nuotrauka iš Algimanto Rašimo archyvo. Fotografas nežinomas

Scena iš Naujosios Akmenės liaudies teatro spektaklio „Eglė žalčių karalienė“. Nuotrauka iš Andréjos Gričiutės archyvo. Fotografas nežinomas

palaikymo sulaukusi Žano Batisto Moljero pjesė „Tariamas ligonis“.

2009 m. kolektyvui pradėjo vadovauti Reda Butnoriénė, su šio miesto aktoriais dirbanti iki šiol.

2010 m. teatras pastatė Kazio Sajos pjesę „Kepurė dega“. Ji buvo skirta Teatro dienai. Tais pačiais metais teatras dalyvavo Radviliškio rajone vykusioje regioninėje teatrų apžiūroje „Pastogė“.

2011 m. kolektyvas žiūrovus pakvietė į Augustino Griciaus komedijos „Ponaitis“ premjerą.

2012 m. gruodžio 1–2 dienomis Rokiškyje vykusioje baigiamojome Lietuvos mėgėjų teatrų šventėje „Atspindžiai 2012“ Akmenės mėgėjų teatras buvo apdovanotas diplomu.

Akmenės miesto teatro aktoriai aktyviai dalyvauja rajono kultūriniame gyvenime. Juos dažnai gali pamatyti vaidinant bendruomenių šventėse, vedant renginius, kt.

Aktorių trupėje kūrybingai dirba Andrius Almanis, Violeta Sasnauskienė, Rima Almanienė, Genutė Švažienė, Adolfina Janušaitienė, Nedašas Kavaliauskas, Romas Bakauskas, Jonas Šiuša, Klemensas Jablonskis, Reda Butnoriénė, Aurelijus Saliamanas, Artūras Matulevičius. Teatro vadovė ir režisierė – Reda Butnoriénė.

AKMENĖS JAUNIMO IR VAIKŲ DRAMOS BŪRELIS

Kolektyvas suburtas 2009 metais. Vadovė – Reda Butnoriénė. 2010 m. šis teatras

Scena iš Naujosios Akmenės muzikinės instalacijos (režisierė Andréja Gričiutė). Nuotrauka iš A. Gričiūtės archyvo. Fotografas nežinomas

žiūrovus pakvietė į pirmąjį premjerą – Jono Radzevičiaus „Skruzdėlė atsiskyrėlė“. Vaidinimas buvo gerai įvertintas. Kiti pastatyti spektakliai: Jūratės Januškevičiūtės „Žilrafa su kojinėmis“, Vidos Bladykaitės „Bladykaitės žvaigdžė“.

Kolektyvas perspektyvus. Jo nariai daileyvauja įvairiuose miestelio bendruomenės renginiuose, kartu su kitais meno mėgėjų kolektyvais kuria bendras koncertines programas.

KRUOPIŲ KULTŪROS NAMŲ KAIMO TEATRAS

Gilias teatrinės veiklos tradicijas turi Akmenės rajono Kruopių kultūros namų kaimo teatras. Vietos gyventojai mėgsta, myli ir palaiko šį kolektyvą. Jam pagrindai buvo dedami Kruopių mokykloje. Su scenos mėgėjais pirmaisiais teatro gyvavimo metais

(Nukeelta į 26 p.)

Naujosios Akmenės liaudies teatro 2013 m. spektaklio „Apgautas vyras“ (režisierius Albertas Vilimas) premjeros nuotraukos iš Algimanto Rašimo archyvo. Fotografai nežinomi

Iš kairės: Akmenės kultūros namų mėgėjų teatro spektaklio „Velykų vakarienė“ (pastatytas pagal Lazdynų Pelėdos kūrinį) aktoriai. 2012 m.; Akmenės kultūros namų mėgėjų teatro spektaklio – Kristijonas Donelaitis „Metai. Žiema“ aktoriai. 2013 m. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Redos Butnorienės archyvo

(Atkelta iš 25 p.)
čia dirbo, spektaklius statė mokytojos Stefa Dimavičienė ir Bronė Petrylaitė.

1987 m. Kruopių kultūros namuose pradėjo dirbti režisierė Genutė Baliulienė. Ji subūrė aktorių kolektyvą, su kuriuo dirba iki šiol. Kolektyvo repertuarę daug lietuvių autorų pjesių. Labiausiai žiūrovai yra įsiminę šiuos Kruopių teatro pastatytus spektaklius: Žemaitės „Trys mylimos“, Eugenijaus Ignatavičiaus „Sidabrinės skyrybos“, Liudos Didžiulienės-Žmonos „Paskubėjō“, Vidos Bladykaitės „Ženteliai“, Stasio Žemaičio „Mirta Činčiberaitė arba 15000 litų“, nežinomo vokiečių autoriaus „Ponia Pipsė ir panelė Tipsė“. Iš viso šis kolektyvas jau yra pastatęs apie 30 įvairių kūrinių. Kruopiškiai ne kartą dalyvavo regioninėse ir respublikinėse kaimo teatrų šventėse „Pastogė“. Jie vaidino ir Skapiškyje (Kupiškio r.) vykusiam antrajame tarptautiniame kaimo teatrų festivalyje „Pienių vynas“, Puniske (Lenkija) surengtame Klojimo teatrų festivalyje.

Teatras kartu su kitais Kruopių kultūros namų meno mėgėjų

kolektyvais stato čia jau tradiciniai tapusius muzikinius Tarpukalėdžio vaidinimus. Didelio žiūrovų dėmesio ir pripažinimo yra sulaukę muzikiniai spektakliai „Stebuklingoji radasta“, „Batuotas katinas“, „Prie suskilusios geldos“, „Karalystėj mūsų šventė“.

Šis kolektyvas yra aktyvus rajono kultūrinio gyvenimo dalyvis. Jis dažnai vaidina savo miestelio bendruomenei, kitiems rajono gyventojams, dalyvauja rajone organizuojamose teatrų šventėse, Lazdynų Pelėdos muziejuje Paragiuose vykstančioje teatrų kriūlėje, gražiai pažymi kolektyvo veiklos sukaktis.

Teatro aktoriai yra dažni įvairių miestelyje vykstančių kultūrinių renginių dalyviai, dažnai patys juos inicijuoja ir veda.

Šiais, Teatro metais, kolektyvas žiūrovus pakvietė į Seirijų Juozzo Židonavičiaus komedijos „Moterims neišsimeluoſi“ spektaklį.

Dabar aktorių trupėje – 11 scenos mėgėjų. Nuo pat teatro įkūrimo pradžios Jame vaidina Liuda Povilaitytė, Rima Urmonienė ir Vytautas Lalas. Apie dvidešimt metų vaidmenis šiame teatre kuria Angelė Kovėrienė ir Algirdas Gadliauskas. Daugelyje kolektyvo

Akmenės rajono Papilės mėgėjų teatro spektaklio „Gražuolė“ aktoriai. Virginijos Kupstienės nuotrauka

pastatytų spektaklių vaidino Eugenija Damskienė, Jonas Meižis. Paskutiniai metais į kolektyvą įsijungia ir jauni žmonės. Naujausiam spektaklyje vaidina Vitalija Damskiene, Albertas Adomaitis, puikiai prie kolektyvo pritapo Astos ir Vido Skirių šeimyna.

KRUOPIŲ VAIKŲ DRAMOS KOLEKTYVAS

Vaikų dramos kolektyvas Kruopiuose gyvuoją nuo 1985 metų. Jam vadovauja Genutė Baliulienė.

Šio teatro branduolį nuolat sudaro keliolika mokyklinio amžiaus vaikų. Dabar dauguma jų – pradininkai klasių moksleivai. Čia jie susipažįsta su scenos meno pradžiamoksliu ir sukuria pirmuosius savo vaidmenis. Kolektyve jau užaugo kelios moksleivių kartos, pastatyta nemažai spektaklių, literatūrinėmis muzikinių kompozicijų. 2005 m. Akmenės rajono savivaldybė skyrė finansavimą šio kolektyvo projektui „Nuteskime draugystės tiltus“. Igyvendinant ji buvo pastatytas spektaklis pagal Vidos Bladykaitės pjesę „Žvaigždė“. Ji pamatė daugelis mažųjų rajono žiūrovų. Muzikinį vaidinimą „Pelenė“ kolektyvas taip pat jau yra parodės įvairiose rajono scenose.

PAPILĖS KULTŪROS NAMŲ MĖGĖJŲ TEATRAS „JŪRKALNIS“

Papilės kultūros namų dramos mėgėjų kolektyvas susibūrė 1984 metais. Pirmajai jo vadove tapo režisierė Nijolė Grudžinskienė. Kūrybinį kelią ji čia pradėjo Žemaitės apsakymo „Topylis“ inscenizacija. Vėliau buvo pastatytai ir keletas kitų Žemaitės kūrių inscenizacijų: „Velnio vestuvės velnio ir laidotuvės“, „Kelionė į Šidlavą“, „Magdele“. Teatras statydavo vaidinimus ir pagal Lazdynų Pelėdos apsakymus „Burtininkė“, „Prašmatnus kaimynas“. Šis teatras vaidino ir Keturakio pjesę „Amerika pirtyje“.

Kolektyvas nemažai gastroliuoja, jo spektaklius yra matę ir ši teatrą mėgsta daugelis rajono gyventojų. Dažnai teatras išvyksta gastrolių ir už rajono ribų.

Šio teatro kūrybiname kelyje reikšmingas ir vodevilis „Tegyvuoja šlepetėlė“. Jis buvo parodytas ir Plungėje vykusiame respublikiniame konkurse „Juokis“.

1998 m. teatrui suteiktas „Jurakalnio“

Akmenės rajono Papilės kultūros namų mėgėjų teatro „Jūrkalinis“ aktoriai po spektaklio „Prašmatnus kaimynas“, pastatytu pagal Lazdynų Pelėdos kūrinį. 2013 m. Fotografas nežinomas

vardas. Šiuo laikotarpiu teatre kūrybingai dirbo Bronislava Keturakienė, Stanislava Žukauskienė, Emilia Velickienė, Valerija Štarrienė, Pranas Joniškis, Elytė ir Algirdas Jurkai, Viktoras Statkus, Zenonas Tirius.

2002 m. režisierė N. Grudžinskienė išvyko dirbtį kitur. 2004 m. Papilės scenos mėgėjus ėmė burti Dalia Tenienė, kuri pastatė Kazimieros Kymantaitės „Pinigėlius“.

2013 m. po pertraukos teatru vėl pradėjo vadovauti N. Grudžinskienė. Per trumpą laiką ji pastatė du spektaklius: „Palikimą“

(scenarijus autorė buvo ji pati) ir „Gražuolę“ (scenarijus autorė ir pagrindinio vaidmens atlikėja Irena Kinderienė). Daugelį kartų šie spektakliai yra rodyti ne tik Papilėje, bet ir gastrolėse – Joniškyje, Telšiuose, Šiaulių rajone, Naujojoje Akmenėje, Kruopiuose, Ventoje.

Šiuo metu teatro branduolį sudaro Dalia Bagdonavičienė, Stanislava Vaišnorienė, Jelena Ružienė, Zita Kybartienė, Monika Malinauskaitė, Deimantė Pociutė, Vaidotas Koveria, Adolfas Grudžinskas, Lukas Stulgys.

Scena iš Akmenės rajono Papilės mėgėjų teatro spektaklio „Gražuolė“. Virginijos Kupstienės nuotrauka

PLUNGĖS KULTŪROS CENTRO VAIKŲ IR JAUNIMO TEATRAS „SAULA“

SIGITA MATULIENĖ

Nuotraukoje – Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ aktoriai spektaklyje „Velnio monai“ (pastatytas pagal pagal lietuvių liaudies pasakas). Fotografas Romas Lukošius

Teatras „Saula“ (vadovai Sigita ir Romas Matuliai) – 80-ies jaunų žmonių, mylinčių teatrą ir savo laisvalaikį įprasminančių teatro menu, kolektyvas, dirbantis studijiniu metodu. Jiems teatras – ne rezultatas, o asmenybės vystymosi priemonė. Per savo kūrybos 20 metų laikotarpį teatras pastatė 34 spektaklius bei keletą poetinių kompozicijų. Kas dvejų metai Plungėje rengiama plačiai pripažinta tarptautinė teatru laboratorija-festivalis „Mažoji Melpomenė“, kasmet – kultūrinės edukacijos teatrinio veiksmo projektais „Atviras teatras 24“ ir Atviras teatras: vėjų vaikai“.

„Teatr Artas“, „Vaikiško teatro pavaras“, „Mes esam vienodi – mes norime

būti kartu“ ir kt. plangiškių teatralų organizuojami renginiai į kultūrinj-meninj veiksmą įtraukia daug bendraminčių, scenos mėgėjų.

Teatro aktoriai yra nuolatiniai ir kitų įvairių renginių, projektų, konkursų iniciatoriai, rengėjai bei vedėjai.

Nuo 2002 m. kolektyvas – Lietuvos mėgėjų teatrų sąjungos narys.

„Saula“ – daugelio respublikinių ir tarptautinių teatro festivalių dalyvis, nominantas ir laureatas. Kolektyvo spektakliai, aktyvi ir inovatyvi teatro projektinė veikla pratešia gilias Plungės krašto teatro tradicijas, suteikia jam kultūrinj savitumą ir unikalumą.

Teatras „Saula“ 2005 m. apdovanotas aukščiausia mėgėjų meno nominacija „Aukso paukštė“.

Net 7 kartus šis kolektyvas pripažintas respublikinio teatro konkurso „Šimtakojis“ laureatus, 2 kartus – pasaulio vaikų teatrų atrankų laureatus. Lietuvos liaudies kultūros centras kolektyvui už geriausią vaikišką spektaklį yra paskyręs nominaciją „Tegyvuja teatras“. „Saula“ – tarptautinio konkurso, vykusio Minske (Baltarusija), „Grand prix“ laimėtojas.

Teatras savo spektaklius yra rodės Lenkijoje, Čekijoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Rusijoje, Vokietijoje ir Belgijoje.

„Saula“ įkūrėjams ir režisieriams Si-

Plungės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatro „SAULA“ aktoriai po spektaklio „Katės namai“. 2014 m. Nuotrauka Romo Lukošiaus

Iš kairės: scena iš Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ spektaklio Velnio monai“ (pastatytas pagal lietuvių liaudies pasakas); scena iš Plungės vaikų ir jaunimo teatro „Saula“ jaunimo grupės spektaklio, pastatytuo pagal V. Mastrosimone „Pykšt pokšt tu negyvas“. 2013 m. Romo Lukošiaus nuotraukos

gitai Matulienei ir Romui Matuliuui yra pa-skirta Lietuvos Respublikos kultūros mi-nisterijos premija „Už geriausiai pareng-tus ir vykdomus kultūrinės edukacijos projektus“.

2014 m. gegužės 7–12 dienomis teatras „SAULA“ Plungės kultūros centre su-rengė IX tarptautinį vaikų ir jaunimo teatrų festivalį-kūrybinę laboratoriją „Mažoji Mel-pomenė“. Tai vienas didžiausių jaunimo te-atro projekty, įgyvendinamų ne tik Plungė-je, bet ir visoje Lietuvoje. Ši kas antri me-tai vykstanti teatro šventė sukvečia į vie-ną būrį geriausius Lietuvos ir užsienio ja-u-nimo teatro kolektyvus.

Gegužės 14–19 d. „Saula“ dalyvavo

Suomijos Kouvolos mieste vykusiamame prestižiniame Suomijos tarptautiniame profesionalių teatrų festivalyje, kurį kasmet rengia Nacionalinė Suomijos teatrų sąjunga. Šiais metais festivalyje dalyvavo teatrų iš

Suomijos, Švedijos, Italijos, Ispanijos, Rusijos ir Lietuvos. Plungės teatras „Saula“ festivalyje parodė spektaklį „Velniių monai“, sukurtą Lietuvių liaudies pasakų motyvais.

Plungės rajone veikia ir daugiau vaikų bei jaunimo teatro kolektyvų.

Plungės kultūros centro jaunimo dramos teatras „Vyturys“ – daugelio mieste vyks-tančių jaunimo švenčių organizatorius, nuolatinis Plungės rajono švenčių „Vaikiškas teatro pavasaris“, Lietuvoje vykusiu teatro švenčių „Pastogėlės“ bei „Šimtakojois“ dalyvis.

Žemaičių Kalvarijoje Rima Jokubauskienė vadovauja miestelio kultūros centro vaikų dramos būreliui „Čipolinės“. Jis taip pat dažnai organizuoja įvairius vaikams ir jaunimui skirtus renginius, vaikų popietes, dalyvauja Lietuvoje organizuojamose vai-kų ir jaunimo teatro šventėse „Vaivorykštė“, „Dėdės Teatro savaitė“ ir kt.

Scena iš
Plungės
vaikų ir
jaunimo
teatro
„Saula“
jaunimo
grupės
spektaklio,
pastatytuo
pagal V.
Mastrosimone
„Pykšt
pokšt tu
negyvas“.
2013 m.
Romo
Lukošiaus
nuotrauka

PLUNGĖJE – IX TARPTAUTINIS VAIKŲ IR JAUNIMO TEATRŲ FESTIVALIS-KŪRYBINĖ LABORATORIJA „MAŽOJI MELPOMENĖ“

Vaidina Molėtų jaunieji aktoriai

2014 m. gegužės 7–12 dienomis Plungės kultūros centre vyko IX tarptautinis jaunimo teatrų festivalis-kūrybinė laboratorija „Mažoji Melpomenė“. Tai vienas didžiausių teatro projektų ne tik Plungėje, bet ir visoje Lietuvoje. Ši kas antri metai vykstanti teatro šventė suviečia į gražų būrį geriausius Lietuvos ir užsienio šalių jaunimo teatro kolektyvus, sudaro jiems galimybę pristatyti

savo naujausius darbus, bendrai kurti, mo-
kytis, bendrauti.

Šiais metais festivalyje-kūrybinėje labo-
ratoriuje dalyvavo jaunimo teatrai iš Klaipėdos, Molėtų, Ukmergės, Troškūnų (Anykščių r.), taip pat ir įdomiai, novatoriškai dir-
bančios teatro grupės iš Latvijos, Baltarusijos, Estijos, Rumunijos bei festivalio-labo-
ratoriujos šeimininkai – triskart tarptautiniu

jaunimo teatrų atrankų laureatas Plungės kul-
tūros centro vaikų ir jaunimo teatras „Saula“.

Projekto metu dalyviai ne tik džiugino žū-
rovus savo spektakliais, bet ir dalyvavo kū-
rybinių klubų veikloje, teatro improvizacijų
vakaruose, kuriuose savo patirtimi dalijosi
Klaipėdos universiteto Menų fakulteto reži-
sūros katedros, režisūros specialybės pir-
mo kurso studentai.

„Mažoji Melpomenė“ garsėja savo te-
atro meno laboratorijomis, kuriose jaunie-
ji aktoriai ir jų pedagogai gilina žinias, su-
sipažsta su naujausiomis teatro meno mo-
kymo metodikomis. Šiais metais dalyviai
turėjo puikią progą mokytis vaidybos, sce-
nos jūdesio, improvizacijų meno ir gatvės
šokio, Capoeiros, Suzuki metodų. Šias la-
boratoriujas vedė ir su festivalio dalyviais
bendravo patyrę scenos meistrai profesio-
nalai: teatro ir kino režisierius, poetas, pub-
licistas, dainų autorius ir atlirkėjas Vytautas V. Landsbergis, Nacionalinio dramos
teatro ir teatro trupės „Degam“ aktoriai In-
drė Mickevičiūtė bei Rokas Petrauskas,
aktorė, Klaipėdos universiteto vaidybos
dėstytoja Justina Jukonytė, Klaipėdos šokių
klubo „Ufas“ vadovas Artūras Iljinės,
„Capoeira-Lietuva“ mokyklos treneris Justas
Ščiukas, muzikantas, kompozitorius
Vidmantas Valantiejus.

Projektė svečiai iš užsienio šalių turėjo
puikią galimybę ne tik pamatyti visą festi-
valio programą, bet ir susipažinti su Žemai-
tija, aplankytи Klaipédą ir Palangos kurortą.

Renginj suorganizavo Plungės kultūros
centras. Réméjai: Lietuvos kultūros taryba,
Plungės rajono savivaldybė, VšĮ „Kretingos
maistas“. Informacinių réméjai: laikraščiai
„Plungė“, „Plungės žinios“, „Žemaitis“, ra-
dio stotis „Spindulys“, Telšių krašto televi-
zija, www.plungiskis.lt

Vaidina svečiai iš Baltarusijos

Plungės kultūros centro informacija

FESTIVALIO PROGRAMA

GEGUŽĖS 8 D.

11.00 val. Festivalio-laboratoriujos iškilmingas atidarymas. Taliuno jaunimo teatro „Know how“ (Estija) spektaklis pagal T. Janson „Trolų Mumijų istorijos“ (režisierė Janika Koppel).

12.30 val. Festivalio-laboratoriujos dalyvių „Žvaigždžių alėja“ Plungės miesto Senamiesčio aikštėje.

14.30 val. Tukumo vaikų ir jaunimo teatro „Knifinš“ (Latvija) spektaklis – I. Zieduonio „Juodoji pasaka“ (režisierė Rudite Poča).

15.00–16.00 val. Dalyvių klubai. Susitikimai su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

16.00 val. Ukmergės kultūros centro vaikų ir jaunimo teatro studijos „Nykštukas“ spektaklis, pastatytas pagal E. Matulaitę „Né Mur Mur“ (režisierė Tamara Kvieskienė).

17.00–18.00 val. Dalyvių klubai su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

18.00 val. Plungės teatro „Saula“ jaunimo grupės spektaklis, pastatytas pagal V. Mastrosimone „Pykšt pokšt tu negyvas“ (režisieriai Sigita Matulienė ir Romas Matulis).

19.30 val. Kūrybinės improvizacijų ir draugystės vakaras. Vadovų diskusija (spektaklių aptarimas).

GEGUŽĖS 9 D.

9.30 val. Festivalio dalyvių rytmelinis pasisveikimas.

10.00 val. Plungės teatro „Saula“ vaikų grupės spektaklis „Kates namai“, pastatytas pagal S. Maršaką (režisieriai Sigita Matulienė ir Romas Matulis).

11.00 val. Teatrinių meistriškumo laboratoriujos (vaidyba, scenos judeSYS, gatvės šokiai, Capoeira, Suzuki).

14.30 val. Sa Trupa from Palatul Copiilor Iasi (Rumunija) teatro spektaklis – Moljeras „Įsimylėjės dailininkas“ (režisierė Ana Hegyi).

15.30–16.00 val. Dalyvių klubai kartu su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

16.00 val. Klaipėdos vaikų ir jaunimo teatro „Svajonė“ spektaklis, pastatytas pagal Icchoko Mero romaną „Ménulio savaitė“ (režisierė ir inscenacijos autorė Mira Kolaitytė).

17.10–17.30 val. Dalyvių klubai kartu su Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais.

17.40 val. Troškūnų (Anykščių r.) jaunimo teatro studijos „Mes“ meninė kompozicija „Laiškai ant beržo tošies“, sukurta pagal J. Marcinkevičiaus, A. Mačernio, R. Radzevičiaus, V. Kernagio eiles (režisierė Jolanta Pupkienė).

18.30 val. Draugystės laužų, gitarų ir teatrinių improvizacijų vakaras kartu su režisieriumi, poetu, dainų autoriumi ir atlirkėju Vytautu V. Landsbergiu ir Klaipėdos universiteto režisūros specialybės I kurso studentais. Vadovų diskusija (spektaklių aptarimas).

GEGUŽĖS 10 D.

9.30 val. Festivalio dalyvių rytmelinis pasisveikimas.

10.00 val. Teatrinių meistriškumo laboratoriujos (vaidyba, scenos judeSYS, gatvės šokiai, Capoeira, Suzuki).

13.30 val. Minsko teatro mokyklos Nr. 1 (Baltarusija) spektaklis A. Grin „Rausvos burės“ (režisierės Virginija Tarnauskaitė ir Aleksandra Nekriš).

15.00–16.00 val. Festivalio dalyvių pasirodymai, flešmobai,

Scenoje – aktoriai iš Rumunijos

šokiai Plungės miesto Senamiesčio aikštėje.

16.00 val. Molėtų teatro studijos „Remarka“ spektaklis, pastatytas pagal Justino Marcinkevičiaus miesto poemą „Siena“ (režisierės Jolanta Žalalienė ir Akvilė Stančikaitė).

17.00 val. Festivalio-laboratoriujos uždarymas, iškilmingas nominacijų „Mažoji Melpomenė“ įteikimas.

17.30 val. Festivalio dalyvių improvizacijų vakara.

Publikacijoje panaudotos nuotraukos iš Plungės kultūros centro archyvo.
Fotografai nežinomi

Vaidina Klaipėdos vaikų ir jaunimo teatro „Svajonė“ aktoriai.

Scenoje – aktoriai iš Latvijos

MORTA BAUŽIENĖ – APIE SENOJO VILNIAUS MŪRUS

Morta Baužienė. Alvydo Stričkos nuotrauka

Vilniuje gyvenanti žemaitė istorikė, buvusi Lietuvos architektūros muziejaus direktoriė Morta Baužienė paskutiniiais metais daugiausia laiko praleidžia archyvuose arba prie rašomojo stalo – baigia spaudai parengti antrają knygą apie visos Lietuvos istorijai svarbius lankytinlus Vilniaus miesto istorinius pastatus.

2012 m. VšĮ „Paveldas“ leidykla „Savastis“ išleido pirmąją jos knygą – „Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus“. Knyga didelės apimties (414 puslapių), gausiai iliustruota nuotraukomis ir brėžiniais. Jos anotacijoje rašoma: „Nuo pirmojo rašytinio paminėjimo 1323 metais Vilniaus istorijai skirtoje knygoje populiarai rašoma apie svarbiausius Vilniaus pastatus, miesto vystymasi amžių bėgyje. I pasakojimo audinį įpinama vienos-kitos asmenybės biografija, miesto ūkio vystymosi reiškiniai, pažūtų, tikybų santykiai ir konfliktai. Trumpai aptariamas miesto

planavimas ir tvarkymas, pirmųjų gyvenamųjų kompleksų (taip vadintam Rasu ir Lukškių) atsiradimas. Autorė savo knygoje nemažai dėmesio skiria nuo 1579 metų Vilnių garsinančiam Universitetui, nuo pat įkūrimo tapusiam miesto kultūrinio ir intelektualinio gyvenimo centru. Pradėjus Katedros aikštę knygos pasakojimas užsibaigia Lukškių aikštėje.“

Ši knyga aktuali tiek profesionaliam istorikui, tiek ir Vilniaus istorija besidominčiam turistui.

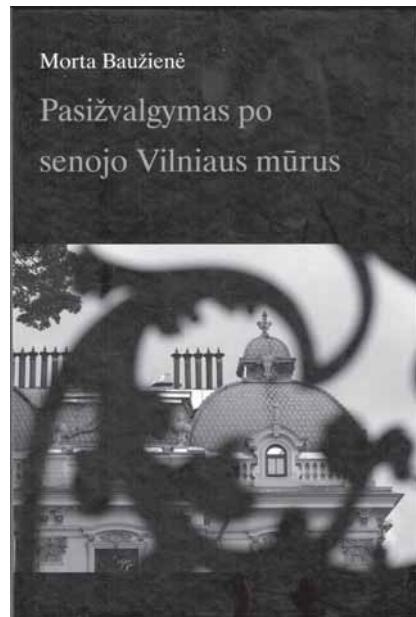
2014-ieji metai – Teatro metai, todėl, rengdami spaudai šį žurnalo numerį, neatsitiktinai atvertėme tą knygos dalį, kurioje pasakojama apie vieną iš gražiausių Vilniaus statinių – Lietuvos nacionalinę filharmoniją, kurioje 1906 m. spalio 24 d. įvyko pirmosios lietuvių operos „Birutė“ premjera ir kur iki šiol vyksta didžioji dalis Vilniuje rengiamų reikšmingiausių mūsų kultūrai klasikinės muzikos koncertų, valstybinių švenčių pamėjimų, kitų renginių. Kokia šio pastato istorija?

LIETUVOS NACIONALINĖ FILHARMONIJA

MORTA BAUŽIENĖ

Aušros vartų g. 5 numeriu pažymėtas didžiulis Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastatas iš aplinkinių namų išsiskiria visai kitokiomis architektūros formomis. Ilgus šimtmečius šioje vietoje stovėjo užvažiuojamieji pirklių namai. 1492 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras privilegija suteikė Vilniaus pirkliams sankrovos teisę. Pagal ją atvykėliai pirkliai negalėjo aplenkти miesto ir neturėjo teisės prekiauti tarpusavyje. Iš atvykelių turėjo uždirbtį vietas pirkliai, perparduodami atvežtas prekes. Pagal 1503 m. kovo 10 d. didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegiją Maskvos pirkliai gavo

teisę netoli Rotušės pasistatyti užvažiuojamuosius namus. Tada ir prasideda šio pastato istorija. Vadinamoji „Rusų salė“ yra paminėta G. Brauno ir P. Hohenbergo pasaulio miestų atlaso *Civitatis orbis terrarum* 1576 m. leidimo trečiojo tomo gale, kur yra Vilniaus miesto planas ir aprašymas. Aprašant iš plytų ir akmens statytus žymiausius miesto namus, minima ir miestui priklausiusi *Rusų salė*. Apie erdvius pirklių rūmus pasakodavo dauguma atvykelių. Po gaisrų rūmai būdavo rekonstruojami atitinkamo laiko stiliumi. XVIII a. pabaigoje pastatas buvo vadinas *Miesto svečių namais*. 1810 m. pa-

Knygos viršelis. Dailininkas Alvydas Ladyga

Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastato atvirukas. XX a. pr. Ilustracija iš RKIC archyvo

gal archit. J. Pusje projektą buvo suremontuotas stogas ir vidaus įranga (durys, krosnys, grindys, sienos). Laikotarpyje tarp 1803–1841 m. miestas pastatą nuomojo privatiems asmenims.

XIX a. pabaigoje Vilniaus miesto dūma ieškojo galimybų pasistatyti miesto teatrą. Rotušėje veikiančio teatro salė buvo nepatogi ir maža. Miesto dūma 1892 m. sudarė komisiją, kuri ėmėsi iniciatyvos išrūpinti negrąžinamą valstybės paskolą teatro statybai. Kadangi tokios paskolos gauti nepavyko, ieškota pigesnio teatro įrengimo varianto. Pasirinkta buvusių

pirklių užvažiuojamųjų namų rekonstrukcija. Projektą parengė tuo metu Vilniaus miesto architekto pareigas ējęs Konstantinas Korojedovas (1862 – po 1908). Nors projektuoamas buvo trijų aukštų pastatas, 1899–1902 m. iškilo keturių aukštų rūmai su koncertų sale per du aukštus. Didžiulio pastato pirmasis aukštetas ir pasažas buvo skirtas parduotuvėms, o viršutiniuose aukštose įsikūrė viešbutis *Grand Hotel*. Nuo tada pastatas įgijo *Miesto salės* vardą.

K. Korojedovas mėgo puošnias, pomastiškas orderines formas, istorizmo lai-

kotarpiui būdingas įvairių stilių citatas. Pastato pagrindinis fasadas yra išlikęs iš K. Korojedovo statybos. Fasado centre 3–4 aukštose matome imitacinių portikų, rūmų kampuose link gatvės išsikiša siaurų rizalitų. Jų fasadus skaido balkonėliai, 3–4 aukštų langus puošia gausus dekoras. Įgilintoje fasado dalyje įkomponuotos dvi vartų arkos. Vienoje arkoje buvo pagrindinė įėjiga, kita veda į tarp korpusų atsiradusią gatvelę. Virš imitacinių portikų ant stogo iškeltas „prancūziškas“ kūpoliukas. Pastato tūris (salė, prekybos ir viešbučio korpusas) nutiso link Arklių gatvės. Tarp korpusų susiformavusi gatvė įgijo Pasažo vardą.

XIX a. pradžioje *Miesto salė* nuomo-davo įvairios teatro trupės. Yra išlikęs 1906 m. Teatro reikalų tarybos prašymas miesto valdybai Vilniaus miesto teatro trupėms sumažinti mokesčių už naudojimą *Miesto sale*. Prie prašymo pridėtas paskaičiavimas, kiek kainuoja salės ir gretimų patalpų šildymas per 180 dienų sezoną. Per parą reikių 40–50 pūdų (pūdas – 16,38 kg) anglies, per metus – 7 200–9 000 pūdų. Pagal galiojančias kainas vien šildymas kainuoja 2 265 rublių. Be to, salės apšvietimas vieno spektaklio metu kainuoja 24–25 rublius. Teatro reikalų taryba motyvavo, kad, sumažinus salės nuomas mokesčių nuo 90 iki 75 rublių už vakarą, atsirastų daugiau salės nuomotojų, salė nestovėtų tuščia ir miestas turėtų pastovias pajamas.

Filharmonijos rūmai yra glaudžiai susiję su lietuvių nacionalinio judėjimo Vilniuje istorija. Nuo 1904 m. spalio iki 1906-ųjų pradžios jų pirmame aukšte veikė Petro Vileišio įsteigtas pirmas lietuviškas knygynas Vilniuje.

Miesto salėje 1905 m. birželio 6 d. įvyko didelis lietuvių vakaras, kuriame savo kūrinius pristatė ir kompozitorius Mikas Petrauskas (1873–1937). Po metų, 1906-ųjų spalio 24 d. salėje įvyko pirmosios lietuvių operos *Birutė* premjera. Spektaklyje dainavo garsūs atlikėjai: tenoras Kipras Petrauskas (1885–1968), basas Stasys Audėjus (1888–1958), Birutės vaidmenį atliko Marija Piaseckaitė-Šlapeliénė (1880–1977), Vilniaus kanklių draugijos chorui dirigavo Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911).

Lietuvos nacionalinės filharmonijos pastatas 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

(Nukelta į 34 p.)

(Atkelta iš 33 p.)

Tačiau didžiausias politinis renginys *Miesto salėje* įvyko 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis. Tada rūmuose posėdžiavo *Didysis Vilniaus seimas*. Nesékmés Japonijos-Rusijos kare (1904–1905), politinė ir ekonominė padėtis šalyje sukelė revoliucinę situaciją Rusijos imperijoje, kuri plito ir valstybės pakraščiuose. Vieinas pagrindinių visuotinio lietuvių suvažiavimo Vilniuje iniciatorių buvo 1905 m. į Lietuvą grįžęs daktaras Jonas Basanavičius. Suvažiavime dalyvavo apie 2 000 įvairių visuomenės sluoksnų atstovų iš visos Lietuvos. Suvažiavimo priimtoje rezoliucijoje Lietuvai buvo reikalaujama autonomijos, lietuvių kalbos viršenybės mokyklose ir valsčių įstaigose. Žmonės buvo raginami nemokėti imperijos valdžiai mokesčių, neiti į kariuomenę, neleisti vaikų į rusiškas mokyklas.

Aktyvėjant miesto kultūriniam gyvenimui, trūko patalpų renginiams ir buvo nuspresta Miesto salė rekonstruoti, kad joje galėtų vykti ir teatro vaidinimai. Vilniaus miesto architektas Vaclovas Michnevičius (1862–1947) parengė net du salės rekonstrukcijos variantus. Jis miesto dūmai siūlė ne tik vidaus, bet ir išorės rekonstrukciją: perdirbtį fasadą neogotikos stiliumi. Šis projektas net buvo išleistas atviruku. Dėl didelių lėšų poreikio miesto Dūma išorės rekonstrukcijos atsisakė. Buvo keičiamas tik salės interjerai. Tačiau, baigiant rekonstrukciją, 1910 m. kilo gaisras ir darbus teko pradėti iš naujo. 1911–1912 m. salė buvo perdengta gelžbetoniniu skliautu, kurį įrengė Vilniuje filialą turėjusi Drezdeno firma. Gaubtinės arkos (elipsės skerspjūvio) sąramos skliaute apipavidalintos kesonais dekoruotomis briaunomis. Dėl lakoniškos skliauto formos ir konsolinio (be atramų) balkono su ažūrine metalo tvorele salės interjerai atrodo besvoris. Lengvumo įspūdį didina elegantiškas neoklasicistiniai dekorai. Prie interjero buvo priderinti lenkti medžio baldai, kuriuos Varšuvoje pagamino brolių Tonetų baldų fabrikas. Netiketas 1910 m. gaisras, privertęs du kartus atliki darbus, labai nuskurdino biudžetą, todėl dalis planuotų darbų liko neįgyvendinta. Salės interjerai labai skiriasi nuo kitų patalpų dekorų. Mažosios salės, kavinės, laiptinės interjerai išliko iš K. Ko-

rojedovo rekonstrukcijos. Masyvūs kavinės ir mažosios salės orderiniai ir ampyro lipdiniai, giliais kesonais sudalytos lubos, iškilmingų kolonų eilėmis turtinė laiptinė ir foyė kontrastuoja elegantiškam besvorui V. Michnevičiaus salės interjerui.

Prieš Pirmajį pasaulinį karą *Miesto salėje* buvo organizuojami ne tik koncertai, spektakliai, bet vyko ir parodos. Dar 1905 m. Vilniaus gubernatorius žmona Sofija Palen surengė šiuolaikinės prancūzų tapybos parodą-aukcioną nukentėjusiems Japonijos-Rusijos kare šelpti. 1913 m. Vilniaus dailės draugija čia surengė pirmają Liaudies meno ir smulkijų amatų parodą. Buvo eksponuojamos verbos, audiniai, jų siuvinėjimas šilkui ir karoliukais, medžio, molio dirbiniai.

Pirmais pasaulinio karo metais puošnus pastatas buvo paverstas karo ligoninė. Po karo pastatui vėl teko būti politinių įvykių vieta. 1918 m. gruodžio 15 d. vietiniai komunistai iš šios salės tribūnos paskelbė manifestą apie tarybų valdžios įvedimą Lietuvoje. Tarpukaryje pastate veikė kino teatras, vyko koncertai. Prekybos pasažas pirmame aukšte išliko ilgai. Maisito prekių parduotuvė čia dar minima 1960 m. išleistame vadove po miestą. Valstybinė filharmonija pastate buvo įsteigta 1940 m. spalį. Vokiečiai 1943 m. ją uždarė, o 1944 m. rugpjūtį ji buvo atkurta. Sovietmetje filharmonija priklaušė sajunginei koncertinei organizacijai *Goskoncert*, čia vykdavo ne tik klasikinės muzikos, bet ir kitokių kolektyvų bei atlirkėjų koncertai. 1963 m. scenos gilumoje buvo įrengti vargonai, 1967 m. sumontuota šildymo, vėdinimo ir oro kondicionavimo įranga. Atkūrus Lietuvos neprieklausomybę, Filharmonija veikė kaip savarankiška koncertinė organizacija. 1998 m. jai suteiktas nacionalinės kultūros įstaigos statusas. Artėjant Didžiojo Vilniaus seimo 100-mečiui, buvo atliki būtiniausiai remonto darbai: sutvarkytas stogas, suremontuoti fasadai ir kai kurios vidaus patalpos (foyė, tualetai, rūbinės). 2005 m. gruodžio 5 d. hole tarp dvejų durų buvo pastatyta skulptoriaus Gedimino Jokūboonio sukurta nedidelė J. Basanavičiaus skulptūra, o lauke priešais duris šaligatvio grindinyje įmūryta Didžiojo Vilniaus seimo atminimo lenta.

Ragų muzika skelbia Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-mečiui skirtą renginio pradžią. Scenoje (iš kairės): Vilniaus žemaičių kultūros draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė, muzikantas, daugelio knygų autorius, kraštotyrininkas Albinas Batavičius, muzikantas ir kompozitorius Ipolitas Petrošius, Vilniaus etninės kultūros centro direktoriaus pavaduotojas Stasys Kavaliauskas. 2014 m. gegužės 18 d. Virginijos Valuckienės nuotrauka

2014 m. gegužės 18 d. Vilniaus mokytojų namuose iškilmingai pažymėtas Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-metis.

Žemaičių, kurie priklauso šiai draugijai, dažniau ar rečiau renkasi į Vilniuje rengiamas žemaičių sueigas, kultūros vakarus, įvairių jubiliejų paminėjimus, dalyvauja ekskursijose po gimtajų kraštą, išvyksta ir į kitus Lietuvos etnografinius regionus pasižvalgyti, o kartais pasuka ir į kaimynines užsienio šalis, yra daugiau negu pusė tūkstančio.

Vilniaus žemaičių kultūros draugija susikūrė Lietuvos Atgimimo metais, kai dar nebuvu susiformavęs Žemaičių kultūros draugijos centras Telšiuose. Tada jos vairą į savo rankas paėmė iš Skuodo kilęs etnografas Stasys Gutautas, dirbęs Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, vėliau daugelį metų vadovavęs Lietuvos liaudies buities muziejui. Jam vadovaujant Vilniuje buvo pradėtos šventi Žemaitijoje ilgus amžius gilias ir spalvingas tradicijas turėjusios Užgavėnės. Per keletą metų žemaičiai taip čia tą šventę įsiūbavo, kad be jos greitai jau niekas Vilniaus ir nebejsivaizdavo, o šiandien tą šventę visi čia jau priima kaip ir savo.

Trumpai draugijai yra vadovavęs ir folkloro puoselėtojas Jonas Srbalius bei pedagogas, knygos „Telšių mokytojų seminarija: istorija, žmonės, likimai, 1922–1957“ autorius Julius Narkevičius.

Devyniolika paskutinių metų draugijai vadovauja Dalia Dirgėlienė, sugebėjusi Vilniaus žemaičius suburti tarsi į vieną giminę, kuri savo gyvenimo be tradicinių žemai-

VILNIAUS ŽEMAIČIŲ KULTŪROS DRAUGIJAI – 25

čių susibūrimų jau ir nebejsivaizduoja. Beveik visus tuos metus Vilniaus žemaičiams „stogą“ skiria Vilniaus mokytojų namai. Čia jau jvyko apie 300 jvairių Vilniaus žemaičių renginių – susitikimų su iškiliais žemaičiais, tarp jų ir Vladu Vitkauskui, Jurgiu Kairiu, Marcelijumi Martinaičiu, Vytautu Martinkumi, Romualdu Granauskui, Petru Dirgėla, Eugenijumi Ignatavičiumi, Danieliumi Mušinsku. Daug visuomenės sutraukia kultūros vakarai, skirti iškilioms žemaičių asmenybėms – Simonui Daukantui, Motiejui Valančiui, Julijai Beniuševičiūtei-Žymantienei-Žemaitei, Jonui Mačiuliu-Maironiui, Marijai Pečkauskaitėi-Šatrijos Raganai ir kt. Čia surengta ir 50 naujujų, žemaičių istoriją ir kultūrą iprasminančių knygų sutiktuvį. Gražiai buvo pagerbti tokie leidinių autorai kaip Viktorija Daujotytė, Adomas Butrimas, Vladas Vitkauskas, Libertas Klimka, Alfonsas Motuzas, Teklė Džervienė, Morta Baužienė, Apolinaras Juodupis ir daugelis kitų. Įsiminė knygų apie Platelius, Laukuvą, Kvėdarną, Viduklę, Sedą, Renavą, Šilalę pristatymai.

Draugija palaiko glaudžius ryšius su daugelio kitų miestų ir rajonų žemaičiais, kurie į bendrijas, draugijas buriasi bendriems žemaičių kultūros pažinimo ir puoselėjimo darbams. Palaikomi ry-

Scenoje – Vilniaus miesto savivaldybės Padėkos raštais apdovanoti Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariai. 2014 m. gegužės 18 d. Tribūnoje – Vilniaus meras Artūras Zuokas. Virginijos Valuckienės nuotrauka

šiai ir su kitų etnografinių regionų kultūros bendrijomis, Vilniuje veikiančiais kraštiečių klubais ir kt. Gausus šių draugijų atstovų būrys pasveikinti savo bičiulių buvo atvykęs ir į Vilniaus žemaičių draugijos jubiliejinį renginį. Jame dalyvavo, sostinės žemaičius pasveikino ir Vilniaus meras Artūras Zuokas, prisipažinęs, kad ir jo giminė – iš Žemaitijos. A. Zuokas aktyviausieji ir labiausiai nusipelniusiems Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariams – Daliai Dirgėlienėi, Albinui Batavičiui, Alvydui Stričkai, Alfonsui Tekoriui, Astai Taluntienei, Vytautui Jociui – įteikė padėkos raštus. Būrelis kitų Vilniaus žemaičių buvo apdovanoti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos bei Vilniaus mokytojų namų garbės raštais.

Renginio metu koncertavo Vilniaus žemaičiai Albinas Batavičius, Ipolitas Petrošius, solistai dr. Aušra Liutkutė ir Rolandas Vilkevičius, smuikininkas Gediminas Dalinkevičius ir gitaristas Simonas Bušma.

RKIC informacija

Kairėje – akimirkos iš Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 25-mečiui skirto renginio, vykusio 2014 m. gegužės 18 d. Vilniaus mokytojų namuose. Dešinėje – Vilniaus žemaičių kultūros draugijos aktyvas. Puslapyje panaudotos Virginijos Valuckienės nuotraukos

LEONARDAS TULEIKIS

1939 m. sausio 25 d. – 2014 m. balandžio 20 d.

„Leonardo Tuleikio tapyba visada buvo perdėm rimta, patraukianti psichologiška giluma, o plastinė kalba – prasminga, sklidina dvasinės įtampos. Dailininko pasaulėjauta žemaičių tvirta, aprépianti esmingas žmogaus egzistencijos problemas, nenukrypstanti į paviršutines smulkmenas, dažnai dramatiška, palytėta kančios pergyvenimų. Jo paveikslai pasižymi vieninga kompozicija, vidine ekspresija ir paštovia įtampa, sukurta gilių sunkių spalvinių tonų deriniai ir konstruktivia vaizdo struktūra. Visada stebina meistriškai nutapytas kiekvienas plotelis, suderintas kiekvienas atspalvis, glotnios ir šiurkščios faktūros, plokštumų ir potėpių ritmas ir svarbiausia – toks gyvas spalvų žérējimas, kurį esame įpratę matyti vitražuose. Čia neberasi lengvos žaismės įspūdžio net tuomet, kai jis naudoja ryškias ar šviesesnes spalvas.

Labai paprasti dailininko pasirinkti motyvai: keli galingi me-

Iš kairės: dailininkas Leonardas Tuleikis ir Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys 2014 m. kovo 25 d. LDM Taikomosios dailės muziejuje per L. Tuleikio parodos „Tapybos atspindžiai“ atidarymą. Tomo Kapočiaus nuotrauka

džiai, kaimiškos buities naturmortai, žmonių figūros, kurios pateikiamas kaip neatskiriama gamtos bei kitos aplinkos dalis. O sukurti vaizdai verčia susimąstyti apie sudėtingus žmogiškosios būties klausimus. Nors dailininkas seniai gyvena mieste, bet jo stipriai apibendrinti dekoratyvūs paveikslai alsuoja lietuviško kaimo dvasia, svaiginančia žaluma ir prāzydusios gamtos pilnatve, stebina raudonais Saulėlydžiais, atkeliausiais iš vaikystės prि�siminimui.

Paskutiniojo dešimtmečio darbai išsiskiria ryškesnių spalvų koloritu, impresionizmą primenančiais švytinčiais mėlynais šešeliais, sustiprėjusių dekoratyvumu, ilgesinga ir viltinga nuotaika.“

Nijolė Tuménienė

Leonardas Tuleikis. „Pieta“. Antano Lukšėno nuotrauka

2014 m. balandžio 20-ąją, šv. Velykų dieną, atskriejo liūdnai žinia – mirė iškilus XX a. antros pusės – XXI a. pradžios žemaičių dailininkas tapytojas Leonardas Tuleikis.

Dailininkas gimė Plungės rajono Platelių apylinkės Babrungėnų kaime. Vėliau su tėvais gyveno, mokslus baigė Plateliuose. L. Tuleikis yra rašęs: „Mano vaikystė prabėgo nedideliame Žemaičių miestelyje – Plateliuose. Ten – pirmieji pažinimo žingsniai, ten – laikas, gamta ir žmonės, jų bėdos ir vargai, pokario sunkios dienos ir baugios naktys. Tragiškas laikotarpis. Nebuvo laimingessnių ir turtingesnių. Visi varganą prakaito ir nekasdienės rupios duonos naštą nešė. Ten – gyvenimo pradžiamokslis, gėrio ir blogio pajauta, dvasinių vertibių troškulys, šviesesnės vilties ženklai. Gal tada ir susiformavo pagrindinių dvasinių nuotaikų spalva?“

1952 m. Leonardas Plateliuose baigė septynmetę mokyklą. Vėliau – 1952–1957 m. – mokėsi Telšių taikomosios dailės technikume. Čia susibūžiulavo su menotyrininku, dabartiniu Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi Romualdu Budriu, dailininkais Ignu Budriu, Vincu Kisarauskui, Donatu Valatka, Aloyzu Stasiulevičiumi ir būriu kitų būsimųjų menininkų, su kuriais jis vėlesniais metais nuolat palaikydavo ryšį, rengdavo parodas ir kt.

Telšiuose išryškėjo Leonardo darbštumas, talentas, sugebėjimas kūriniuose nuotaikas, siužetus perteikti spalvomis, tad, renkantis tolimesnį gyvenimo kelią, ilgai svarstyti jam nereikėjo – 1957 m. įstojo į Vilniaus dailės institutą (nuo 1990 m. Vilniaus dailės akademija). Čia jis iki 1963 m. studijavo tapybą.

Baigęs studijas, iš pradžių toje pačioje akademijoje dėstyto-

javo. Vėliau jis yra dėstęs estetiką ir Pedagoginiame institute (dabar Lietuvos edukologijos universitetas).

1963 m. pradėjo dalyvauti parodose.

Mokantis Vilniuje jam didžiausią įtaką dėrė profesorius Antanas Gudaitis, su kuriuo Leonardas palaikė ryšius, daug bendraudavo ir po studijų. Išsiminė jam ir profesorių Kazimiero Morkūno, Petro Aleksandravičiaus paskaitos.

Vilniuje gyventi iškūrė 1958 metais. Čia gimė ir didžioji jo kūrinų dalis. Plateliuose, kur turėjo sodybą, dažniausiai lankydavosi ir kurdavo vasaromis.

1966 m. L. Tuleikis tapo Lietuvos dailininkų sąjungos nariu, po kurio laiko buvo išrinktas į šios sąjungos Tapybos sekcijos biurą, 1969 m. – Tapytojų sekcijos pirmyninku. 1975–1976 m. stažavosi Italijoje.

Yra inicijavęs ir surengęs daug savo kolegų dailininkų kūrybos parodų.

Tapydamas Leonardas buvo išskirtinai nuoseklus. Jis yra rašęs, kad „mano kūrybiniai kelyje mažai kas keitėsi. Siekiu brandos, kūrybos gilumo, daugiauprasmio turtingumo. Gyvenimiškoji patirtis, meninė kultūra, didžiųjų dailininkų kūrybos poveikis skatina natūraliai, tik vidinės brandos ir kaitos poveikyje ieškoti naujų žodžių ir spalvų, to, kas vertinga, tauru, ką galima išreikštis tik tapyboje, vengiant išorinio grožio, taipbienio efekto ar mados. Ta mano gyvenimo tema vingiuoja savais keliais atokiau nuo šiuolaikinio šurmulio, šokiruojančių kūrybinių efektų, pramoginių formų.“

Pažinę meną, jo istorinę kaitą supranta, kad kūrybinė branda – svarbiausia dailininko darbe. I ją gali vesti skirtinių keliai.“

L. Tuleikis, pristatydamas visuomenei savo kūrinius, iki pat gyvenimo pabaigos išliko labai reiklus sau, itin kruopščiai joms atrinkdavo darbus. Su jais yra turėję galimybę susipažinti Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Londono, Varšuvos, Stokholmo, Maskvos visuomenė. L. Tuleikio tapybos darbai yra buvę eksponuojami ir Italijoje, Japonijoje, JAV, Jungtiniose Arabų Emiratuose, Vokietijoje, Gruzijoje, Latvijoje, Estijoje, daugelyje kitų šalių. Personalinių parodų rengdavo nedaug. Jos yra veikusios tik Bydgoščiuje (Lenkija, 1972), Vilniuje (1975, 1985, 1989, 1999, 2004, 2014), Kaune (1975), Panevėžyje (1989).

Leonardo Tuleikio kūrinys. Antano Lukšėno nuotrauka

Leonardo kūriniai visuomenei buvo pristatomi ir Lietuvos nacionaliniame dramos teatre, Lietuvos mokslo akademijoje, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikose, Vilniaus universiteto vaikų ligoninėje bei kai kuriose kitose viešosiose erdvėse.

Didelė L. Tuleikio kūrinų kolekcija (2014 m. pradžioje – 56 vnt.) saugoma Lietuvos dailės muziejuje. Jo darbų yra išsigijęs ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Tretjakovo galerija, Rusų muziejus,

Tbilisio, Rygos ir kai kurie kiti dailės muziejai, nemažai privačių kolekcininkų.

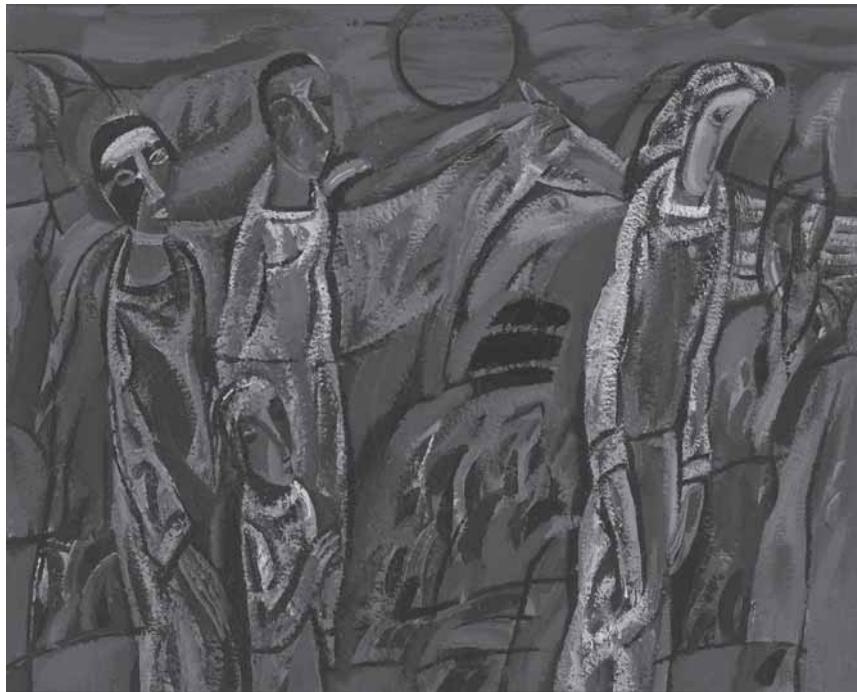
1978 m. L. Tuleikiui buvo suteiktas Lietuvos Respublikos nusipelnusio meno veikėjo vardas. Jis yra apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

L. Tuleikis lietuvių dailės istorijoje kartu su tokiais dailininkais kaip Antanas Gudaitis.

(Nukelta į 38 p.)

Leonardas Tuleikis. „Atsisveikinimas“. 1999 m. Drobė, aliejus. 81 x 116 cm. Antano Lukšėno nuotrauka

(Atkelta iš 37 p.)

tis, Jonas Švažas, Jonas Čeponis, Silvestras Džiaukštės, Aloyzas Stasiulevičius, Vincas Kisarauskas, Bronius Uogintas savo navoriška kūryba paliko ryškiausią pėdsaką XX a. II p. – XXI a. pr. dailėje. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais jis priklauso Lietuvoje veikiančiai Individualistų dailininkų grupei. Su jos narių kūryba gana dažnai galima susipažinti Vilniuje jvairiose erdvėse rengiamose parodose.

Paskutinė L. Tuleikio kūrybos paroda („Tapybos atspindžiai“) buvo atidaryta 2014 m. kovo 28 d. LDM Taikomosios dailės muziejuje. Dailininkas, kad ir sunkiai jau sirgdamas, kūrinius šiai parodai atrinko ir juos išeksponavo pats. Šioje retrospektivinėje parodoje jis pristatė apie 130 savo tapybos darbų, sukurtų 1968–2011 m. (visi jie, išskyrus 2, kurie saugomi Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose, buvo iš L. Tuleikio asmeninio rinkinio). Iš pradžių dailininkas planavo šioje parodoje parodyti ir paskutiniaisiais metais sukurtas akvareles, tačiau, anot jo paties, pamatės, kad jos „ne-atalaiko tapybos kūrinių svorio“, šio sumanymo atsisakė.

Daugiau negu šimtas tapybos darbų buvo eksponuojama ir jo 65-mečiui skirtoje parodoje, kuri 2004 m. kovo 25 d. – gegužės

31 d. veikė LDM Radvilų rūmų muziejuje.

Rengiant 2014 m. parodą LDM Taikomosios dailės muziejeje dailininką globojo Lietuvos dailės muziejaus XX a. dailės rinkinio saugotoja-tyrinėtoja menotyrininkė Nijolė Nevčesauskienė. Šiemet ji spaudai rengia ir L. Tuleikio kūriinių katalogą. Anonsuodama 2014 m. LDM Taikomosios dailės muziejeje surengtą parodą ji rašė:

„Leonardas Tuleikis – vienas žymiausių lietuvių tapytojų, nuosekliai puoselėjančių XX a. modernizmo dailės tradicijas. Lietuvų tapyboje jis įteisino savitą plastinę kūrinio sąrangą, emociškai paveikią kompozicijos ir kolorito struktūrą, persunktą gilia liaudies meno pajauta.

Šioje parodoje [...] norėta kuo tiksliau atskleisti beveik penkis dešimtmecius nuosekliai autoriaus moduliuočių meninių vertybų skalę, savitą plastinę transformaciją, išgrynintą tapybinę raišką.

Dailininko kūrybos pasaulėjautai susiformuoti padėjo lietuvių tapybos mokykla, kolegų kūrybos pavyzdžiai. Tačiau ypač svarbu jam buvo gamta, tėviškės vaizdai, gūnių, juostų ir lovatišių raštai, jų spalvų skambesys, per tai pajautsta tautos dvasia, vėliau išreikšta paveikslų struktūra ir koloritu.

L. Tuleikio tapyba – lyg jautrus nuolat kintantis pasakojimas. Tai tarsi teptuko rašomas gyvenimo ir minčių metraštis, kuria-

Leonardas Tuleikis (iš kairės): „Suskambo vakaro varpai“. 1998. Kartonas, aliejus. 81 x 65 cm; „Mergina“. 1969. Drobė, aliejus. 104 x 86 cm. Antano Lukšėno nuotraukos

me telpa vaikystės prisiminimai ir išgyvenimai, artimų žmonių – moterų ir vaikų – būtis, juos primenantys siluetai, galvų ar rankų mostai, „Rūpintojėlio“ ar „Pietos“ kontūrai, skirtingai transformuojami ir atsikartojantys daugelyje kompozicijų. Nėra sustingusiu motyvu. Nuolat kinta žiūros taškai, masteliai, proporcijos, spalvinė potėpių struktūra, tačiau išlieka vaizdo sandara, grįsta emocine įtampa, gilių, sodrių spalvinių tonų deriniai, temperamentingais potėpiais ir piešinio logika.

Viena L. Tuleikio kūrybos kryptis susijusi su apibendrintais ir dekoratyviai stilizuotais figūriniais paveikslais, reflektuančiais tėviškės, vaikystės prisiminimus („Tėvų vaikystė“, 1968; „Seserys“, 1969) ar unikaliu Žemaitijos sodžių būtį („Sename kaime“, 1969). Antroji, daugiau filosofinė, sutupusi su XX a. aštunto dešimtmecio pradžia, pasižymi išgryninta griežtų formų plastika, transformuotomis figūromis, tamsoku koloritu ir ryškiomis spalvinėmis inkrustacijomis, primenančiomis viduramžių vitražus („Figūra su kauke“, 1969; „Figūra“, 1970; „Dvi figūros“, 1977). Itin dramatiško stiliaus tapyboje dominuoja savita kompozicinė struktūra, sodri spalvų gamma, ekspresyvus perregimų (baltų) potėpių audinys, dažnai formuojantis keletą plastinių tapybos sluoksnių („Atminimo

ženklas", 1998; „Laukimas", 1997). Vėliau šios krypties kūriniai įgavo lyrizmo, akvarelinio minkštumo, nors kontrastas ir spalvų ryškumas išliko („Vėlų vakarą", 1999; „Sutemos", 1999).

Dailininko kompozicijose po 2000-ųjų matomi ryškesni struktūros pokyčiai. Virš konstruktyvių formų skleidžiasi minkšti, persišviečiantys tonai, potėpių gijos koreguoja siluetus, formas („Improvizacija", 2004, „Keista gėlė", 2004–2006; „Iš gelmių", 2005). Tapytojas šį laikotarpį apibūdina kaip nuojautų ryškėjimo laiką. Naują dvasinę būseną geriausiai iliustruoja „Angelas" (2004): nebeliko aštrios struktūros, kontrastingų spalvų, dominuoja tapybiškas, emocinai subtilus judesys ir viltinga nuotaika.

Nuolat transformuojamas, perkuriamas ir iš naujo paties savęs vertinamas meninis mąstymas šioje parodoje ryškiai atspindi laiko pokyčius ir nerimstančio menininko kūrybos paieškas.

N. Nevčesauskiene, pristatydama šią parodą visuomenei, yra pažymėjusi, kad „Pagrindinis dailininko noras, rengiant šią parodą, buvo parodyti anksčiau nedemonstruotus kūrinius, kurie sovietmečiu negalėjo pakliūti į sales dėl ideologinių, turinio ir plastinių modernizmo apribojimų, tad buvo „kuriami tik sau". L. Tuleikis akcentuodavo skirtumą tarp jo darbų, sukurtų pagal užsakymus (o tokius Lietuvos muziejuose dauguma) ir kūrinių, kurie atsirado nepriklausomai nuo užsakovų. Nors teminės kompozicijos atskleidžia tokius pat meistrystės įgūdžius, geriausius kolorito ir temos – idėjų variantus, tačiau jos nesulyginamos su darbais, sukurtais ne pagal užsakymą. Ir dabar, iki šios parodos, dailininkas daugelį savo drobių laikė paslėpęs, tik šį kartą – nuo smalsių kolekcininkų akių. Tod šis beveik penkiasdešimties metų kūrybos laikotarpis paženklinatas ne tik intensyvių kūrybinių ieškojimų, nuolatinio noro tobulinti savo kalbą (daugelį darbų autorius nuolat pertapo), bet ir takoskyros tarp privačių ir komercinių meninių idėjų akcentavimo.“

N. Nevčesauskiene išskiria tris pagrindines dailininko kūrybos kryptis. Anot jos, „Pirmai yra susijusi su apibendrintais ir dekoratyviai stilizuotais figūriniais paveikslais, reflektuojančiais tėviškės, vaikystės, prisiminimų arba unikalią Žemaitijos krašto būtį.

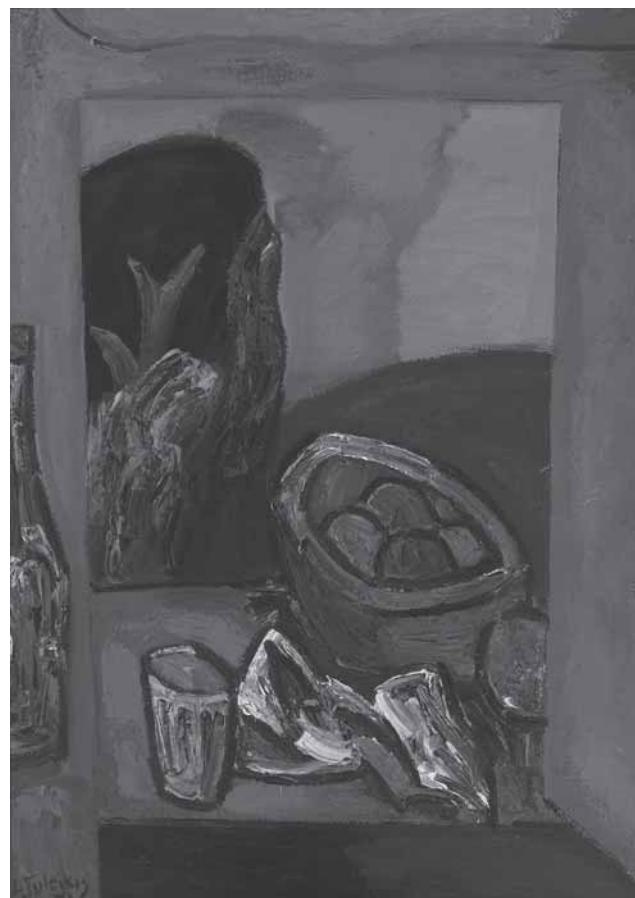
Antroji kūrybos kryptis apima įvairialypes filosofines, kultūrines prasmes. Tokios figūrinės kompozicijos, atsiradusios aštuntajame dešimtmetyje, pasižymi išgryninta griežtų transformuotų formų plastika, tamsoku koloritu.

Maždaug nuo 2000-ųjų L. Tuleikio darbuose išryškėjo trečioji kryptis. Tuo laikotarpiu ėmė keistis jo kūrinių kompozicijų struktūra.

Taip jau buvo lemta, kad LDM Taikomosios dailės muziejuje surengta paroda Leonardo gyvenime buvo paskutinė. Parodos atidarymo metu jis džiaugėsi, kad ji eksponuojama LDM Taikomosios dailės muziejuje. Čia – didelės erdvės, lyg būtų specialiai jo kūriuiams pritaikytos. Atidarius parodą, dailininkas čia buvo dar keletą kartų užsukęs. Kelias nutruko per šv. Velykas, pasak jo ištikimos gyvenimo draugės žmonos Vitos Tuleikiénės, per patį Prisikėlimą. Į LDM Taikomosios dailės muziejų, kuriamo jo paroda buvo eksponuojama iki 2014 m. birželio 8 d., trumpam, prieš kelionę į Vilniaus Rokantiškių kapines ir Platelių Šventorkalnį, buvo atvežti jo palai-kai. Atsisveikinti su dailininku čia rinkosi jo giminės, artimieji, draugai ir bičiuliai. Rokantiškių kapinėse atsisveikinimo žodžius tarė Leonardo ilgametis bičiulis, Lietuvos dailės muziejaus direktorius

Leonardo Tuleikio kūrinys. Antano Lukšėno nuotrauka

Leonardas Tuleikis. „Šventinis naturmortas". 1971. Drobė, aliejus. 134 x 150 cm. Antano Lukšėno nuotrauka

Romualdas Budrys, dailininkai Aloyzas Stasiulevičius ir Edvardas Malinauskas.

Pošīnielis ONT SMĒLTĪNA

DŽERVIENĖ TEKLĖ

Buobotė Uona šin rīta atsēboda vielā. Nakti ēlgā naožmēga – skaudiejē dešēnēiji šuona, pjuovē kuosoīts. Vēinuo ausie kažkas ūžē, kētuo skombiejē. Bet, žēnuomās, na diel tuo mēiga prisēšauktē nagaliejē. Matā, vakar toriejē vēišnē, sava seseri Irena, atvažia- vosē ēš miesta. Seserelē bova paskotēniujē anūm dēdēlie šemīnuo, benē penkiuolēka metu jaunesnē ož anon, Uona. Dar grēta, dar paslonki, vēsus apvažiuojēti. Ak, bapēgo anā, sied i autuobosa ar i traukēni ēr dard, kor ožsēmaniosi. Uona atsēdoksiejē ēš gēlībiu... Ana tuo padarītē jau nabīstēngē.

Siediejē anuos abēdvē baveik vēsa dēina, narsīdamas gēmē- natiū rēkalus, pasakuodamuos aple savi, aple sava vākus ēr anū- kelius... Vo ana pati, žēnuomās, ēr aple pruoanūkelius, katrūm jau toriejē tris, vēsus dēdēlē pruotungus, dailius, mīlēmus... Bet vēina naujīna, katron atvežē Irena, nabova maluoni...

– Žēnā, Jedēnkiēne pardoud mūsa truobas so vēso sklīpo, kat- ros dar pri anūm lēkēs. Ēlgā kopčiaus narada, matā, ožsēprašē šimta tūkstontiu. Ale kas tau téik dous?.. Jug pati jau penkē metā kap ēš tūm nomūm ēssēkraustē. Truoba aplēsta, vieju parpotama. Kumet tosti léka, nažēnē kas ēšpliešē vēskon, kon gal pardoutē ar pragertē. Vo ēr žemēs pri truobūm tik kelē arā.

– Tēp, tēp, – pamēslējē buobotē, – jug tus pēnkis aktarus, katrēi bova tievūm nuosavībē, bruolis parsēkielē pri sava gīve- nēma. Kēts bruolis ēr dvē sesēris miestūs. Anēms žemē nabova rēkalinga. Nabova rēkalinga ēr anā. Ožteka tuos, katra priklausē anuos vīrou.

– Tā ar jau žēnā, kas ton žemē nopērka? – paklausē seserēis.
– Kažkuokēi jaunē žmuonis. Nosēderiejē lig penkiūm dešim-

tiūm tūkstontiu. Matā, truobas anēms nier rēkalingas. Jegot Jedēn- kiēne nuor, pati gal anas nusēgriautē. Rēkalingis īr tik sklīps, katramē atēdēngs smēltiu karjera.

Ta žēnē labiausē ē nostebēna, ē īskaudēna buobotē.

– Tā jau ēr suodna ēškērs?

– Nažēnau... Kuo gera, ka ēškērs ēr suodna, ēr pošīnieli, rasiet, ēr eglēs, katras tievalis pasavadēna, ēr alksnīna ož jaujē. Atsēvaris bolduozerius, nobrauks vēskon nu pavēršiaus, pasēdarīs atuodon- ga. Smēltēs tuo vēituo dēdēlē gera esonti, ēr daug anuos īr...

– Vo ēš kor tatā žēnā?

– No, seserelē, šēs laikās jaunē katēs maišē naperk. Saka, kad ēštirēnējē, grēžēni pasēdarē.

Ēšlēdosī seserē, Uona ēlgā siediejē, īsmeigosi žlēbas akis i lon- ga. Vo atgolosi naktēis mēigou, lig posnaktē anuo naprēsēsaukē... Slīda atmēntie vaizdā ēr prisēmēnēmā ēš vaikīstēs laikūm, kumet abodo tiēvā tabibova jaunē, vo ana, vīriausē doktie, tatoriejē kuo- kius pēnkis metus. Dā auga bruolis, metās jauniesnis, ēr seserelē, katrā tumet dar ni trejūm nabova...

Šēltuoms vasaras dēinuoms vēsē trīs liuob kapstītēis smēltīne- lie. Rausē doubelēs, pīlē kelius ēš smēltiu, prisēskabēn pošīnielie vēsuokiū žuolīnu, svadēna darželius ēr suodnus, ēš nukrētosiu po- šūm konkuoriežiu statē tuoras... Vēsē sotēlpa, vēsēms vēskuo ožte- ka, ni vēins nabova skriaudams... Tēi žaidēmā – ožsējiemēmā liuob tēistēis lig pēitu, pakuol mama naliuob pavadēins i truoba. Pu pēitu mažius reikiejē ožmēgdītē, vo anēms atsēbodos, saulē jau grēžies ont vakarūm, ēr smēltīnielis bova palēkts ramībie lig rītuojaus, kumet saulelē viel švēitē ēš pēitrīti ēr maluonē šēldē anūm vaikīstē...

Goliejē buobotē šēltuo truobuo, lig ausūm patalus ožsētraukosi, ēr soka atmēntie tolēmūm laikūm vaizdēnius. Liūdnē īr, kad anē tik atmintie balēkēn. Bet če nieka napadarīsi – laiks bieg, vēskon pa- keisdams, vēinus sonaikindams, kētus ēškeldams – ar to šnekiesi aple žmuonis, ar aple dāktus, ar aple notēkēmus.

Tievūm nosēpērktuo žemie bova vēskuo. Pēitrītiu posie – pošīni- lis, katramē auga ēr vēina apošē – laiba, dēdēlē aukšta... Mes, vākā, toriejuom ožverstē galvas, kad pamatiņomē auos vēršūnē. Par vasara pošelēs liuob sobrondintē konkuoriežius, vo apošē – minkštus poukoutus žērgēnius. Tēi dalīkā dēdēlē pritēka statībuoms smēltīnelie. Kumet bova pabodavuotas truobas ont tuo smēltiu kal- nelē, pošīnielie tievalis ītaisē lingīnē. Terp dvējūm pošūm pritvērtē- na skersēni, ont katruo pamuovē dvē siauras lēntas, tarp anū ītaisē siedēnē... Liuob sosvadintē anus vēsus trīs ēr, laika toriedams, palingoutē...

Žemaitējē nu Šatréjēs kalna.
Mukienės Danutės portēgrapējē

Bet tuo laika tabova dédélē mažā... Dabar, kumet ana jau muokiejē mēslītē sena žmuogaus pruoto, balēka tik stebietēis, kēik daug tievalis nodérba jauns būdams, kuokius sunkius darbus anam reikiejē īveiktē ronkuoms, so luopēto, dalgio, plūgo, pasēkinkios Bieri, kontri, jau na pērmuos jaunīstēs arkieli. Ta tieva nopērktuoje žemelē toriejē daug kon ožaugintē, kad anuo vākā navākštiuotom plékē, basē, ēšalkēn. Abodo so mamātē nuoriejē bēnt kēik vākus pramuokslintē, kad anēms narēktom par omžio lēnktē nogaru nu tomsuos lig tomsuos, kad galietom sosētaisītē švēsiesni givēnēma, nego anoudo patioudo.

Žemē, ka anou nopērka eš tuos suodus senovē omženatēlsē Jūzopa Poplesē, bova aplēsta ba gala. Mes, vākā, tēp ér lēkuom nāsoženujēn dēl kuo. Ar tas gaspaduorios bova slinks, ar pasēlēguojēs, vo rasiet šnapšelē mīliejē... Bet geresnē sklipa tievā naistēngēnopērkē, natoriejē tam pēningielu... Ožtatā tame napēlnūm pēnkiūm aktaru sklipelie bova vēskuo... Na tik pošnielis ont smēltiu kalnelē, na tik skanē vondēns šaltēnis pri vēiškelē, bet ér raudouna muolē kluods pakraštie, pri senuosēs suodus kelalē, ér dorpiu vēita pakalnie šalēp naēšdžiūstontē prūda... Vēina dākta trūka – ganīklas gīvuolems, šēinajemu pēivu... Bet puo keliū metu sklipa kertie bova ožsieta tēp vadēnamo „koltūrenē žuolē“, katra dorpēnie žemie nabluogā sovešiejē, tad galiejē na tik pērmōjē žuolē žēimā nošēinautē, bet ér gīvuolems prirēstē atsērada tinkama vēita. Vasara mes sava karvēs ganiem bendruomenēs ganīnkluo, kap ka é kētē biedniuokā. Ton teisē tievalis nosēpērka so žemē eš omženatēlsē Jūzopa.

Par kelis metus šalēp pošnelē bova pastatītē trubesē. Pēmiasē – jaujē, katruo na tik šēina ér šiaudus laikē, bet ir gīvuolius žēimā liuob oždarītē. Paskiau gīvenamoujē truoba, pagal tuo laika soprātēma – ešnašē, nuors ér medēnē. Aukšta, so pakelto stuogo vēinuo posie (matā, mēslējē ont aukšta itaisitē kombari, kor galietom gīventē paaugēn vākā ar anoudo so patē, senatvēs solaukēn). Dēdēlē longā so dvēgobās stēklās, pagal naujē mada, aple katron tievalis sožēnujē nažēnē eš kor. Baguotesnē sosiedā tik galvas kraipē: ar napitrūks svēkatas tam truobelnnikou tuokiūm paluocu ožsēmanios? Žēnuomās, i akis tuo nasakē – matē, kad tas naujekorīs īr dēdēlē darbštōs ér ožsēspīres. Vo pri tuo dar ons muokiejē ér vēsuokius statibēninka darbus dērbtē: pats stuogus apdēngē skēduoms, pats pečius truobuo somūrējē, kamēna vērš stuoga ešvedē, pats stēklus i longus sodijē, šiuokius tuokius naujus baldu padērba, priš keldamuos gīventē i naujējē truoba.

Vo jug tou patio laiko reikiejē é zemēs darbus nodērbtē, kad duonas ožtekton vēs dēdējēntē šeimīnā.... Vo pri dounēlēs reikiejē ér mesuos kōsnē, ér pēina šlaka. Somdītēis tuoks mažažiemis priboišis natoriejē eš kuo, tad darbavuos abodo so mamātē pri žemēs prikrēsdamē. Mažē būdamē namatiem, kumet anoudo kielies, kumet golē.

– Ak, – dūsava Uona, vartīdamuos luovuo ton nakti, vertindama, kuokēi auksaronkē darbēninkā bova omženatēlsī anuos tievā jaunē būdamē. – Kēik daug žmuogos gal noveiktē, kēik īveiktē sava gīvenēmē, je nier slinks, je tor dēdēli tēksla – vākus ožaugintē, ont kuoju pastatītē, milietē gīvenēma tuoki, kuoks anam bova žadiets ožgimstont, ér napražodītē tuo žadiejēma, naēššaistītē niekams ar pēktēms darbams.

Restauroata Plungės dvara laikruodēnē, katruo dabā veik Plungės rajuona savēvaldībēs viešuoji bēbliuoteka. Mukienės Danutės portēgrapējē. 2014 m.

Bet vēskon sojaukē laiks... Na tas, kasdēinēnis, laikruodēs matoujems, vo tas, katros atēt nažēnē eš kor dešimtmetems, soarda žmuoniūm planus, solauža duorus tēkslus, nošloun gražēs vēltis...

Puo kara gīvenēms sogriova. Ni vēins eš šešiūm vākūm nalēka gīventē tūsē nomūsē – ešsēbarstē puo pašalius. Tievalis, vēins lēkēs, pardavē nomus ér sklipa šalēp anūm so pošnelio, so smēltīnelio, so gražēs prisēmēnēmās ér so vēltēmis gīventē tēp, kap bova nomatēs.

Keities laikā, sogriaudamē nosēstuoviejosē tvarka. Atējē svetēmē žmuonis eš svetēma krašta. Anēms nabova če nieka švēnta, nieka brongē. Soardē žmuoniūm gīvenēmus dešimtmetems tēik, kad rets katros basogebiejē atsētēistē, atsēgautē... Vēinē trēmtie kēntieje, kētē – kaliejēmūs, tretē prāzova sava žemie.

Uona parkratēnējē atmēntie prisēmēnēmus aple sava kartuos gēmēnaitius, jaunīstēs draugus. Mažā katros bagīven tuo vēituo, kor gēmē ér ožauga... Daugelē ér tūm nomūm nabier arba tēn īsē-kūrēn svetēmē. Tik tievalē pasuodints suodnos tabžaliou, tik pošnie lis tabstuov ont smēltiu kalnelē...

– Ér kuo aš če grīaužous diel dalīku, katrūm senē nabier mona gīvenēmē? – peikē savi buobotē. – Jug ni pērsta napajodēnau, kad tēp naatsētētom. Plaukiau pasruovi... Bet ar diel tuo rēktom savi kaltintē? Ak, Viešpatie, matīt tēp mon bova žadieta... Kēik kartu važiavau pruo šali, alē naožsokau, naapveiziejau, napastuoviejau... Kas trokdē? Rasiet gieda priš svetēmus napāžinstamus, tūsē nomūsē apsēgīvenosius... Rasiet baimē, kad vēskas tēn ir pasēkei tēn ér kad nabipajosio tuo dzīaugsmā, katros liuob apimtē, puo ēlgesnē laika sogrižos normēi... Bapēgo bova anon pajostē, je žēnuojē, kad nomā tavēs lauk. Atsakimu i tuokius klausēmus nabasi. Alē kas gal eštrintē eš atmintēis pošnieli ont smēltiu kalnelē?..

Naktēs, mosiet, bova parsevertosi par posē, kumet buobotē ožmēga. Sapnava omženatēlsī tievali, dar jauna, tvērta, bakasonti šolēne pri truobuos gala. Gēlē jau bova īsēkasēs, dēdēlē smēltiu krūva i pavēršio ēškielēs, bet vondēns kap nabova, tēp nabova... So tou sapno ér atsēboda. Vo kon tas sapnos galietom reikstē? Bova gērdiejosī, ka mērosius sapnoutē nier gerā. Pamēslējē, kad

(Nukelta i 42 p.)

(Atkelta iš 41 p.)

rēketom pas klēbuona ožsakitē mēselēs ož tievūm atmēnēma. Rasiet par sapna anei tuo nuor paprašītē, nuors tievalis ni žuodē napsakā... Kalbiedama rītmetēnius puotērus, ēš vēsuos šērdēis šnēbž-diejē „Viešpaties Angelā” žuodius. Nažēnuojē, kēik anei pagelbies mērosēsēms... Alē sava šērdi nuors kēik apramēna.

Jau ketvērta dešimtēs metu ožstuojē, kap nabier anuos tievūm. Ana pati pragīvena ēlgiau vēso dešimtē metu. Bet Dēivalis dar laika, dar abodo so sava ūmuogo gal savēm pasērūpintē. Rēkalou esont, vākus pasēšauk... Ēr laiks dabar kētuoks, lengvau ūmuonis gīven, nabdērb tēp sunkē. Kas nier slinks ar prasēgierēs, bada ēr napriteklaus namata. Bet jug ūmuogos napasērenk, kumet giitmē. Vo tievalis atējē i šin pasauli sunkio laiko, kumet lig dvēdešimta omžiaus pradiuos babova lēkēn tik septīnēs dēinas. Matā gēmē ons priš pat Kaliedas, šalta Kūtiu vakara. Ēr gīvenēms bova žadiets nalēngvos. Jug do karus reikiejē ēštorietē. Pērmōji pasaulei pragīvena posvaiķio būdams, ontrōji – jau ketorēs dešimtis parlē-pēs... Mama ož anon bova devīnēs metās jaunesnē. Ana pasērinka septīniūm dešimtūm solaukosi. Vo mērē anoudo pametiou baveik ton patē žēimuos dēina. Vēsē vākā ēr gēmēnaitē sosērinka Šatei-kiūs i Tievalē metēnēs. Po vēsum maldūm so gēmēnaitēs novažīava i sesērēis nomus ož stala pasiedietē, Kalnus atgēido utē. Mamātēs nabova tuo pamēnavuonie. Ana jau sunkē sérga. Vēdorie naktēs natēkieta solaukiem žēniuos, kad ēr ana mērē. Ēšsēvedē anon tievalis ēš šiuos žemēs varga.

Lig prašvintont buobotē naēšeji ēš galvuos griaudēs mēslēs. Baveik nabova dēinuos, kad ana naēšgērstom kuokiuos liūdhuos naujīnas. Tonkiausē aple sava vēinmetius. Pruoto sovuokē, kad nier tamē nikuokē dīva – atēn skērtāsis laiks ēr tori palēktē šin svetai... Mēslīdama aple savi, toriejē pripažintē, kad ēr ana pati išēdēnie ēš laika – ēš palēngvo, tīkē, baveik napastebēmā... Niekam nieka naaiškēna, tēkiedamuos, kad nieks ē napastebies, kāp laiks muotrēška griaūž... Praded nu briaunūm, nu galūm, nu sodū-rēmu. Kremt švelnē, ba garsa, bet atkaklē. Lūženie ragiejēntis nagā, klēb ēr trop dontis, slenk plaukā, gēst švēisa akiesē, ausis nabī-sēlēd tīkiuju garsūm, galva nabnuved tēn, kor kon tik taisies ētē... Vākštiuo ēš palēngvo, vēldama piedas grindēmis. Laiptās i vēršo kabariuojēs sunkē, vo žemīn – tvērtā ūsēkēbosi i torieklus. Kasdēi-

nēnē darbā velas ronkuosē, nabīveik anūm nodērbtē grētā ēr lig gala. Dēina praplauk, nurēit baisē grētā, nažēnē kor, nosēnešdama naatlēktus darbus...

Bet dēl tuo Uona nagriaūžas, nabkaltēn savēs tēngēnīstē, ēštē-zēmo – jug ēr nuoru šērdie nadaug balēkēn. Nabtrauk sveta mar-goms ēr spalvas, šormolīs ēr pagundas. Diekou Dēivaliou – pati sopront, kad nabiprītēkotom tarp jaunūm, kad jaustomēs atlēiktamo, narēkalingo anūm keliūs, katrēi anon kartās stebēn, kartās pēktēn, kartās kou nuors ēr pradžiogēn. Bet muotrēška sopront, kad naujējem laikou ana jau īr svetēma. Jug vēskon, kou vertingo ana bova pri-gimtēis apduovēnuota, ēšnauduojē, ēšdalējē... Vo priimtē naujuo-sēs vertībēs pavargosi anuos dvasē nabīstēng, vo tekriaušē ēr nanuor... Tuos šiuo laika vertībēs anā atruoda baisē pēgēs, ūmu-nēms sovēsam narēkalingas, trumpalaikēs, tad ēr pēktintēis anuoms namata prasmies. Mēslēj, kad ūmuoniūm pasaulis dabar īr īplau-kēs i naujē laika jouta, vēsā kētuokē, nego tas šimtmetis, katramē auga, brēnda ēr gīvena anuos karta.

Krovēnāsis dvēdešimts omžios... Kēik žodīniu, kēik mērtīūm, kēik nateisībēs atvēlka ons i pasauli, ēr vēskas tas plūda i ūmu-niūm lēkēmus, daugeli ēš katrūm sogriuovē nabipataisuomā... Vo dabar viel baugo daruos, radējēs pasēklausios, laikrašti paskai-tios... Viel pasaule galingējē žvongēn ginklās, viel gviešas svetē-mūm ūziemu, miestu, tortu. Ēr nieks nagal pasakitē, kou tas bēng-sēs. Balēikt tik melstē Dieva maluonēs ēr varītē ēš galvuos bjaurēs mēslēs, kad šērdēs napalūžtom.

Atsēkielē muotrēška dēinā švintont, kap ēr kuožna kēta rītmeti. Atsēstuojosi pri longa rītmetēniu puotēru sokalbietē, vēs gruožie-juos žalē miediu sēino, katra bova matītē pri šalēp nomūm tekontēs bavardēs opelēs. Kumet atvažiava i ton krašta dērbtē ēr vēsam omžiou pasēlēka gīventē sava vīra tievēškie, tūm miediu sovēsam nabova – tumet dar aiškē maties īkalnē ož opalelē. Vo dabar žali sēina, vēršūnēs aukštausēs, šiaurēs vieju soupoujemas, ožstuo-jēntēs anūm nomus nu vietru, perkūnēju, vo kartās (tēp buobotē lioub ruodītēis) ēr nu vēsum nalaimiu... Kuoki dēdēlē ēr gera īr ta gamtuos galībē, kuoki aiški Dongaus maluonē ūmuogou, pakuol ons pats savo vinklio pruoto ēr pēktās kieslās napradē ardītē pa-saulē Tvarkuos...

2014 m. gegožē

Platelē. Mukienės Danutės portēgrapējē

VIKINGS É VAIDILUTÉ (nuovelé)

UNTULIS EDMUNDAS

Svetēmamē kraštē atsēdūros mumis ožklump baisos élgesis ér graudolīs. Baisē žiauri melankuolējē notver tēisē ož gēismelēs tumet, kumet mumis éšduod é palēikt bovē patis artēmiausē draugā ar mīlēmējē. Kas tuokart belēikt? Éiškuotēis dvasēnēs atramuos svetēmšalē ar svetēmšalēs kliebie, nes kad ér kuokiuos atšauriuos natūras bebūtom žmuogos, be švelnoma negal élga éشتoretē. Véina tuokē istuorējē é ketēno papasakuotē. Ta bus žemaitēs dažituojēs Mildas patērtū jausmū audrū éstuorējē.

Mildā keliuonē nu nuomojemas kveteras ligi norvega truobuos, katrou dažē, liuob troktē gera posadini. Je važioutom so mašina, tektom norētietē daugiau nego dešimti kēluometru i vēina posē, vo pieštuoms – ni trijū kēlometru žingsnēs nelioub primieroutē. Posontra kēluometra piedēna medēs apzielosē kalna pašuonie sominto tako, paskiau – tēltelio par sraunē akmēnouta opali, pu tuo – dar kēluometros vingiouta asfalta jousta ligi nedēdēlē kaimalē, ésprausta ét sūris slastūs tarp keliū kalnū atšlaimu. Nuorvegēška suoda sodarē pēnkē véins nu kéta gana atuokē ésshēbarstē bodinkā. Trīs éš anū – baltē kap so persilīo éšvelieta patalīnē, do – krovēnā rauduonē ligo sokrešiejēs veršē kraus. Milda maliavuojé vēina éš tū baltū budinku. Anā tas darbs bova pri šerdēis, nes nu mažēns baisē patēka balta maliava, vo rauduonuos, kū jau besakītē porporēnēs, nekentē nie paveizietē. Tad dabar džiaugies, kad ligi ūiolē nieks anuos nesomdē raudonā maliavuotē budinku.

Ligi ožvakar déinuos soderietūji budinka ana dažē karto so sogīventēnē Vērgio. Tumet tas nei éš šiuo, nei éš tuo staigē jiemē é pareiškē, kad sosērada kētor geriesni darba, kad pakīriejē so Milda grumđitēis pu vēino stuogo é vartaliutēis vēinuo luovuo, kad ligi gīva kaula nobēngē anuos érzloms, priekaboms bei nuolatēnēs dejuonēs: kad spronds ésmēlka, kad ronkas gel éš petiū.

Sogīventinis sosēkrusoé sava monta i golpieli ér ésdardiejē sava kelēs tuolin i šiaurēs vakarus, linkou Bergena. Tad Milda palēka be mašinas é be kavalierius. Bet neēstēža. Pati dīvuojies sava éstvermē bei marmorēnō abejingomo. Miegēna atsakītē, ar tik nebova é anā patē spiejēs Virgis pakīrietē ož besaiki borbiejēma é velnēška skūpoma. Uns oždérbus pinigus liuob laikītē kēitā sospaudēs sava letēnuo é neleida draugē pri anū kēstē nagū. Pats ésevaizdava esous é anuos darbdavīs, é ekanuoms, é vēsū rēkalū tvarkītos. Liuob dēdēlē ožsénaravīs, je Milda éšdrīs anam nuors posē balsa prīšas pakeltē.

Vo dabā sovēsam kēts rēkals. Milda alpiejē nu laisvēs... Nuors vēsa déina vēina pati dažē lobas ér nu nuolatēnē ožréitēma spronds bova ligo būtom druotimis kiaurā parverts bei pri nogarkaulē aštrēs

gelžēis kablēs prēkabints, nuors ausies ba parstuojē üžē šimtā liektovu, vo kuojēs einont i žemē baksnuojē kap medēnē mēitā, ana vēstēik bova geruos nuotaikas. Nuorvegā neleid somdēnems pardaug darboutēis, tad ér Mildā bova griežtā prisakita pu aštouniū darba valondū eitē nomēi élsietēis. Tēp darbdavē elgies ne éš īpattinga rūpesnē anou, vo bējuodamē, kad kaimīnā, būdamē nuognē pilietēškē, anū nepaskaržītom valdē ož begiedēška nelegaliuos darba jieguos éšnauduojēma. Déltno līgē pēnkta valonda vakara dažituojē, šeimininku paraginta, leiduos piedintē nomēi.

Nuors vēinā maliavuotē sēinas é lobas bova nobuodē, nuotaika kielē tas, kad dabā ana vēsus oždérbus pinigus gaus pati tēisē i ronkas é galies so anās elgtēis, kāp ožsémésléjusi. Nuors kvateras nuoma vēinā kainous žiaurē brongē ér smarkē somažins oždérbtū pinigū lēkuti, diel tēkruosēs laisvēs negailo ér nokéntietē. Diel tuokē dalīkniekēs tiekmei.

Kumet asfalta josta, sokdamuos dēdēlio kompēno, éssērēitē ligi pat srauniuosēs kalnū opalēs pakrontēs, Milda sosemēslejē atsēsiestē pakelie ont pagriuvē šončiaus ér pasēklausītē par akminis sraunē biegontē vondēns gorgiejēma. Opēs sruovie konkoliava kap omžēnā katēlē verduos vondou. Muomēntās tiemējos, kad ana vartaliuo dognē besēvaluojéntius kūlius ligo kuokius žērnius ar popas. Tas biegontē vondens šormoliavēms nejostiuoms sosēlīgēna so garēnamās debeselēs. Ana, pati aple tou nevuožuodama, sosētapatēna so kalnū opē é taritom éstērpa anuos tiekmei:

„Vondou ledēnis net paviezietē, vo aš vēsa karštio plēiskunti kap saulēs onglēs... Svēlst éš vēdaus ronkas, svēlst kuojēs, svēlst ér pakaušis. Nuores biegētē, liektē ér nikumet niekor nesustuotē... Nuorietiuo, kad muni kuoks nuors nepažīstams mēlžēns gintomēs, vo prēsēgnēs, kad sospaustom kliebie kap nu lēzda nokelta perontē vēstelē ér kad būtēnā pakotolioutom monēi žonda šiorkštēs, aštrēs neskostuos barzduos šerēs... Ne, ne, kuo aš blūdējo nemēiguodama, tuo nerēk, pardaug ožsēsvajuoju. Tego nieks monēs negauda, tego nieks sava prēveizjēmo é rūpesnio monēs nepavert nejodrio, maurās ožžielosio ožotekio... Aš eso opēs, vo vīrā tego bus kūlē, pru katrus aš praslīsio, tekiedama ligo pru toštē, nieka nereiškontē vēita... Kas gal patēkietē, kad jau praliekē ketoriuolēka metu nu tuos déinuos, kumet Paulios bova muni pasēvadēnēs pri Loubos opēs pasēklausītē žilvītiu šniuokštēma? Gal é dabā abodo būtoviau tebesēklausou tuos nepakartuojemas mozēkas?.. Pati bovau é tebesē dēl vēskuo kalta... Paulios mon toukart pasēruodē esous pardaug éstēzēs é līrēks, dēltuo nevīrēks... Tuoks vargo ar būtom apgīnēs muni nu kieli pastuojuisi kolēganu?.. Uns tik gražius eilieraštūs temuokiejē dieliuotē é daugiau nieka, vīrēšķēms darbams atruodē par mēnks é nevīkēs. Ér šēp vēsa laika liuob atruoditē kažkuoks keists, ligo būtom muolē jiedēs. Nuors kou gali žēnuotē, juk muomēntās é puoetā, sunkesnē biedā prēspaudos, pasēdara dēdvīrēs, vo raumēningē brētvuonā, vērpiedamē éš baimēs, kavuojēs pliuorēs krūmē... Kažēn kou dērbtiuo, je dabā staigē éš karklīna žalomuos pris muni éšnērtom geltuonsnapis Paulios éš onkstīvusēs jaunīstēs pēivu? Negi biegtiuo nu anuo? Gal nebiegtiuo?.. Par daug eso novargusi é valgītē baisē nuorēs, gruobs gruoba rīn neprārīn, vuo jieguos ni lašelē neblēkēi. Ligi kveteras dā net posontra kēluometra žērgliuotē, vo lēkēs kelē gabals vēsa laika i kalna vīniuojēs... Vo kas notēktom, je dabar prēgoltiuo

(Nukelta i 44 p.)

(Atkelta iš 43 p.)

ont šuona ér nosnaustiuo ménka puosmieli? Gal snausdama nepliumpteltiuo i vondéni?.. Véita če nuošali, nieks neožtékton mèigtontiuos... Ne, mèiguoté neapsémuok. Tas bütom pardaug pavuojinga é lengvabūdëška. Nuors aname opés kronté stuovinté mūra budinka longā senē ésdaužitē é duris keverzuojés i šuonus ésvértoſos, vo védou nie givuos dvasés negérdietis, negalio büté spakaini, gal tén monés tīkuo vikingu šmieklaſ ér tik lauk, pakol pradiesio snausté? Vo tumet éš grioviesiu séinu spruogiu kap kuokéi kérmenā éš vuobola pradies laukon listé truolé ér, parbrédé opé, čiops moni tēis ož kaltūna ér nosétēmps i slaptūsius sava orvelius... Če tau ne ramiuoji Skouda žemelé, katruo bet kor laukūs prégolés, gali drousē végadítēs nuors par vésa déina ér nieka nebéjuotēs. Nebént kuoks bimbals ar aklis atliektom ér éspértom i ožausi ar é nuosés gala... Vo če véskas ontrép... Če net vasara šalta, tad bimbalū nie so lěktarno nerasi... Aplinkou vén akminis, žvérblé é varnas, net skrozdelés lakstontiuos ont tako nesotéksi. Anuos par akminis neprasérbén gilin i žemé, kor galietom sava barakus statitēs... Téik tuo, paélsinsio akis šép ožsémerkusi, neméiguodama. Pamieginsio ésevaizdouté, kad siedo ont Loubas opés pakriaušés ér tēp bént vaizduotie parkeliausio noméi... Vo paskiau kelsious éš snaudolé ér kleišiuosio tuoliau i sava pastuogé. Paréjusi éssévérso makarouonu sriobelés é šliorpsio anou i védó, ožsékousdama dounelé ér džiuovintas mesuos druozleliems. Gerá, kad mama anū monéi i tašé gíva biesa prékruové. Gerá é tas, kad Virgis vénia karta prapoulé éš mona gívénéma. Dabā mesuos atsargū élgesnem laikou ožteksio... Vakaré eisio ož truobuos gala i kalna atšlaima paséskinté rügštiniu, rítuo anas ožséplikisio. Va tik bulviu nedaug beléka. Rěktom pataupitē... Et, koréms galams džiuovéno smaginis, tingo galvuoté. Geriau klausisious, kou vondénielis pliaušk, lěizuvi i kolalius paplakdams, ničnieka nebalvuosio, tego éssévala galva nu vésuokiu mintiū..."

Milda pasériemé smakra ont sonertú ér par alkünés solénktú ronku é ožsémerké. Vondéns čiorliejéms gluosté šérdi gaivé vieso, katra kiaurá parsmelké vésa kúna nu pakaušé ligi papadiu. Milda pasédaré lengvé lengvé. Atruodé, ka nebova juokiuos darba déinos. Bematont vésos gívénéms vérta nesébengonté omžénuos palaimas akimirko.

Tou laiko nu kalna posès téltelio link didiuojé kelé, sporténio žingsnelio paspragtuiodams arténuos aukšts, galinga kúna sodiejéma joudaplaukis bei joudakis vřéšks. Uns, žengdams téltelio, pastebiejé apatiuo opés pakriaušie berimonté ontruos jaunistés prieigu solaukosé geltuonplauké muotrëška. Anuos aptaki é ruomi puoviza priverté neramé krostelieté sportoujenté vřéška šérdi: „Če ta pati, ta pati gražiuoj geltuonplauké... Aš anou matau jau ontra karta. Juk ana vakar vakaré kalnú kelioko praéjé pru pat mona nuosi ligi apdojos, aplinkou savés nieka nematídama – akis balkšvoum drumzliem apéjosés, lúpas sostingosés, šípséna ligi plastékénés manekenés. Kad ér nekáp ana tumet atroudé, vés téik éš karta šérdi patrauké ont petiū bangeliems ožkrété anuos minkštē ér papore plauká... Kažén ar anéi natúralé, éš savés geltuoné, ar dažitē? Bet kuoks skértoms? Svarbo kad švéisé, vo anuos figúra, nuors ér aptaki, bet vés dā grakšti. Tego, leisdamuos pakalniu, nekraipidama ožpakalioka praéjé pruo šali, vés téik anuos eigastés jauties esonti nesovaidinta – savaiméné vélioné. Ne éjé, vo plaukténuos plauké. Ana tékriausé ne mūséšké, vo emigranté éš užjūré, latvē a lietové,

nes mūséškés muotréškas neutruoda tuokés dailés ér tēp grakštē nemuok vākštiuté... Mūséškés – maktingas, ūkéškas, dédkrütés, stombronkés, platiū petiū é dar platiensiu klubu. Tékras gjimdīma staklés, vo ne žavés nomū gražuolés fiejés... Mon kel baimé tas, kou dabā rego... Negi paslaptiňajé gražuolé pasédaré prastā ont šérdéis, kad sied kakta pasériemusi? Gal sosépika so sava vřo a draugo, gal somésléjé sau gala pasédarité? Vo gal aš káp tik būsio anuos ésgelbietuos, sogroužinsio anou éš Nevéltéis jūras i Véltéis pakronté! Prieisio atsargé éš ož nogaras posés, kad neésgondintiuo. Būsio ramos kap belgs é švelnos kap triušis... Abejingā praeitē pruo anuos šali tékrá neisténgsio, dédélē jau daili ta muotrëška. Nesvietéšká mon rūp sosépažinté so svetémšalé, nes savéškés meškas jau senē skersā gerklies stuov... Et, kas bus, tas, sorézékousio!".

Vřéšks éš lieta, kad neéšbaiditom geltuonplaukés, pritikéna pri pat anuos ožnogaré é stabteliejé, pu tuo krontksteliejé ér, somézgés éš jaudolé, ožkemosio balso paséveikéna trumpo nuorvegeško „Hei“. Milda šuokuos i kuojés, ligi verdontio vondéniu notvélkita. Atséokosi šalémás pamaté draugéšká beséžipsonti trisdešimtmieti vřéška. Ana minties noséstebiejé, kad nepažistamasis paséruodé neéšpasakitá panašos i anuos ésevaizdoujemos vikingus. Vřéška kakta bova plati, snoké riems kvadraténis, ševeliūra jouda it sabala kailis ér sosébangavosi, ont petiū paséklujosi. Pasnukis švaré nogrondits. Betruká tik ragouta šalma ont pakaušé ožmaukšlinté. Milda dailé praséšéipé, netičiuoms blíksteliejos palígenémou: „vikings ér vaidéluté“. Vřéšks, pastebiejés šípsena šešieli nepažistamuosés lúpu kertielies, éšedrouséna ér, éštēisés anáronka, préséstäté, pagarbē kinkteliedams galvo:

– Ole Martin!

– Milda, – mandagé linkteliejé galvo geltuonplauké.

Šiou gesto ér bengies rěšliesis puoruos dialuogs. Milda norvegu é anglu kalbū kraténio miegéná paaškinté, kad šiuos šaléis kalba sopront posieténá, bet pati rokoutéis nedrēs, giedénas galémū taréma kladū. Ole Martins irgi neblizgiejé anglu kalbuos žéniuom. Uns vargás negalás ésegodréna posiau žuodēs, posiau gestás pažerté Mildā kuompliménta, kad ana ír daili, kad anam gívénémé dā nebova teké tuokiuos gražiuos muotrëškas sotékté. Nu šiuos panegirékas téradas Milda vuos nesosétüpé éš maluonoma. Ana éš vikingu palékuoné akiú éšskaité betríkstonti nepamalouta sosežaviejéma ér tou pat laiko pajota, káp éškaita pablíské anuos žondā. Milda miegéná atviedinté bekélstonté aistra ér jiemé savi derglavuoté paskoténés žuodēs:

„Kou to, dorna buobelé, dará!? Liaukés blüsté! Kažkuoks nepažistams nuorvegs pasmailéna lěižovi, vuo to jau ér paleidā vondénis! Kou to žéná, kas uns? Gal kuoks mérigininks, meilés smagomu éiškuotuos, emigrantu tvérkintuos, vuo anuo žmuona dabā viena pati so trimis vākás noméi palékosí díbavuojés, anus čiūcioun liilioun é net nenojaut, kou anuos éšrinktásis, paopés besébastídams, éšdarénie?“ Kad ér káp ardies duoruovinguoji sázéné, vědéné balsa kelamé prékštā mitrē éssésklaidé, kap tas eilierašté dūms, blaškuoms viejé. Milda slaptiuom akéis kertelé tuoliau tříreniéjé nuorvega veida é nikáp negaliejé atminté, a kumet nuors onkstiau bütom anou matiosi. Ole Martins, līg bütom perpratés svetémšalés mintis, miegéná anā paséteisinté, aiškindams, kad anam baisé patink sporttouté, kad kuožna miela déinélē greito žingsnio sténgas nožigouté bént pu dešimti kēluometru kalnás ér pakalniem. Uns dā pasékuoléjé, kad tarp anuo miegstamū

ožsējiemēmu īr é važeniejēmuos kalnū dvératio. Paskiau dar pasētērava, kou Milda veik Brumundalē apīlinkies. Ta vargās negalās sogebējo paaiskintē smalsuoliou, kad i šius kraštus atsēbaladuojē eš Lietovuos é dērb dažituojē. Naujēsis anuos pažīstams nosēstebiejē, kad tuoki trapi būtbē vēina pati sogeb dērbtē nuognē sunki darba ér, teik daug vargdama, dar tēp žavingā atruoda.

Milda, pabūgusi, kad par daug éssēliurškiejē svetēmam žmuogou, mitrē stuojuos nu sliesniuos pakrontēs é šnekintuoju davē soprastē, kad nebtor daugiau laika so anou gaištē, nes tujau pat tor keliautē i sava nuomuojema būsta. Ole Martins eš pradiū nosēmēnē, paleida lūpa, bet paskiau sosētēmpē eš pasēsiūlē Milda palīdītē, tēkiedamuos dar bēnt dešimti mēnotu pabūtē šalēp naujuosēs pažīstamas. Bet ta nesēdevē līdama ē tekēnuom pasēleida tēisē i kalna, nuorēdama kuo tuoliau ož nogaras palēktē nepažīstamouji norvega.

Pu pērmuoslē „vaidēlutēs ér vikinga“ pažintēis praējē dvē dēinas. Ole Martins, notaikēs pruoga, pastuojē Mildā kieli, kumet ana vakarē eš sava darba viel piedēna nomēi. Šiou karta vīrēšks bova atkakliesnis. Uns trumpā pristuojē pri naujuosēs pažīstamas, éssēteirava, kēk ana alguos gaun eš darbdavē. Sožēnuojēs soma, pasiūluojē anā dvēgobā dēdiesni oždarbi. Dar prēdūrē, kad jeigo Milda dērbs pas anou, anā tēkrā nebrēks nuomuotēs pastuogēs, nes galies gīventē tamē patemē nomē, katrou dažis. Paskiau ožsēmēnē, kad anuo atuostuogu nomielis īr ož puoruos šimtu kēluometru nu Brumundalē, netuolei Uosla esontiuo Šiaurēs jūras īlonkas salelie. Milda tuoks duosnos ē net ruomantēšks pasiūlīms smarkē soduomēna, nes anā vēsumet liuob patēktē nu kranta veizietēs i akmēnēnēs saleles Šiaurēs jūras fiordūs.. Vo īlgāsis Mjuosa ežers per kelis metus anā jau bova nosēbuodēs, nes pardaug ramos, taikos ē nejodros. Tad Ole Martina pasiūlīms darboutēis ē gīventē dēdēlē mažuo salelie dēdēlē vēliuojē, kad anuo atsēzegnuotom, dēltuo Milda nosprēndē sorizēkoutē. Aiško, būdama žemaitēškas natūras, pērmiau ožbēngē pradieta darba ér tik paskiau leiduos naujuojē drauga vežama pri Šiaurēs jūras i anuo atuostuogu nomielī.

Salelē nu kronta bova notuolosi par posontra kēluometra. Tad so katerio anou priplauktē netrokē nie dvēdešimtēs mēnotu. Plaukont laivieli bangas vietrējē i vēsus šuonus. Anū porslā tēška ont vēršaus, skverbies par drabužiūs pri kūna. Vērš vondēns staigēs šuorās balškies sūrs vies ē sava aštromo par nenuora vertē šeiptēs katerē keleivius.

Nuors ē nejauki pasētaikē keliuonē jūras kalnās ér pakalniem, Mildas truoškēmā éssēpēldē so kalno. Ana mēslējē, kad sala bus pēlka, vēin ē plēka akmens bangū éšskaptouta, vēituoms pamarginta apsēnešosē žalvarē spalvuos kerpiems ē pabliškosēs žuolēis stēibelēs. Bet vuos tik priplaukē artiau, pamatē, kad saluo nimaž netrūkst žalomuos. Anuos pakronties tarp beržū ē epušū éssēspraudē kīsuojē aukštē, ligi pat jousmēns ésaugē papartē, katrūs ē paugosem žmuogou būtom bovē nesunkē pasēkavuotē. Ož puoruos šimtū metru aukštiausiuo saluos vēituo ont tomsē roduos plīnaukštēs, patemē vēdorie tarp rīskē žaliuos augmēnējēs ér blonkuos akmēnū pēlkomuos, ésdēdē pasēkielosi švītiejē balta truobelē so platē terasa i jūras posē. Tēn, tuolomuo, kor jūra sosēbieg so dongo, tēisē i vondēni leiduos varškies spalvuos saulē, vēsa

ūkanuoms apsēguobosi, skelbē aple artiejontē baltuosēs naktēis pradē. Aki stolbēnous vaizdelis, veizontēis ēš teratas i žemēs pakrašti ožbriežonti horizonta, smarkē sojaudēna Mildas šerdi. Ligī alkūniu apnuogintas anuos ronkas nokluojē žōsēis uodus šiorpis. Vaizdū dēdibēs apostolbinta ana pasējota esonti mažesnē ož droskas tropēnieli, besērētēniejonti ont stala platībēs, ér jauties kap nu vēsa pasaulē i čiščio atskērta nosēdziejē. Dēltuo, pērma īspūdē staigē prébluokšta, sosērētē i kamūlieli ligo jauns eželis, atsēdūrēs ont kelē vēdorē pīšas vēlniuonēška dēdoma vēsoreigē tekini ér baikstē jiemē laukē, kas bus tuoliau.

Ole Martins pagluostē Mildā pieti ér tīluoms pasētraukē i kēta kombari. Nenuoriejē atruodītē ikīros a pardaug atkaklos, stēngies, kad vēišie pamaželēs priprastom naujuo vēituo. Tuoks anuo elgesīs greitā papērka Mildas simpatējēs. Ana pu keliū mēnotu patrepsiejēma ont vēitas paskiau liuovies panēkoutē, sovēsam atsēpalaidava ē noējē apvezietē kētū noma kombariū, pasēduomautē, kor ē kuoki pluota rēks nodāžtē. Pu keliuolēkas mēnotu ūkēška bēndravēma so Ole Martino nejaukoma nelēka. Tuoks bēndravēms padiejē īveiktē ē svetēmuos kalbuos barjera. Nuors dā jota, ka norvegēškus žuodžius éšsten so dēdēlio žemaitēško akcēnto, tuo nebsēgiedēna. Vo ér naujiesis anuos draugs, nuoriedams ītēktē svetēmšalē gražuolē, miegēna éšmīktē vēina kēta žuodieli žemaitēškā. Abodoms kalbinis nemuokšēškoms anodo dā daugiau soartēna, leida vēs daugiau ē daugiau pasētēkietē vēins kēto. Abodo ēšmuoka bēndrautē daugiau akim nei žuodēs, pradiejē perprastē viens kēta ēš posēs žvēlgsnē. Žvēlgsniu kalba īr nuognē īpatinga, nes anā nerēk vertieju. Anuos švēisa ē jiega panaikēn bet kuokius sosvetēmiejēma barjerus. Žvīlgsnis gal ē ožmuštē, é i mēltus sotrintē, é paniekintē, é pagarbintē, é pasmerktē, é pagluostītē, é meilēs ugni pardoutē, é ožjaustē, é negailestingā parsipietē, kad tau kēts ūmuogos īr palēkēs tošti vēita. Bornuos kalba vēsa laba tier tik žvīlgsnio parduodamu teigēniū kai koriū detaliu, smolkmenu patēkslēnēms, pariškēnēms. Tad Milda so Ole Martino kou tuoliau, tou daugiau ēšmuoka sosērokoutē vēsuoms anū kūnu ē sielu pasiūlītuom priemuoniem.

Vēina vākara, ka vēsa truobelē ēš lauka posēs ér ēš vēdaus jau bova pardažīta baltā, Milda siediejē mēgstamiausiuo vēituo – terasuo ont soupamuoslē krasēs ésētaisiosi ē veiziejis i jūras posē. Šiaurēs vakarinis dongaus skliauts bova ožkluots paniorosēs, tomsē pēlkās debesim, dēltuo īlonkas vondou atruodē ligo būtom švēna prépēlts. Viejē ūiaušamū bangieliu keteras plauškiejē i pakrontēs akminis. Pri truobelēs pašuonēs augosēs pošēis galūnie pritūposi, posiau pasēdejoudama kronsējē nošiorosi varna. Aplinka atruodē sluogi ér ašaruota... Dažīma darbā pabēngtē. I anū vēita bruovies nežēnē. Ar Mildā teks sosēkrautē rakēbuolus ē trauktē ēš salelēs kētor darba éiškuotēis, ar vēs dēltuo notēks kažkas nelaukta é tou patio maluonaus? I tus klausēmus vēs nebova kam atsakītē, nes Milda truobelie tebkaraliava vēina. Ole Martins nu pat rīta meta ésplaukē i žemīna. Suostēnie tvarkē biznē rēkalus ér vēs negriža atgal. Dēltuo Milda, anuo nomūs vēina pati ē be darba palēkusi, jauties baisē nejaukē, ligo triušielis, oždarīts so šonio vēinuo būduo.

Nu garizonta lēnējēs ligi nomēlē teratas atplevena skanē sūros paslaptingu tuoliu kvaps, bet vaidēlutē nebibova so kou leistēis keliautē tēn, ēš kor atsēsmelkē ta vēliuonē. Salelie élguokā ožsēbovosi muotrēška ligo ē trooška laisvēs, bet tou patio anuos ē

(Nukelta i 46 p.)

(Atkelta iš 45 p.)

baikštėjuos. Nervus badė abejuonės: „Vo kas notéks tumet, kumet Ole Martins ésvadins muni i laivieli į noplokdīs atgal i žemīna, vo tēnās, palinkiejės siekmies, apsésoks ē sogniš atgal i sava atuostuogu truobelė saluo vēins pats? Šlīkštesnés būsenas, musintās, negalietom būtē? Anei prérēsta, anei paleista. Tievā tuolei ož jūru, patis vuos sodor gala so galo. Vo če, svetémamē kraštē, sogiventinis begiedéškā éšdavé, naujēsis draugs kol kas materialē ožtékrintas ateitēis garantēju nepasiūluoję. Daug nesédīvitiuo, je Ole Martins, nesolaukés ēš monēs kūnēšku saldomu kap padiekuos ož darba, mandagē atèdaris lauka doris ē atsésveikins. Be rēkala nemiegénau sosétaikitē so Vērgiu, gal dabar gīventiuo spakainē, mažiau rézékkoudama. Ar pruotinga muotréška svetémšalēs pasétekietom daugiau, kap savēškēs? Dievē, būk gers, neapleisk monēs, nedouk kétēms skriautst.“

Tik pu védornaktē Ole Martins parplaukē atgal i sala. Milda jau senē goliejē ē kėitā mēigojē sava kombarelje. Ana, ésgérdozi sognižusiuojē žingsnius, soklosa, diel vēsa pēkta ožsétraukē ontktuodē ont galvos, palékdama ēš pu anuos laukon išlindosēs kuojēs. Tuoki kuomēška vaizdieli ēr pamatē naujēsis anuos darbdavīs, kumet, trumpā pabaladuojēs i doris, posiau šuonās ésliongē i Mildas mēigtamouji. Veinuo ronkuo ons laikē posbotelkē norvegēškas baltakēs, varītas ēš bolviu ēr pagardintas krapās, bei vuožkos pēina sūri, vo kētuo – apvītusi lauka kvietku buntiel. Lauktovēs uns padiejē ont stala ēr, atējēs pri luovas, stabteliejē. Stuoviejē gal mēnota, gal daugiau. Nieka nesakē, tik tonkē ē baišē karštā alsāva. Milda, ésgérdozi Ole Martina atuodūsius, liuovies vaidintē mēigtontē ē kīsteliejē smaila nuosēlē ēš pu ontktuodēs. Ole Martins vēs dā bova nedrousos. Stuovējē ligo ēš medē éšdrožts švēnts Jurgis pakelie ē miegēna sočiauptē nevaliuom atsévēiposēs lūpas. Milda paléngvelēs atsékratē laukēnēs baimēs, bet vēs dā nedrousē nodelbē žvilgsni i sava kuoju pérštus, atsésiesdama ont luovas kraštelē. Toukart šalēp ont luovas kertelēs éštaisē ē Ole Martins. Kéik patilielē abodo paskiau parsieda pri stala.

Pasésiedjēms pri kukliū vaišiu bēngies lēngvo apsvaigēmo ē artēmesnē abodomis pažintē luovuo. Kūnā atetēka vēins kēta, kap ka atitink kirvis kuota, tad meilēs géismē abodo léka köntēnē. Saulelē

patekiejos, kumet anodo atsēboda pu audringas naktēis, roužavuos abodo ligo elektras sruovies tompuomē, nepratardamē vēins ontram ni žuodē. Kuožnos minties taries pats so savēm. Anodoms monuoluogā tarposavie vēins nu kēta smarkē skiries sava torēnio.

Milda vēs nedrīsa pripažintē, kad ēš rimtūju krēta i aki vikingu palēkuoniou ēr padvejuodama minties vēs tēik kūrē planus, kāp, jeigo vēskas sosēklostis palonkē, ana jimsēs gaspaduorautē atuostuogu truobelle bei aplink anou: kuokēs kvietkas dēigs, kuokēs kompuozicējēs cors ēš sausū ē rīškiuom spalvuom nodažtu sausū miediu šakū, kāp sava naujoujē meilē penies kugelio, viederās ar kleckās, kāp rītmetēs žadindama kasīs anam nōgara, vuo kumet anam šērdēs apeis nu suotē maista ē puonēška gīvenēma, atgaivins anou žemaitēška cébolinē.

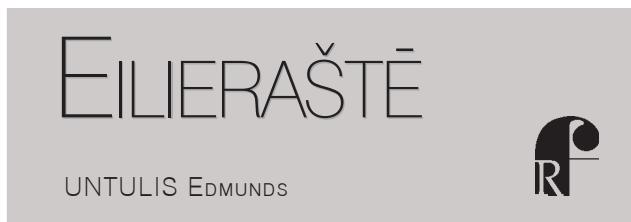
Ole Martinas tou tarpo savēs tēravuos, ar ne par grobos pasēruodē besous trapē pabaltējetē, a vīrēška gražoma anam nepratrūka, ar ana patēks anuo tievams, ar uns patēks anuos tievams, a būsēmuoji draugē tonkē nuories lonkītēis sava gimtēnie, a po kuriuo laika ana nepalēks tuoki pat atšiauri ē grubi, kap anuo bovosi žmuona.

Vo abodom, priš ēstaront pērmūsius rītmetēnē pasēlabēnēma žuodius, kēla vuos ne vēins ē tas pats klausēms... Milda: „Kas bus vedoms kūdikis, jei tuokē solauksiau – nuorvegs a žemaitis?“ Olē Martinou: „Kas bus vedoms kūdikis, ka anuo solauksiau – nuorvegs a pabaltējetis?“ Klausēms bova tuoks nepatuogos, kad anodo nei luovuo goliedamē, nei paskiau atsēkielē nedrīsa anuo ēstartē balso.

Tēp prasēdiejē pērmuojoj tékrusoj bēndra anodoms gīvenēma dēina. Pu mienesē Ole Martins Milda sopažindēna so sava tievās. Pu posmetē Milda būsēmuoji vīra atsēvezē i Skouda krašta paruoditē sava tievams ē bruoļatiou. Dar pu posmetē muotréška pasējota esonti nabvēina... Bet ligi tuo laika abodo būsēmējē tievā vēs dar tēp ēr nebova éssēaiškēnē, vo kas bus anodoms kūdikis, atsēradēs ēš bēndra vikingu ē kuršiū vaidēlutiu palēkuoniu kraujē. Vo ēr anam gēmos i šiou klausēma nebova atsakīta. Gēmē sūnos, katrou pakrēkstējē Juona Eisteina vardo. Mažīlis, solaukēs triū metieliu, jau rokavuos maišīta Lietovuos žemaitiu ē Norvegējēs bukmuola tarmē. Ēr gal tik tumet, kumet ožaugis, uns pats sogebies atsakītē i klausēma, kas īr uns pats ēr kas bebus anuo patēis vakā, jeigo anus pagēmdītom Uzurpaduora, kēlosi ēš Meksikas?

Žemaitējē. Mukienės Danutės portēgrapejē

DO AKĒMÉRKSNĒ...

Šérdēs, strakaliuodama ēš džiaugsma, praded stuotē,
Kumet akis saulie atrond pakavuota žvaigždies varda.
Tou akimirknsni žaibo dūšē nošvēit omžēnuoji švēisa...
Ēr givnēma keliuonie staigē neblēikt paskotēnē taška.

Ruodus, onkstiau nikumet nebova joudū, sunkiū dēinū,
Ēr nepluoč merkous lītos ēš pu kuoju kēituos žemēs,
Neklaidēna pasalūnēs naktēis šmieklas, einont nomēi,
Ēr mienulis par pēlnati dongou neēšdrīsa ožtemtē.

Rétēnijēs palei žemē nesogaunams dongaus tekēnielis,
Tēp ē truopēj šēlmis, kāp ēsprūstē tēisē monēi i ronkas,
Kad, sospaudēs delnū sparnus, palinkietiu anam gera kelē
Ēr praštiuos novedams baisē tuolēj, kor pasēbēng žemē.

Verpēto ītrauk i ognēis gelmēs sūkūringa saulēs vietra,
Neblēikt laika net īkvieptē i plautius gaivē uora gorkšnē,
Tamē sostuojosemē akēmérksnie žavingamē pajunto,
Kāp soverts eso so saulelē ont vēina ēr tuo patēis siūla.

Kēts akimirknsis bova negailestings it bodelē kērvis,
Atsiuntē debesi, tas apsēputuojēs prarējē skaistē saulē.
Viel pu kuojuoms stuojuos žemēs plota pasēšiaušosi...
Ēš dongaus aukštībiu prasmegau i ašaru pakalnē...

NOSKAIDRIEJĒMS

Ēš kalnū aukštībiu šaltū i šēltus slienius besēveizont,
Širdi apem žuodēs nenopaišuoms noskaidriejēms.
Tarp dongaus ē žemēs posiaukelie akimirknsi sostuojēs,
Nosēgousti patīrēs, kad kap sēratelē pasējunti savam kūnē.

Ligi šiuolē nesakītē žuodē jiemē banguom nu lēižovē slīstē
Ē, glausdamuos vēins pri kēta kap žemougēs ont siūlo,
Dūšēs gelmie saulielēidē barvuos ognē solēipsnuojē.
Aš žuodius tus, niekor negērdietus, eilierašto pramēnau.

Spordiejē tas eileiraštis, kap blezdingelē saujuo sogniaužta,
Ēr taikies ēssproktē tēisē i dausas – pas mūsa proutievius,
Kad noneštom ēšējosēm žēnelē, kāp baisē mums anū trūkst.
Ta naujina pavērta kūlio ē prasmega ašaru pakalnie. Amēn.

Žemaitėjē. Mukienės Danutės portégrapējē

AUKUOJĒMS

Nieka nesakiau, nuors žuodē sunkē bornuo tēlpa...
Ož lēižovē anus ožspaudēs, be juokē gailestē dosēnau.
Lai tēi mēzerējēs nu mona pēktuos ožgaidas tepražūst,
Nego, ēsaprūdē laukuon, doudas šarku ēšnešiuojemē...
Nuors ne vēina notilieta téisa – kap rietis kaktuo –
Dūšiuo pavērta gēlē irontitās praradēmu znuokās,
Karalēškas liousibēs ēr vaikēška švēntoma spindolē
Nieks nepavuoš pu stuoro puodēško tomsibēs tērštuos...
Diel šiuo atgaivuos lašelē gal posē givnēma paaukuotē,
Je tas givnēms jau īr ož nogaras senē tau palēkēs...

ŠEŠIELIS

Slenko tau ēš paskuos kap pēkta dvasē, notrūkosi nu sēita,
Ēš pasalū pagavēs ont miediū šakū kvarkliuojo tava mintis.
To nieka nejunti, net nenujauti, kas ož nogaras dedas...
Ēsivaizdouni, kad kuri laisva erdvī ū paukštē vaidmēni.

I mēgluos skiautēs ēsēsiautēs apsēmeto sapnū šmiekla,
Kad nesoprastomi, kor teisībē, vo kor pramans nematiſ.
Mon tas iliuzeju žaidēms – kap angelou paleidēms i laisvē...
Be tava givastēis, kap veidruodis i šēpulius sosēkoltiu.

Bet pardaug nesēpūsk – ēr to be monēs būtomi tosti vēita.
Kas palēikt be palīdas, tam horizonta erdvēs ožsēdara,
Ēr dongaus varpū gaudesīs nebipasēik ausū būgnielu.
Tad sosētaikīk so monēm, kap so neišvēngamo lēkēmo.

ŽĒIMUOS PEIZAŽOS

Par snēiga līgomas noslīda mielēns vakara lēižovis,
Pamēškie préglodosiuo truobelie ožsēdegē žēborielis,
Dongou mienolē pjautovs pradiejē šeinautē žvaigždēs.

(Nukelta i 48 p.)

(Atkelta iš 47 p.)

Sustuojės krīžkelie, nebženuojau, katrou kieli rinktēis...
Šalėp nie gīvuos dvasēs, – tik vēlks ont kalna staugē...
Žegnuojaus ožsēmerkēs ēr gailiejaus dēinuos vakarīkštēs.
Par laukus link monēs šuolēs skobēnuos Kaliedas...
Tiliejau ožsētaupēs, nes žuodius jau bovau ēšbarstēs.
Tad smarkē nesopīkēt, kad lékuot nepasveikintē...
Kap tik sorasio kieli atgal, tujau pat pasveikinsio...

TEISĪBĒ

Negi sakīsi, kad šelmē viejē špuosu nepažīsti
Ēr negērdiejē, kāp žiuogelē smoikoudamē daugēnas?..
Net jeigo dongaus bitiū nektara lašelio to apsēmestomi,
Kasdēinē douna, goliedama ont stala, saldesnē nepalēktom.

Vēsū švēntūju pieduom sekiuojint paklīdosi laimēs paukšti,
Savuosēs piedas omžems pragaišini dīkumū smielinūs...
Kas pasakīs, kou berēk staigē kaltē pri žalē medē krīžiaus,
Kad bemaklēniejontējē ūrlaukiūs palēktom ēlgā kontēnē?

Pagoudas žuodē nesolauksi, nes uns ožstrēga gerklie...
Greitaius ēsgērsi vēdoržēimē dongou Perkūna garsē bēldont,
Nego vargšelē dūšē ēšdrīs pagluostītē apēpešiuota kūna –
Tuoki neskani teisībē golas ont šērdēis, žadiedama infarkta.

RAMYBĒS PALINKIEJĒMS

Nebējuok nesproksio, vērsdams ēs truobuos i lauka,
Kumet bedontē Gēltēnē pagluostīs nosvērosē tava ronka...
Stuoviesio kēitā ēsēkēbēs i tuos bestējēs dalgē ašminis
Ēr kap pasalkonda šou kousio i anuos kaulieta kuojē...
Net jeigo kēimē pradietom trūbitē Jerichuona trūbā,
Nostelbtuo anus, dainioudams daina aple do balondius...
Tad raminkis, kol būsio šalēp, pri tavēs dausū kanceliarejē
Neprēarties nie par žingsni, nuors ē nuorietom baisē...

NAKTĒIS PAUKŠTIS

Dēdēlē laimē būtē nebīlio naktēis paukšķio,
Neks tomsie neīveiz tava sparnū ēšmieras...
Neīveiz, tā ē nesētrompēn gīvenēma ēs pavida.
Gīven atsēpalaidavē, ē tau skraidītē netrokda.

Nekal lēižovēs tavēs pri giedas jouduos laktas,
Neskaičioun, kēik lesala sokēši i besuoti skilvi.
Leid nardītē pu svetēmus spalvuotus sapnus,
Ē nedraud soiktē pastuogies paslapticu lēzdū.

Nenosēgousk, je pru pat ausis it strielie prašvēlpēs,
Šalta viejē gūsis atsēdauš i neoždarīta longa stēkla
Ē nokrēs klīkdms žemīn – tēisē valkataū pu kuojuom,
Kap mona sparnū duovēna bēndražīgiou prieteliou...

Ēš rīta, saulelē patekiejos, prarīs muni rīški švēisa,
Laikruodē gruobsēs tēkslē mieroutē tēkruovēs ašaras...
Reklamuom spjaudīsēs supermarketu belongē lagerē,
Pakvēis ēš pruota kraustītēis mondriējē telepuonā.

Kas gērdiejē nakti šilkini mona sparnū šlamēsi,
Tas neprāžūs ēr dēinuos veidruodi karalīstie...
Net nepajos, kāp saulē dongou apsoks rata...
Ēr viel nuories atspietē, kas nakti dongou lakstē.

VĒDORŽĒIMIS

Vakar spīriau lakštingalā tēisē i snapa
Ēr joudo maliamo ēstepliuojau balta varna.
Ruopštaus par kētū galvas link vēršūnēs,
I apatē nospērdamas gerašēdius lebedas.

Vakar, klausīdams Štrausa valsa,
Skobiejau bešuokont tau pakēštē kuojē...
Kumet valuojēs, pakrētēs ont parketa,
Joukiaus, kad nieks nepaded atsēkeltē.

Vakar bovau kap apēbuovīts vāks laimings,
Nes tava nauji truoba degē lēipsna atvēra.
Šuokau pelkie, gomēnēs batās apsēavēs,
Zēnuodams, kad doubkasē tau guoli ruoš.

Vakar ēš saldiuos laimēs šērdēs alpiejē,
Kap alpie nogara, masažistēs ēškasīta...
Tēkiejau, kad eso baisē dēdēlis ē galings,
Tad stūmiau kētus kou tuoliau nu savēs.

Šēndēin staigē, nepasēsakiusi ēš onksta,
Pu kuojuom garsē sotratiejē žemēs ašēs.
Vuo ont pakaušē ožtēška žvērbļē šūds.
Pajotau, kap pradeo keistēis i geroujē posē.

ĪSPŪDIS

Lītos nopluvē Vīauta doubieta gatvē.
Saulē nošloustē anou akēnontio abrūso.
Akis prémerkēs, veiziejaus i pēitū posē.
Skoudē staigē sožīdiejē Parīzīaus dongos.

Sera Jurgis nosēleida it cīrolē plunksnelē
Ēš televizējēs – „Eifelē“ buokšta aukšķībiu,
Eidams linkou cēntra, paspaudē ronka
Ēš Maksimas ēstrūkosem Sezanou Pauliou.

Pri latviu bažnīčēlēs šuona prēsēglaudēs
Van Guogs Vēncē gluostē sauliegroužu žēidus.
Parkē, ož Bezdiioni tēlta, ont žuolies pakrētēs,
Monē Kluods so plēko mergo pruovējē posrītīus...

Tou pati akēmērksni atsēvierē dongaus vartā,
Tarpovartie ēsnérēs, 4 D formato Mēkaluojos
Paruodē mums sapnūs ēsausta Karaliu pasaka,
Vuo Konstantins pagrajējē simfuonējē aple jūra.

Kor svēido ciekauni sava žvilgsni, tēn fantazējē
Presoun i spalvuota krūva naujus īspūdus.
Vuos spiejo vēsus sosliegtē pu šērdēis preso.
Je dīvū ū ū to nepastebi, esi neēsmēiguojes.

SALA

Vēsē bējē net netīciuoms ožkīstē i mona sala,
Emigrantā, žvejē plauk pruo šali neatsēsokdamē, –
Kas – i rītus, kas – i šiaurē, kas – i vakarū, kas atbols...
Net žoviedras neožlek paveizietē, kāp aš gīveno.
Ēr nelauko svetiū nekvēistūju apsēlonkont,
Pakrontie ont gelžēnē soula vēins pats siedo,
Nogara i sausa pošēis šaka pasēkasīdams...
Net Perkūnou gailo žaiba monēi žadintē.
Neskaud šērdēs, kad šviturīs ožvakar novērta,
Nakti taka i lūšnalē apšvēit mienulis skaistos,
Rītmetie pažadēn sēlkiu saldebalšiu chuors,
Jūratē nepalēikt be darba – gintarus i luova atneš.

Je tuos saluos mon kas nuors be ožtūras pavīd,
Tegu ožplauk pas muni i svetius nedvejoudams,
Dousio pēitams palaižtē jūras biesa oudēga,
Leisio pagaloustē duntis i akminini bundeli.
Je lig vakara okata veišietē svetiou nepraeis,
Paskondinsio anou karto so saulielīdio.

PERLOS

Spardē, kuojuom trīpē, daužē tretiouji bruoli – mēzerējē...
Srūtū doubie skondēna, lēižuviu īluoms baksnuojē,
Ont šakiu, kap kriupi pamuovē, nešiuojē miesta gatviem...
Mūčējē tēik, kēik svēkatas toriejē, pakol novargē ožmēga...
Atsēbodē pašuonie perla atrada ē brongē pardavē torgou.

ROBEŽIOS

Šepos tau skērta robežiaus stuoviek tīkē –
Tik toukart būsi saugos kap mažos lelioks,
Prēglausts pri šēltuos krūtēnēs mamas,
Ēr nieks ēš pasalū nekiesēnsēs ožveržtē...
Šēkšnuos kēlpa ont tava nekalta tēiva kakla...

Ē nedrīsk dūsautē kap veršielis pjaunams,
Je žiuovolīs jims lauzītē žondēkaulius
Ē seiladrīkiaus nebvaliuosi sostabītē...
Juk pēlka rutina tau smarkē praēlgēn omžio,
Atētuolindama kelionē i ruojaus pēivas.

Bet jeigo ožsēmēslīsi kēštē smaila nuosi tēn,
Kor nieks neleid līstē be atsēkra leidēma, –
Papulsi skaudē duoreisēms pēkčems i nagus...
Sumīniuos anēi tavi, sotrips i porva kuosē
Ēr nokrīzious pagriuovie pri platē vēiskelē.

Kap kuoki nokelneta biesvaiki tavi ruodīs
Niekam tēkosē, begiedēška pavīzdē vēituo
Vēsēms neklaužaduoms ē griešninkams...
Vuo to veiziesīs atgal ož paržēngta robežiaus
Ē spieliuosi, dēl kuo tavēs nieks nebnuor mīlietē.

ATSĒKRATĪMS

Pakīriejē pēlkas, niaurēs mintis
Pakīriejē nespalvuotē sapnā...
Nosētvierau pērštu galās
Baltū jūras porslū vierēni... –

Kažkor žaliuo gelme sodejava
Žēlvēna apleista Baltējēs laumē.
Vēituo gintara i pavēršio kielies
Tomsē žalē dumbla garbanas.

Vies, papūtēs stuorus žondus,
Stūmē tēršta mēgla tēisē i akis.
Aitvars, nu oudēguos notrūkēs,
Noskinē dūšelē dongaus vēdorie.

Svetēma bieda skausma nesokielē,
Ēssēnieraū ēš panēžosē kailē...
Pasēgavēs skeletoudegē blezdinga,
Noliekuai eīškuotē vakarīkstē medaus.

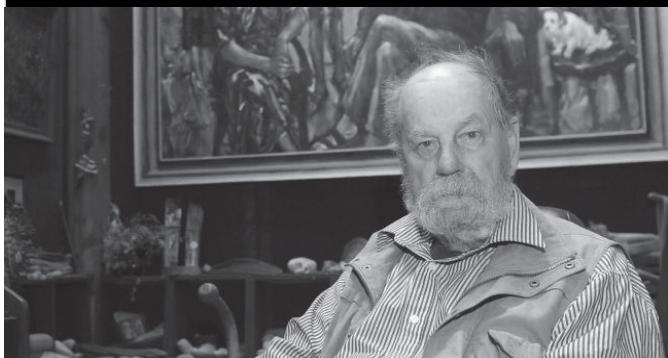
Ēr neblēka gelsvuo smiltiu kninguo
Irontītu mona piedu paslaptīngu žēnklū...
Saulē rītuo, rēsdamuos par gaivi dongo,
Džiaugsēs, nebmatīdama mona ševeliūras.

Kažkas naus pareis i mona apleista vēita
Ēr draugaus so saulē lig tuos dēinuos,
Pakol viel rītuojois praras sava gera kaina.

SIEKLA

Ozbierē anou žemiem nu pradiuos ligi pat gala,
Kraus bevezont pasēvertē i sospaustas dolķēs.
Prasēvērē gemala skrabēnelē i dvē līgēs dalis –
Ēš vēinuos šuokuos daigielis orbintēis i švēisa...
Ontra gemala posē kēbuos i dērvuožemi,
Šaknū čioptovelēs skverbies linkou cēntra,
Kor beprutēškuos gēlībīes ognēis sorakinta
Plost ikaitosi gelžēnē saulēs palīduovēs šērdēs.
Tēp sodigst nenobeicouta žmogaus dūšēs siekla...
Ēr prasēded pērmuoji omžēna gīvenēma stuotelē.

EDUARDAS ANTANAS JONUŠAS (1932–2014)

Eduardas Jonušas (1932–2014). Stasio Žumbio nuotrauka

2014 m. balandžio 17 d. Nidoje mirė venas žymiausių Nerino menininkų, šio miesto garbės pilietis, Lietuvos didžiojo kungiakščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavalierius (2002 m.), Liudviko Rézos kultūros ir meno premijos pirmasis laureatas (2010 m.), dailininkas ir kraštotoyrininkas žemaitis Eduardas Antanas Jonušas. Neringoje jis laikytas gyva krašto istorija. Šio dailininko sukurtos medinės ir varinės skulptūros puošia Nidą, Juodkrantę, Pervalką, Smiltynę. Jo skulptūra „Vartai į Neringą“ – trys burės su vėtrungėmis – pasitinka mus ką tik jvažiavus į Neringą.

Gimė Eduardas Jonušas 1932 m. balandžio 3 d. Mažeikių apskrities Židikų valsčiaus Pikelį kaime. Vaikystėje, būdamas vos dešimties metų amžiaus, kartu su tėvu pasitraukė į Vakarus. Kurį laiką gyveno Kulminuose, Mohringene, Berlyne, ten ir mokėsi. Karui pasibaigus nutarė sugrįžti į Lietuvą, bet pakeliui buvo suimtas, pateko į Gardino kalėjimą, vėliau – į vaikų namus. Iš vaikų namų Eduardas pabėgo ir po ilgų klojonių pasiekė Mažeikius, susijungė su savo šeima. Pokario metais gyveno Klaipėdoje. Čia, mokydamasis neakivaizdžiai, baigė vidurinę mokyklą. 1951 m. buvo pašauktas į tarnybą sovietų armijoje. Tarnybos laikotarpiu, vadovybei sužinojus apie jo praeitį, buvo nuteistas „už antitarybinę agitaciją“ dvidešimt penkiems metams kalėjimo ir penkiemis metams tremties. 1952 m. kalėjo Čitoje, vėliau atsidūrė prie Amūro, Angarske, Irkutske. Į Lietuvą sugrįžti jam buvo leista 1956 metais. Iš pradžių apsistojė Klaipėdoje. Čia iš pradžių dirbo apšvietėju, elektriku, architektu.

2003 m. internetinėje svetainėje „Žemaitija“ www.samogit.lt paskelbėme publikaciją „Eduardas Jonušas“. Tąsyk rašėme, kad jau pirmaisiais gyvenimo Klaipėdoje mėnesiais Eduardas pajuto didžiulę trauką į Neringą. Nuolat jautė poreikį save atrasti „tame žemės lopinėlyje, kuris, lietuvių supratimu, buvo pats trapiau-

Eduardo Jonušo sukurtas stogastulpis, skirtas Liudviko Rézos atminimui jamžinti Pervalkoje. Fotografas nežinomas

sias, lengviausiai pažeidžiamas ir bene labiausiai visų geidžiamas [...] – Kuršių nerijoje. Persikeldavo Eduardas per marias ir... duodavo valią kojoms. Sės į valtį ir nusiirs pa-

Eduardo ir Jovo Jonušų pagal senąsias technologijas atkurtas kurėnas „Kuršis“. Fotografas nežinomas

krante. Piešė, fotografavo, rinko dėmesio vertus radinius. Taip gyvenant atėjo supratimas, kad visam laikui turi įsikurti nerijoje, kad tik čia savo kūriniais galės išsakyti tai, ką sukaupė gyvenimo institutuose.

Įsitvirtino Kuršių nerijoje pamažu, taip pat, kaip ir tie smėlynų augalai. O paskui ir gyvenimo draugė čia atvyko. Vitalija, kaip ir Eduardas, pirmą kartą pamačiusi neriją, iš karto pamilo šį kraštą. Tad, kai Eduardas vienoje iš istorikų ir etnografų organizuotų ekspedicijų, kuri vyko Kuršių nerijoje, nusiziūrėjo šią karališko sudėjimo bei išvaizdos moterį ir pakvietė čia ją visam laikui įsikurti, ji ryžosi iškeisti Vilnių į Nidą ir galimybę nuolat būti kartu su mylimu žmogumi.

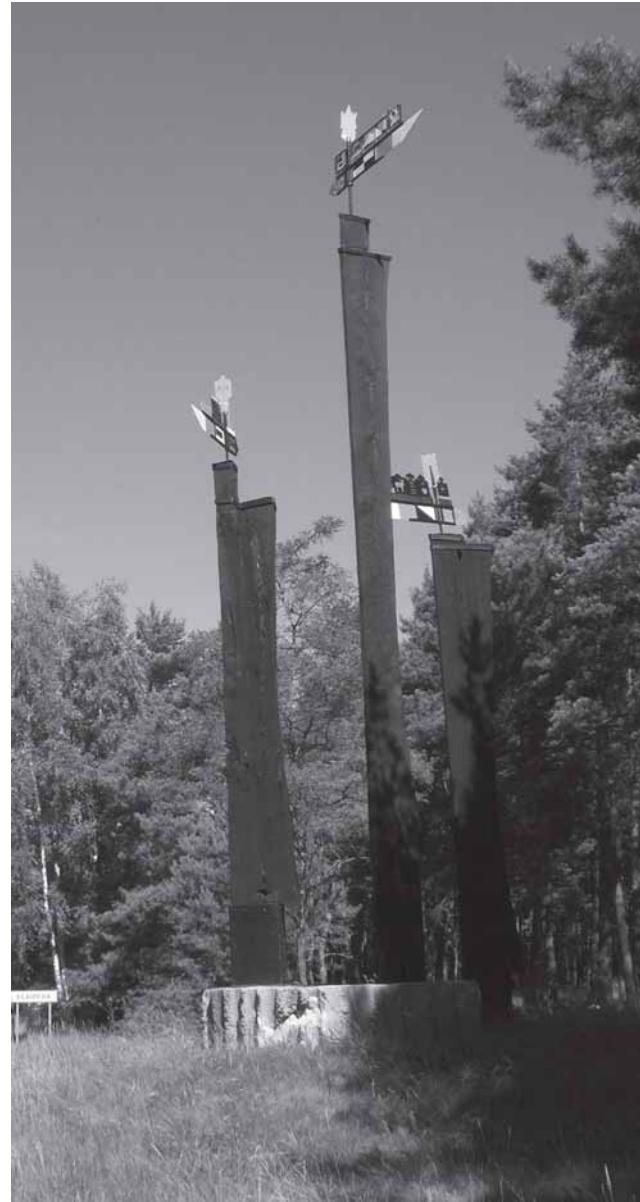
Gyvenant Kuršių nerijoje Eduardo kūrybinėje studijoje viena po kitos gimė skulptūros, jamžinusios bene svarbiausius Kuršių nerijos istorijos momentus. Toliau gilindamas iš šio krašto praeitį Eduardas émė rūpintis, kad būtų išsaugotos unikaliosios šiame krašte Nidos senosios kapinaitės, restauruoti anksčiau čia stovėję senieji antkapiniai paminklai – krikštai. O paskui kartu su fotografu R. Dichavičiumi émési rengti leidinį apie Neringos vėtrunges.

Metams einant Eduardas įsikurė ir savo šventovę – savo kūrybines dirbtuvės (studiją). Ir tapo ji visiems atvira, turistų ir šiaip meno mylėtojų bendraminčių lankoma vieta, ištraukta ir į turistinių įmonių, organizuojančių ekskursijas po Nidą, maršrutus.

Eduardas – Kuršių nerijos senųjų gyventojų kuršininkų kultūrinio ir dvasinio palikimo gaivintojas ir atkūrėjas. Jis sugrąžino Neringai krikštus (restauravo daugiau kaip 100 baigiančių sunyksti šių senųjų krašto antkapinių paminklų) ir laivų vėtrunges, kartu su bendraminčiais, sūnu Jovu pagal iš Vokiečių Brēmerhafeno muziejaus gautus senuosius bréžinius per tris metus pagal seniau naudotas technologijas atstatė kurėnā (11 m ilgio ir 3,3 m pločio laivą), kuriam davė vardą „Kuršis“. Kurénas iki šiol Nidos uoste traukia visų atvykstančiųjų dėmesį. E. Jonušas Nidoje sutvarkė Kuršių nerijos kopų Nidos apylinkėse apželdinimo pradininko Georgo Dovydo Kuverto (1787 m. vasario 1 d. – 1856) kapą, daug kuo prisdėjo tvarkant Nidos bažnyčios interjerą, inventorizavo Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės kapines. Jis rūpinosi ir kapinių atkūrimu Rasytėje bei Pilkipiuose (Karaliaučiaus sritis, Rusijos federacija). Jamžindamas kalbininko Liudviko Rézos atminimą, sukūrė ir Pervalkoje pastatė 7 metrų aukščio ažuolinį koplytstulpį.

Kurti E. Jonušas pradėjo kaip tautodailininkas, vėliau, daug dirbdamas ir mokydamas, tapo profesionaliu dailininku, sukurė plačiai žinomą pastelių rinkinį „Penktas Planetos ciklas“, aliejinių drobių ciklą ekologine tema „21“. 1995 m. Vokietijoje buvo išleista Evaldo Heino sudaryta knyga „Cymbala“. Joje yra paskelbtas E. Jonušo septyniolikos paveikslų ciklas. Dailininkas yra sukūręs žymiausių šio krašto kultūros veikėjų Martyno Jankaus, Vyduno, Adomas Brako, Eduardo Gizevijaus, Liudviko Rézos, levos Simonaitytės portretus. Jo kūrybai būdingi ypatingo pasaulio suvokimo simboliai.

2012 m. sukurtas dokumentinis filmas „Pažadėtoji žemė. Eduardo Jonušo gyvenimo ir kūrybos pėdsakais“, kuris įta-

Eduardo Jonušo skulptūra skulptūra „Vartai į Neringą“. Fotografas nežinomas

gai pristato šio iškiliaus žemaičio, Neringos krašto kultūros puoselėtojo gyvenimą ir kūrybą.

E. Jonušo kūrinių kolekciją yra įsigijęs ir saugo Lietuvos dailės muziejus.

Neringos miesto savivaldybė, 2004 m. E. Jonušui suteikdama miesto garbės piliečio vardą, pažymėjo, kad „Sovietmečiu nepripažintas profesionalu (nebaigęs specialių dailės mokslų), E. Jonušas yra išskirtinis reiškinys Lietuvos meno pasaulyje – skulptorius, tapytojas, mastytojas, filosofinio siurrealistinio, simbolizmo atstovas. Visa tai, prie ko prisilietė Eduardo Jonušo rankos, šiandien yra didžiausios Kuršių nerijos vertybės, kuriančios šio krašto išskirtinę visuotinę vertę“.

KO VIS DAR IEŠKOME IR KO NEBERANDAME PALANGOJE?

DANUTĖ MUKIENĖ

Palangos grafas Juozapas Tiškevičius (1835–1891). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

Kelias į Palangą... Jis visada traukia. Kaip ir pati Palanga. Jos kopos, pušynai, vasaros karščiu alsuojančios kurorto gatvelės ir begalinė erdvė, atsiverianti prie jūros. Visa kita – vėliau, kai, pasisekinės su jūra, atgavės jėgas, pasimėgavės saulės ir vandens teikiamas malonumais, pasivaikščiojės sakų kvapais prisodintais pajūrio pušynais, pasuki gatvelėmis, kurios pamėgtos nuo vaikystės, daugybę kartų išvaikštotos poilsiaujant.

Atvažiuoj, sugrįžti į Palangą lyg į savo namus ir ieškai čia to, kas tau priimtina, jprasta, ko pasiilgsti.

Palangos vasaros teatras. Fotografas nežinomas. Atviruką Klaipėdoje apie 1921–1925-uosius metus išleido Jonas Ansas Kunkis

Palanga – didžiausias Lietuvos kurortas, pasienio bei pajūrio miestas, simbolinė Lietuvos vasaros sostinė. Ši vietovė – vienas iš seniausių miestų Lietuvoje – 2013 m. pažymėjome Palangos pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 760 metų sukaktį. Na o kaip kurortas ji dar nepradėjo skaičiuoti savo trečią šimtmetį.

Vaizdą, kokia buvo Palanga senovėje, vykdymasi archeologinius tyrimus, kasmet vis labiau patikslina mokslininkai. Na o mes, nusileidę nuo Birutės kalno, kur senovėje būta poleastronominiés stebyklos ir pagonių šventyklos, persikelkime į miestelio centrą.

Iš išlikusių žemėlapių matyti, kad Palangos centras XV–XVI a., kaip ir vėlesniais metais, formavosi prie kelio, ėjusio iš Klaipėdos į Kuršą, toje vietoje, kur kelias kirtosi su Roužės (Roužės, Rąžės) upe. Yra išlikęs 1661 m. vokiečių pasiuntinybės, vykusios į Šventąją, nario Johano Sturmo piešinių albumas, kuriame Palangos bažnyčia pavaizduota medinė, kryžiaus plano, su nedideliu bokšteliu vietoje kupolo. Visai šalia bažnyčios piešinyje matosi ir nedidelė medinė varpinė. Spėjama, kad Jame gali būti pavaizduota jau nebe pirmoji krikščionių katalikų bažnyčia, pastatyta Palangoje.

XVII a. planuose Senoji Palanga parodyta jau kaip gyvenvietė, turinti apie pusantro varsto ilgio gatvę, kurios viena pusė užstatyta kaimiško tipo mediniai namukais.

Vaizdą apie XVIII a. pabaigas Palangą padeda susidaryti išlikę 1738, 1756, 1781, 1794 m. Palangos seniūnijos inventoriai. Itin iškalbingi 1781 m. inventoriuje jđeti planai. Juose matyti, kad tuo metu Palangą, turėjusią 70 miestelio sklypų ir pastatų, sudaré dvi netoli jūros kranto išsidësčiusios ir nedaug viena nuo kitos nutolusios gyvenvietës – Naujoji Palanga (52 sklypai) ir Senoji Palanga (18 sklypų).

Naujojoje Palangoje buvo viena gatvė. Abiejose jos pusėse stovėjo namai. Ši gatvė ējo lygiagrečiai su jūra ir krito Roužės upę. Šiaurės vakarinėje gatvės pusėje stovėjo bažnyčia, klebonija, davatkoms priklausę nameliai, čia buvo išsidëstę ir bažnyčios bei klebono žemës sklypai. Šiaurinėje Naujosios Palangos dalyje stovėjo svarbiausią valdžios įstaigų pastatai, gyveno keletas amatininkų. Vakarinėje dalyje buvo susitelkusi miestelio varguomenė, o rytinėje – žydai (jų teritorija planuose išskirta ir vadinama Žydų miestu, kuriame galėjo būti dar apie 15–20 sklypų). Čia stovėjo ir žydų maldos namai (škala).

Senoji Palanga planuose pažymėta į šiaurę nuo Naujosios Pa-

langos, už Naglio kalno. Čia pastatai taip pat buvo išsidėstę palei kelią. Arčiau Naujosios Palangos jie stovėjo abiejose kelio pusėse, o šiaurinėje dalyje – tik jūros pusėje. Tuo metu, kaip ir vėliau, didžioji dalis gyvenamujų namų Palangoje buvo mediniai.

1738 m. inventoriuje jau minima Palangos dvarvietė. Jos liekanos surastos 2014 m. vykdant archeologinius tyrimus senojoje vasaros estrados teritorijoje, kur prieš tai būta Palangos vasaros teatro.

XIX a. pirmosios pusės Palangos inventoriai rodo, kad tuo metu Palanga buvo išlaikiusi ankstesnį savo išplanavimą – ji ir toliau formavosi kaip linijinio plano miestelis prie kelio Karaliaučius–Klaipėda–Ryga. Tuo metu čia taip pat vis dar buvo dvi gyvenvietės – Naujoji Palanga ir Senoji Palanga. Jos savo dydžiu, sklypų skaičiumi beveik nesiskyrė tuo tų, kurios pavaizduotos XVIII a. planuose.

1816 m. Palangoje jau buvo keletas mūrinų pastatų: pasienio sargybos būstinė, muitinė, iždo namai, vėjinis malūnas, užeigos namai. Visi kiti pastatai – mediniai, dažniausiai vienaukščiai. Krikščionių katalikų bažnyčia, kaip ir anksčiau, stovėjo Naujojoje Palangoje, o į šiaurę nuo jos jau buvo susiformavę žydų gyvenamasis rajonas. Roužės upelio pietvakariname krante buvo senosios palangiškių kapinės, o žydus laidodavo pietinėje miestelio dalyje, pačiame miško pakraštyje veikusiose kapinėse.

Žydų gyvenamojo rajono teritorijos rytinėje dalyje tuo metu jau formavosi aikštė, prie kurios buvo pastatyta mokykla, pirtis, sinagoga.

Palanga tuo metu labiau panašėjo ne į miestelį, o į kaimą, kuris turėjo bažnyčią, paštą, muitinę, pasienio punktą ir keliaisdešimt gyvenamujų namų, išsidėsčiusių palei vieną pagrindinę gatvę (kelią). Nuo jos keliose vietose buvo atsišakojusios nedidelės gatvėlės, prie kurių spietėsi po keliąs sodybas.

Gyvenvietė buvo nedidelė, nepritaikyta atvykstančiųjų poilsui. Laikui einant gyvenimas čia ēmė sparčiai keistis ir kuo toliau, tuo plačiau Lietuvoje ir Lenkijoje sklidė žinia, kad Palanga – poilsui ir gydymuisi tinkama vieta.

XIX a. 3 dešimtmetyje (1824 m. liepos mėn. 13 d.) Palangos valdą su Darbėnų, Grūšlaukės ir Palangos dvarais iš generolo Ksavero Niesiolovskio nusipirkė Rusijos caro kariuomenės pulkininkas Mykolas Tiškevičius (1761–1839), sumokėjęs už ją 177 171 sidabro rublius. 1839 m. Mykolui Tiškevičiui mirus, Palangą pradėjo valdyti jo sūnus Juozapas Tiškevičius (1805–1844). Po jo Palangos šeimininku tapo Juozapo sūnus Juozapas Tiškevičius (1835–1891). Šiam mirus, Palangos dvarą perėmė jo sūnus Feliksas Tiškevičius (1870–1933).

Ir taip XIX a. trečiame dešimtmetyje Palangoje prasidėja grafų Tiškevičių amžius, Palangos kaip kurorto istorija.

Tiškevičiai, siekdami Palangą paversti visoje Baltijos pakrantėje garsiu kurortu, iš esmės pakeitė jos gyvenimą. Daug kas keitėsi ir be jų valios.

Šeimininkaujant grafams Tiškevičiams, kurortą, ypač jo centrą,

(Nukelta į 54 p.)

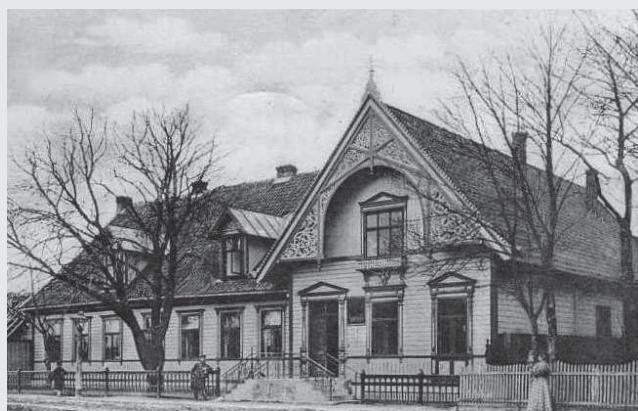

Palangos Vytauto gatvė apie 1925-uosius metus. Fotografas nežinomas; Palangos Kurhauzo sodas. Fotografas nežinomas. Atviruką Klaipėdoje apie 1921–1925-uosius metus išleido Jonas Ansas Kunkis. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Palanga iš paukščio skrydžio. XX a. 4 dešimtmmetis. Fotografas nežinomas; Palangos Liepojos (dabar Vytauto) gatvė 1905–1907 metais. Paulinos Mongirdaitės nuotrauka. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Kairėje – pirmasis Palangos kuroto restoranas viešbutis – Kurhauzas 1930 m., dešinėje viršuje – vila „Vestalé“ XX a. pradžioje. Fotografai nežinomi. Dešinėje apačioje – pirmoji vaistinė Vytauto gatvėje 1906 metais. Paulinos Mongirdaitės nuotraukos. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 53 p.)

keletą kartą iš pagrindų sunaikino ugnis. Tik muitinė ir dar keletas pastatų išliko po gaisro, kurį 1831 m. balandžio 8 d. Naujojoje Palangoje sukėlė jos apylinkėse veikę sukilėliai. Po jo, kad ir sunkiai, bet gana greitai Palanga atsistatė. Miesto architektūrai šis gaisras savotiškai išėjo į naudą – senų, daug kur gerokai apšiurusiu ir į žemę pradėjusių smegti medinių pastatų vietoje iškilo kad ir pačios architektūros, bet erdvesni, dažniausiai vienaukščiai mediniai namai.

XIX a. viduryje Palangai buvo suteiktas miesto statusas.

1861 m. Naujosios Palangos dalyje jau buvo susiformavusios dvi pagrindinės gatvės, veikė turgus, kaip ir anksčiau, stovėjo medinė katalikų bažnyčia, sinagoga. Miestelyje veikė 5 parduotuvės, 4 užvažiuojamieji namai, 12 karčemų. 1863 m. Palangoje būta 146 gyvenamųjų namų, 1868 m. – 161.

Jau 1665 m. ant Birutės kalno stovėjusių medinė koplyčią 1869 m. pakeitė nauja, pastatyta pagal Rygoje gyvenusio architekto Karlo Majerio projektą (koplyčia rekonstruota 1976 m. ir tebestovi iki šiol).

Analizuojant, kaip Palangos teritorijoje keitėsi statiniai vienoje ar kitaiko vietoje, pažymėtina, kad daugumoje vietų jie, atitinkamomis sąlygomis kad ir keisdami savo formas, funkcijų dažniausiai nekeitė. Tai pasakyti ir apie Birutės kalną. Pagonybės laikais čia degė amžinoji ugnis, o įsitvirtinus krikščionybei, įvairiais laikotarpiais stovėjo tai kryžius, tai koplytstulpis, koplytėlė, o kartais ir

viena, ir kita. Senoji Birutės kalno koplyčia buvo vadinama šv. Jurgio vardu. Sunykus senajai, 1753 m. koplyčia buvo atnaujinta (perkelta iš Šventosios). Statant dabartinę neogotikinę mūrinę koplyčią, daug kuo prie jos atsiradimo prisidėjo tiek grafai Tiškevičiai, tiek ir Palangoje dirbęs kunigas Konstantinas Steponavičius. Kalno sutvarkymu 1870 m. rūpinosi kunigas J. Šarkauskis. Tuo laiku buvo padaryti ir laiptai į kalną, jo pašlaitėse pasodinta nemažai medžių. Vėlesniais metais, tvarkant Birutės kalną, rekonstruojant parką, mediniai laiptai ne kartą buvo atnaujinami. Šiandien jie gerokai stablesni, tačiau, kaip ir anksčiau, – mediniai.

XVIII a. pabaigoje Palangos tolesnį vystymasi daug kuo nulémė šie įvykiai:

1791 m. Varšuvos ketverių metų seimas Palangai kaip karališkam miestui suteikė Magdeburgo teises;

1795 m. po trečiojo Žečpospolitos (Abiejų Tautų Respublikos) padalijimo Palanga įėjo į Vilniaus gubernijos sudėtį;

1819 m. Palanga buvo prijungta prie Kuršo gubernijos.

XIX a. pabaigoje didžioji dalis Palangoje stovėjusių gyvenamųjų namų buvo mediniai, stačiakampio formos, pagrindiniu fasadu atkreipti į gatvę, dažnai – su atviro tipo prieangiais. Nuo kitų Žemaitijos regiono miestelių gyvenamųjų namų jie skyrėsi gausesniais dekoro elementais. Kiaurapjūviu augaliniu ornamentu buvo dekoruojami frontonai, ypač puošnūs būdavo prieangiai. Palangoje dažnai statydavo dviejų galų gyvenamuosius namus. Juos į dvi dalis skyrė kaminas ir priemenė.

Palangos paplūdimys XX a. pradžioje. Paulinos Mongirdaitės nuotraukos. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Pavésinė ant Palangos tilto į jūrą 1905–1907 metais; Rouzés (Ronžés / Rąžés) grindimas 1929 metais. Autoriai nežinomi. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

XIX–XX a. sandūroje Palangos miestelyje stovėjė žvejų gyvenamieji namai buvo mažesni, nedaug dekoruoti. Jie gerokai skyrėsi nuo tų, kurie stovėjo palei jūrą išsimėčiusiose žvejų sodybose. Iš anio meto nuotraukų matyti, kad arčiau jūros stovėjė žvejų nameliai buvo nedidukai, neįmantrūs, gana vargani, dažniausiai dengti nendrėmis arba skiedromis – tokii šiandien jau visame Lietuvos pajūryje nepamatysi.

Miestelio centre stovėjė mediniai namai iš gatvės pusės dažniausiai neturėdavo gonkelių, tik vienas kitas puikuodavosi mansarda. Iš išlikusių nuotraukų matyti, kad šiu pastatų iš lauko nedalydavo.

Žydų rajone, kur buvo įsikūrusios parduotuvės, dirbtuvės, gyvenamieji namai buvo mažiau dekoruoti, negu pradėtoje kurti Palangos kurortinėje zonoje.

Grafai Tiškevičiai, Palangoje pradėjė formuoti kurortą, savito architektūros stiliaus čia nesukūrė – statė vilas ir kitus kurorto reikmėms reikalingus pastatus, kurių architektūra buvo būdinga ir kitiems Baltijos pajūrio, ypač Lenkijos, kurortams, didžiausių Lietuvos miestų kotedžams ir viloms, tradiciniams žemaičių krašto ir ypač pajūrio gyvenamiesiems namams, kuriems būdingas harmoningas žmogaus santykis su architektūra ir gamta.

Be mažų išimčių (keliai mūriniai vilų ir miestelio centre stovėjusių mūriniai valstybiniai įstaigų ir gyvenamujų namų pastatų) Palangai XIX–XX a. buvo būdinga medinė architektūra. Jos raida iki šiol nėra pakankamai ištirinėta. Kai kas teigia, kad tai – kaimo kultūros

fenomenas ir kaimo tradicijų liekana. Tačiau akivaizdu, kad XIX a. pabaigoje Palangoje didikų pradėtos statyti specialiai svečių poilsiui skirtos medinės vilos nėra kaimiškosios kultūros apraiška ir tradicinės valstietiškos buities reliktas. XIX a. antroje pusėje Palangoje pradėtos statyti vasaros poilsiui skirtos vilos ir gyvenamieji namai yra pajūrio krašto miestiečių urbanistinės kultūros pavyzdžiai, rodantys, kokia gali būti harmoninga gamtos, žmogaus ir architektūros simbiozė. Tai naujo tipo statiniai, papuošę šį pajūrio kampelį, vien savo išore kėlę poilsiautojų gerą nuotaiką, ugdę jų skonį ir iki šiol darantys didelę įtaką kurorto architektūrai. Medis čia pirmaisiais kurorto formavimo dešimtmeciais buvo naudojamas kaip tradicinė šio krašto ir nebrangi, meniškai vertinga, natūrali, kartu ir ekologiška statybinė medžiaga.

Tiškevičių dvaro pastatas, tuo metu stovėjęs pietrytinėje Rouzés upelio pusėje, taip pat buvo medinis, vieno aukšto, stačiakampio plano, su atviro tipo prieangiais. Nuo kitų palangiškių pastatų jis skyrėsi puošniu frontonu, prieangiu dekoru, buvo šiek tiek didesnis ir erdvesnis.

XIX a. viduryje grafai Tiškevičiai Palangos kurortinę zoną pradėjo formuoti pietvakarinėje miestelio dalyje, teritorijoje tarp dabartinių Basanavičiaus, Vytauto bei Dariaus ir Girėno gatvių. 1848 m. čia pradėtas sodinti parkas. Tiškevičiai užsakė šios kurortinės zonas projektą ir Palangos išplėtimo projektą. Pagal 1877 m. parengtą planą kurortinė zona turėjo būti padalinta į 4 vienodo dy-

(Nukelta į 56 p.)

Palangos vila „Anapilis“ 1905–1906 m. Paulinos Mongirdaitės nuotrauka.
Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 55 p.)

džio sklypus. Nors ir ne viskas, kas numatyta šiame plane, buvo įgyvendinta, tačiau pagrindinius kurorto traukos centrus to meto projektuotojai numatė teisingai. Svarbiausia kurorto gatve buvo pasirinkta dabartinė Basanavičiaus gatvė. Jos funkcijos nepakito iki šiol.

XIX a. 8–9 dešimtmetyje, kai medžiai jau buvo kiek paugėję, 5 dešimtmetyje pasodintas parkas, kurį vietos gyventojai dažniausiai vadindavo Senuoju Tiškevičių parku arba tiesiog Tiškevičių parku, pradėtas pertvarkyti į įrenginių parką – čia buvo statomos atvykstančios svečių poilsiu pritaikytos medinės vilos, formuojama jų aplinka, įrengiami privažiavimai, statomi mažosios architektūros objektai (grybo formos, nendrėmis dengtos pavésinės ir kt.). Viskas čia skendėjo žalumoje ir alsavo gaiva.

Yra pagrindo manyti, kad XIX a. pabaigoje, grafams Tiškevičiams Birutės parke pradėjus statyti nujuos mūrinius rūmus ir apie juos formuoti dabartinių Palangos Birutės (botanikos) parką, kurio projektą sukūrė ir, lankydamas Palangoje, kartu su dendrologais įgyvendintino prancūzų parkų architektas Eduardas André, jis suprojektavo ir pradėtą įsisavinti miestelio pietvakarinės dalies naują kurortinę zoną. Pagal sumanymą ji turėjo funkcionuoti kaip miškas-parkas, kuriame įvairaus dydžio kvartaluose jau iš pat pradžių buvo numatyta statyti vasarnamius. Ši kurortinė zona į vieną visumą sujungė Palangos miestelį su naujuoju Palangos dvaro kompleksu.

Tiškevičių svečiams, vasarotojų poilsiu pritaikytos vilos Palangoje pradėtos statyti XIX amžiuje.

Apie 1877-uosius metus Palangoje pastatytas pirmasis kurorto restoranas-viešbutis, pagal ano meto Europoje paplitusią tradiciją pavadinčias Kurhauzu. Pietinė jo dalis buvo mūrinė, vakarinė – medinė. Pastatas akį traukė atvirais, gausiai ornamentuotais prieangiais, balkonais, terasomis. Prie Kurhauzo pietinės pusės stovėjo medinė rotondos formos pavésinė. Restoranas buvo erdvus. Papildomai dar veikė kavinė, skaitykla, buvo dvi salės, skirtos koncertams ir kitoms pramogoms. Kurhauzui XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje buvo lemta tapti pradėjusio kurtis Palangos kurorto centro ir simboliu. Grafų Tiškevičių laikais čia formavosi savitas kurorto gyvenimo ir laisvalaikio stilis, čia kurorto aukštumomenė, inteligentija, svečiai rinkdavosi į šokių ir labdaros vakarus, spektaklius, muzikos įžymybų koncertus. Vasaromis Kurhauze kasdien grodavo džiazo muzikantai, buvo galima pažaisti biliardą, pa-

šokti, pasižiūrėti kino filmų. Svečiams buvo įrengti 23 kambariai. Palangos Kurhauzas garsėjo ir gera virtuve. 1880 m. jis buvo gero-kai išplėstas. Pastatas sudegė 2002 metais. 2013 m. atstatytas ir, dalyvaujant visuomenei, iškilmingai atidaryta jo mūrinė dalis.

Nuo Kurhauzo link dabartinės Kęstučio gatvės, kaip ir anksčiau, šiandien eina takas, kurį senieji palangiškiai Grafų Tiškevičių alėja vadindavo. Ant šio tako, prie dabartinės Vytauto ir Simpsono gatvių kampo, XIX a. antroje pusėje buvo pastatyta pirmoji Palangos vila – „Ursus“. Ji iškilo net anksčiau, negu Kurhauzas.

Suformavus Palangos kurortinę zoną, palangiškių ilgą laiką įrenginių, Senuoju, Tiškevičių parku vadintą, jos teritorijoje imta statyti gražias medines kurorto svečių poilsiu pritaikytas vilas.

XIX–XX a. sandūroje vilas Palangos įrenginių parke, prie Kurhauzo, grafa Tiškevičiai statė planingai, suformuodami savotišką vilų alėją, kuri prasidėdavo prie Vasaros teatro. Šios vilos turėjo Nobelio premijos laureato H. Sienkievičiaus literatūrinį personažų vardus – „Basia“, „Danutė“, „Ursulė“, „Zbišek“. Nė viena iš jų neišliko.

Netoli jau minėtos pirmosios poilsiu skirtos Palangos vilos „Ursus“, prie dabartinės Vytauto gatvės, stovėjo jau minėta vila „Zbyšek“, subombarduota pirmosiomis Antrojo pasaulinio karo dienomis. Jos teritorijoje dabar yra įrengtas skulptūrų parkas, kuriamo eksponuojami kūriniai iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių.

Greta Tiškevičių pastatytų pirmųjų Palangos vilų, kurių dauguma buvo arti jūros, netrukus vasaros poilsiu pritaikytus namus ėmė statyti ir kiti turtingesni Lietuvos žmonės, tarp jų ir Žemaitijoje gyvenę kunigaikščiai Oginskiai. Keletas tokų statinių iškilo visai arti jūros, kiek ryčiau dabartinės Meilės alėjos. Greta medinės architektūros statinių atsirado ir keletas mūriniai.

Daugeliui ano meto medinių vilų būdingi tarpusavyje susipynę įvairių stilių – „šveicariškojo“, lenkiško Zakopanės (Lenkija), baltoji, rusiškojo – bruožai. Šių pastatų architektūroje buvo ne mažai ir žemaičių bei pajūrio krašto tradicinės medinės architektūros detalių.

Gražiausios ir turtingų poilsiautojų labiausiai mėgstamos buvo Palangoje XIX–XX a. sandūroje pastatytos „šveicariško“ (Šveicarijos kalnų trobelių (*chalet*) stiliaus) vilos, kurių sienos buvo ne rastinės, o pastatytos ant sių karkaso ir apkaltos lentomis. Tokios konstrukcijos pastatai nebūdavo brangūs, tačiau labai išvaizdūs. Jie traukdavo žvilgsnį žaisminga architektūra, atviromis, lengvomis erdvėmis, vaizdingomis terasomis, verandomis, lodžiomis, balkonais, aukštais, nuožulniais daugiašlaičiais stogais, gausia profiliuota, kiaurapjūve ornamentika, pastogių kraigais su statmenų prikaltėmis ar ažūriiniu dekoru.

Tuo laikotarpiu paplitusiam Zakopanės medinių namų stiliumi buvo būdingos lengvos konstrukcijos, mansardos, lodžijos, kelių aukštų įstiklintomis verandos. Tokie pastatai turėjo simetrišką ir griežtą kompoziciją, frontonai su kolonomis paryškindavo jų pagrindinį jėjimą.

Palangoje didikų Tiškevičių ir jų aplinkos žmonių statybos vilos dažniausiai būdavo skirtos tik vasaros poilsiu. Žiemos laikotarpiu jose niekas negyvendavo. Daugelį tokų vilų kurortiniams sezoniui atvykstantys poilsiautojai iš anksto išsinuomodavo.

Palangoje XX a. pradžioje buvo pastatyta ir nemažai kitokių, tradicinių žemaičių ir pajūrio krašto architektūrai būdingų gyvenamųjų namų, kurie vasaromis būdavo pritaikomi svečių poilsiu. Daugiausiai jų buvo kurorto šiaurės vakarinėje ir rytinėje dalyse. Stantant šiuos pastatus dekoratyviniai motyvai buvo naudojami santū-

Restauruota medinė Palangos vila Birutės alėjoje (Nr. 35). Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

riai. Daugelis šių pastatų buvo su langinėmis, paprastais, kartais šiek tiek pajvairintos formos antlangiais. Šių pastatų planai nedaug kuo skyrėsi nuo Žemaitijos gyvenamųjų trobų planų, tačiau pastatų išorės kompozicijos buvo lengvesnės, sienų plokštumos atviresnės.

Vienas iš įspūdingiausių žemaičių krašto tradicinės architektūros ir XIX a. pradžios medinių Palangos statinių – Vytauto gatvėje gerai išsilikęs medinis pirmosios Palangos vaistinės, kuri veikia iki šiol, pastatas. Iškilo jis 1827 metais. Vaistinės įkūrėjas ir pirmasis savininkas buvo Rygoje gimęs vokietis Vilhelmas Johanas Grunings. Jis užpatentavo originalaus vaistažolių ekstrakto „Trejos devynierios“, kuris Palangą garsina iki šiol, gamybą. Tai viena pirmųjų vaistinių Lietuvoje.

Vytauto gatvėje vis dar stovi ir vienas iš pirmųjų grafų Tiškevičių Palangoje pastatyti vasaros poilsiu pritaikytų pastatų. Tai – „Baltojo angelo“ vila, pažymėta 78 numeriu.

XIX a. pabaigoje Palanga vis dar buvo labiau panaši miestelį, negu į miestą. Su Kretinga ją jungė vieškelis. Tuo laikotarpiu nuo pagrindinės gatvės jau buvo atsišakojusios kelios didesnės gatvėlės, ėjusios link jūros. Abipus jų stovėjo mediniai tradicinei žemaičių miestelių architektūrai priskirtini vieno aukšto gyvenamieji namai. Kurorto centre buvo nedidelė keturkampė turgaus aikštė, kurią supo bažnyčia, šventorius, karčema, paštas, muitinė ir gintaro

fabrikas. Į pietryčius nuo bažnyčios buvo dvaro pastatas ir valsčiaus valdybos namas. Už gyvenvietės plytėjo miškas, senųjų palangiškių šventuoju Birutės mišku vadintas.

Nuo pat kurorto formavimo pradžios Tiškevičiai daug dėmesio skyrė poilsiautojų pramogoms. Prie Kurhauzo buvusiamė įrenginių parke, šalia senojo dvaro pastato, Tiškevičiai pastatė Vasaros teatrą. Šis pastatas, kuriamė dažnai grodavo tuo metu Žemaitijoje ir pajūrio krašte buvę populiarūs pučiamujų orkestrai, greitai sudegė, o jo vietoje sovietmečiu iškilo puslau mūrinė Vasaros estrada, kurių vietoje 2013 m. pradėta statyti nauja. Senasis Vasaros teatras buvo medinis, turėjo du jėjimus, prie kurių buvo įrengti prieangiai, panašūs į gražiai kiuraupjūviais pjaustiniais dekoruotas Palangos viloms būdingas altanas.

XIX a. pabaigoje buvo pradėta formuoti ir dabartinė Basanavičiaus gatvė, ilgą laiką vadinta Tiškevičių bulvaru (prospektu). Čia, palei Roužės upelį, grafai Tiškevičiai 1877–1880 m. pastatė fachverkinių vasarnamių kompleksą, kurio dalis pastatų (5) yra išlikę iki šiol. Kurortinio sezono metu dažniausiai juos užgožia iš gatvės pusės pastatomų laikinių poilsiautojų aptarnavimui skirti statiniai, tad kartais šių išskirtinių Palangos senosios architektūros statinių, vasarą, eidamas Basanavičiaus gatve, gali net nepastebėti.

(Nukelta į 58 p.)

Restauruota medinė Palangos vila „Burkštinė“ Birutės alėjoje (Nr. 37); Lietuvos karininkų ramovės vila Palangoje. Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

(Atkelta iš 57 p.)

Grafai Tiškevičiai mėgino atkurti Palangos kaip svarbaus XVI a. Baltijos pakrantės uostamiesčio tradicijas. Istorijos šaltiniuose rašoma, kad Palangos uostą, kuris XVI a. konkuravo net su Rygos ir Klaipėdos uostais, 1701 m., prikalbinti pirklių, sunaikino švedai. 1705 m. laikinajai taikos sutartimi Lietuvai buvo uždrausta Palangoje eksplloatuoti uostą, kad šis nesudarytų konkurencijos švedų valdytiems Kuršo ir Vidžemės uostams.

1882 m. grafai Tiškevičiai Palangoje pastatė medinį tiltą į jūrą, 1884–1888 m. įrengė laivų prieplauką. Tais laikais apie 630 m ilgio tiltas stovėjo kiek piečiau dabartinio, jo galas buvo užrestas į šiaurę. Tokia tilto forma išliko iki šiol; ji padeda nuo bangų apsaugoti prieplaukoje stovinčius laivus. Gerokai sutrumpėjo tik sausumoje buvusi jo dalis. Anksčiau ji siekė pirmajį pakrantėje stovėjusį pastatą, kuriamė buvo didžulis medinis prekių sandėlis-pakhausas. Jis labiausiai pagarsėjo tuo, kad lietuviškos spaudos draudimo metais čia buvo suvaidintas pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika partyje“ (1899 m. rugpjūčio 8 / 20 dieną). Sandėlis neišliko, o jo vieta Palangoje simboliskai įamžinta marmuro plokštė, kuri įtvirtinta Jūratės ir Kastyčio skvero šiaurinės dalių sienelėje.

Šiandien Palangos tiltas į jūrą, kad ir panašus į Tiškevičių laikų medinį tiltą, tačiau kartu ir kitoks. Medinis tik jo grindinys, visa kita – metalas ir gelžbetonis. Retas kuris palangiškis ar kurorto svečias prisimena matęs ant to tilto ir Tiškevičių laikais stovėjusią pavésinę-altaną, skirtą poilsisi ir nuo lietaus pasislėpti. XIX a. II p. – XX a. pr. ji keletą kartų keitė savo formą. Šiandien ją primena pirmosios Palangos fotografės Paulinos Mongirdaitės 1905–1907 m. sukurtos nuotraukos. Jose matome, kad tuo laikotarpiu ši pavésime buvo labai panaši į jau minėtą Tiškevičių pastatytą vasaros teatrą. Pavésinė iš šonų buvo apjuosta medine dekoruota tvorele. Būta metų, kai šioje pavésinėje rinkdavo mokesčių už pasivaikščiojimą tiltu. Paskutiniaisiais metais planuota ant tilto įrengti kavinę-restoraną, tačiau tilto rekonstrukcijų metu to nepadaryta.

Ant šio tilto, kuris šiandien skirtas pasivaikščiojimams, Tiškevičių laikais yra buvęs nutiestas ir siauras geležinkelis, kuriuo atveždavo prekės į prie tilto veikusią prieplauką, kurioje švartuodavosi ir Juozapo Tiškevičiaus turėtas 12 vagonų talpos garlaivis „Phoenix“ („Feniksas“). 1893–1895 m. jis reguliarai iš pradžių – du, vėliau – vieną kartą per savaitę plaukdavo maršrutu Palanga–

Liepoja–Palanga, gabendamas keleivių, javus ir Vilimiškės dvaro plytinėje pagamintas plytas. Šis vietos gyventojų siauruku vadintas geležinkelis ėjo nuo grafo Tiškevičiaus plytų degyklos aplink senajį jo sodą lig tilto ir tiltu lig pat jo galo. Antroji to keliuko šaka ējo Roužės paupiu, buvusios vadinamosios švedų stovyklos viduriu ir senuoju sodu lig Tiškevičiaus arklių ir sandėlių, netoli Roužės upės tilto link Liepojos–Klaipėdos kelio. Vagonus traukdavo arkliai. Vasaros metu jis būdavo naudojamas vasarotojų pramogoms. Dabar tine Kęstučio gatvė buvo pravestas net tramvajus. Jis važiuodavo tais pačiais bėgiais, kuriais ne sezono metu veždavo plytas iš Vilimiškės į tiltą (molą) ir uostą. Vasaros metu atvirais vežimėliais vežiodavo svečius. Siaurojo geležinkelio ir tokios kurorto svečiams teikiamas pramogos, kaip pasivažinėjimas tramvajumi, Palangoje seniai nėra. Sunyko tai kartu su grafų Tiškevičių palapinsniu išblėsusiu viltimi atgaivinti Palangos kaip uostamiesčio šlovę.

Grafai Tiškevičiai ilgesnį laiką išlaikyti Palangos prieplauką, nuolat kovoti su mūsų pajūryje kylančiomis audromis, slenkančiu smėliu neįstengė. Tad, nutraukę laivininkystę, grafai visą savo dėmesį sukonzentruavo tolesnei kurorto plėtrai, o tiltas buvo paliktas poilsiautojų pramogoms.

Dalis XIX–XX a. sandūroje kurorte buvusių populiarų pramogų sovietmečiu buvo primiršta. Paskutiniiais dešimtmeciais atgaivintos iki pat Antrojo pasaulinio karo kurorte buvusios labai populiarios arklių rungtynės, pučiamosios muzikos koncertai Palangos parko rotondoje. Iki mūsų dienų išliko ir anais laikais buvusi populiariai poilsiautojų pramoga – pasivažinėjimas po Palangą arklių traukiomis karietomis (bričkomis).

Tik XX a. pr. sukurtose nuotraukose ir išleistuose atvirukoose galime pamatyti, kaip XIX a. pab. – XX a. pr. atrodė Palangos paplūdimys ir kokios čia buvo maudymosi tradicijos. Palangoje galiojo taisyklės, kuriose būdavo nurodyta, kas kur ir kokiomis valandomis maudosi. Ponios į jūrą kitiems matant nebrisdavo. Tokioms maudynėms buvo skirtos uždaros, langų neturinčios medinės kabinos su nuo saulės ir lietaus apsaugančiais stogeliais, kurias į jūrą įtraukdavo arkliai. Vasaros metu tokią kabinų pliaže stovėdavo eilė. Savo forma jos buvo kiek panašios į dabar pliažo teritorijoje stovinčias persirengimo kabinas, tik ne stačiakampės, o pailgos ir kiek aukštesnės. Laikui einant, demokratėjant požiūriui į poilsį prie jūros, šių maudymosi kabinų pliaže neliko.

Modernaus Palangos kurorto kūrimo pradžia, anot Palangos is-

Nauji ir restauruoti Palangos mediniai namai 2014 metais. Danutės Mukienės nuotraukos

istorijos tyrinėtojos Zitos Genienės, reikėtų laikyti XIX–XX a. sandūrą. Tuo metu grafai Tiškevičiai šventojo Birutės miško teritorijoje pastatė modernius ir erdvius dvaro rūmus (architektas Francas Švechtenas) ir apie juos senajame Birutės miške suformavo apie 70 ha dydžio peizažinį parką su poilsiautojams pritaikytais takais, tvenkiniais (projekto autorius – iškilus prancūzų parkų specialistas, peizažistas Eduardas Fransua André, kuris Palangoje dirbo kartu su sūnumi René André ir belgų parkų apželdinimo specialistu Buisenu de Koulonu).

Palangos parkas iki pat šiol – vienas iš geriausių parkų architektūros pavyzdžių Lietuvoje. Tiškevičių laikais jis, kaip jau minėta, vieną Birutės, kitų – Rūmų parku vadintas. Beje, savo pavadinimus turėjo ir beveik visi pagrindiniai parko takai. Viename iš jų, einantis nuo prie Birutės kalno esančios kryžkelės link Klaipėdos, vadinosi Bernšteino.

Simbolinė parko įkūrimo data, anot Palangos istorijos tyrinėtojos Z. Genienės, reikėtų laikyti 1897-uosius metus, kai jo teritorijoje buvo užbaigtai statyti grafų Tiškevičių rūmai.

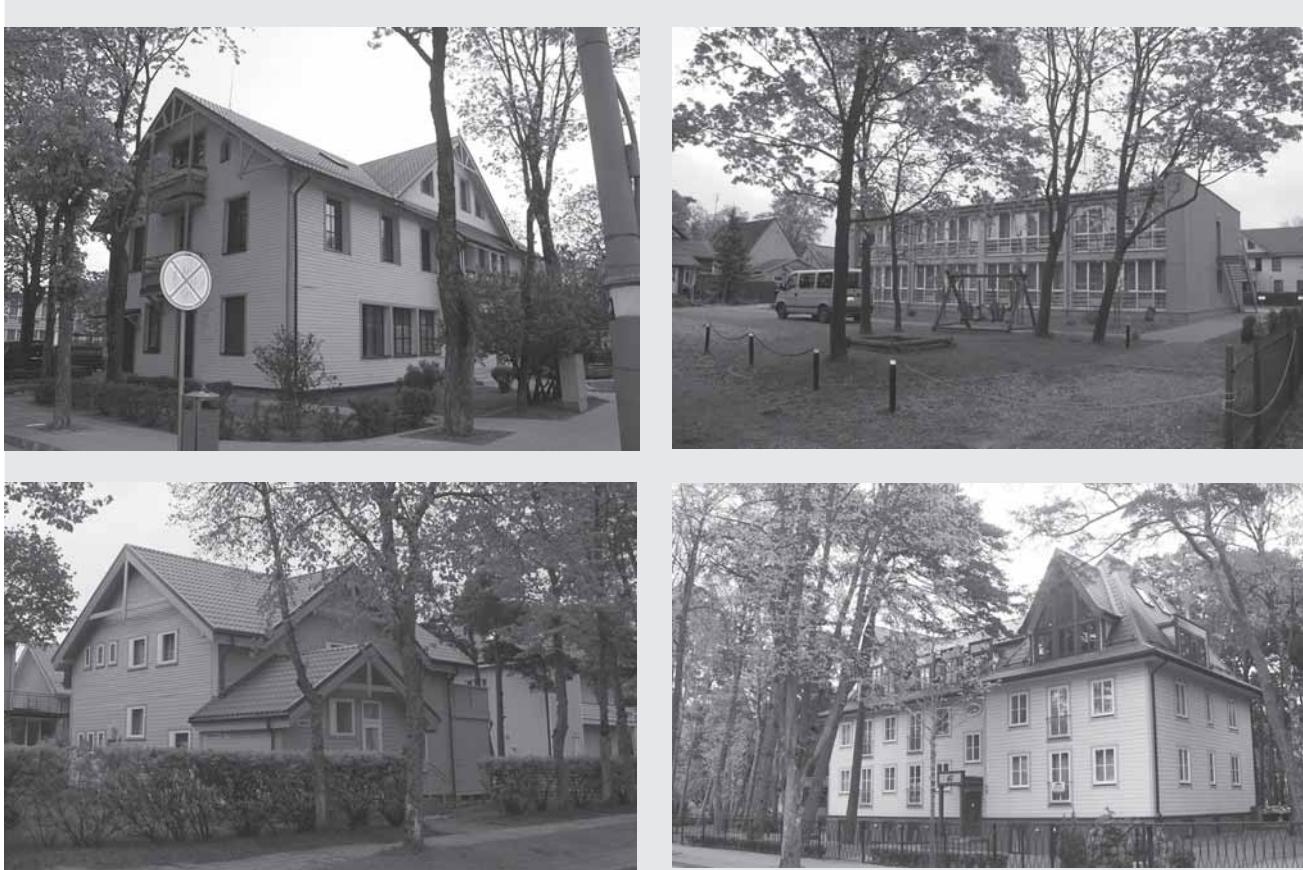
Šiandien visi parke stovintys statiniai, išskyrus pučiamujų orkestro koncertams tradiciškai nuo pat dvaro suformavimo sodybos pradžios naudojama rotonda, yra mūriniai. Medinių statinių anksčiau čia būta daugiau – parke stovėjo keletas medinių pavilionų, pavésinių, netoli tvenkiniių ir šalia jų esančio rūsio būta teniso aikštelių, nuo jos link rūmų ėjo stiklinė altana. Joje buvo augi-

nami šampinjonai. Buvo keletas medinių ūkiniių pastatų. Paskutiniais metais, išryškinant vertingiausius parko objektus, akcentus, pastatyta keletas medinių pavésinių, tačiau jos nėra identiškos toms, kurios čia stovėjo Tiškevičių laikais. Tuos metus pri mena tik mediniai, baltais nudažyti, dekoratyvūs, pjaustiniai pa puošti mediniai tilteliai, jungiantys šiaurės rytinėje parko dalyje esančio tvenkinio atskiras dalis.

Miestelio planinė struktūra XIX–XX a. sandūroje ēmė keistis: suformavus Palangos pietrytinį ir šiaurės vakarinį kvartalą, vietoje anksčiau buvusio linijinio plano miestelio pradėjo formuotis stačiakampio plano kurortas. Toks jis išlieka ir šiandien. XX a. pradžioje šalia miestelio centre stovėjusios medinės bažnyčios pagal Eduardo Strandmano projektą pastatyta nauja neogotikinė mūrinė bažnyčia, kuri iki šiol – aukščiausias ir ryškiausias kurorto architektūrinis objektas. Pastačius naują, senoji buvo nugriauta. Seniau kiek į šiaurės rytus nuo jos stovėjo ir mūrinė sinagoga (pastatyta 1902 m.).

Kas konkretiai XIX–XX a. sandūroje projektavo atskiras medines Palangos kurorto vilas, priklausiusias grafams Tiškevičiams ir kitiems didikams, stačiuosiems šiame kurorte vilas, žinių yra išlikę nedaug, nes Palangoje buvęs Tiškevičių dvaro archyvas per gaisrą ir kitas negandas yra sunaikintas. Tikėtina, kad daugumos dekoratyviausių, originaliausių vilų architektai buvo kvestiniai spe-

(Nukelta į 60 p.)

Nauji ir restauruoti Palangos mediniai namai 2014 metais. Danutės Mukienės nuotraukos

(Atkelta iš 59 p.)

cialistai. Tuo laikotarpiu pietvakarinėje dalyje iškilusios vilos, kaip jau rašyta, buvo panašios į šveicarių ša/e tipo užmiesčių vilas, tuo laikotarpiu statytas ir kituose Lietuvos kurortuose, didžiuosiuose miestuose. Tokiems statiniams, be jau minėtų bruožų, būdinga sudėtinga planinė ir tūrinė kompozicija, architektūrinių formų bei elementų gausa, įmantrios konfigūracijos stogai. Kiekvienas tokio stiliaus pastatas – lyg pasakų pilaitė, kurią puošia jei ne keletas, tai bent vienas bokštelių su apžvalgos aikšteliu, erkeriai, atviro ir uždarro tipo gonkelės, mansardos. Tokios vilos Palangoje iš visų pusų būdavo apjuosiamos atviromis galeromis (altanomis), kurias nuo lietaus ir saulės dažniausiai pridengdavo prailgintos pastogės. Stogai būdavo aukšti, įvairiašlaičiai, su krontsteinais. Daug kur medinių pastatų architektūrines formas papildydavo papuošimai. Stogo pakraščiai kai kur buvo užbaigiami lentomis su išpjaustinėtais raštais.

XX a. pradžioje Palangos architektūrai didelę įtaką darė ne tik Zakopanės, Šveicarijos kurortų architektūra, bet ir kaimyninės Prūsijos fachverkinės statybos tradicija. Tai ir šiandien ryšku pagrindinėje kurorto Basanavičiaus gatvėje, prie Ronžės upės stovintis Tiškevičių giminės ir jų bičiulių mėgtas jau minėtas fachverkinės architektūros vilų kompleksas (namai 26, 28, 30, 32 ir 34). Didžiausia iš šių pastatų – vila „Gražina“, kurios vardu dažnai vadintami ir visi kiti keturi prie šios gatvės stovintys fachverkiniai namai. Savo architektūra panašus ir Basanavičiaus gatvės dviejų pastatų

kompleksas, vadintamas vila „Pajauta“. Beveik tuo pačiu metu greita išklusi vila „Vilija“ artima XX a. pradžios žemaičių liaudiškosios architektūros statiniams.

Tarp ryškiausių tokios architektūros statinių buvo paskutiniiais metais restauruota prie Basanavičiaus ir Birutės gatvės sankryžos stovinti dideliais tūriais, gausiu išorės dekoru, šveicariško tipo stogeliais, bokšteliais, dekoruotas prieangais iš kitų išskirianti vila „Jūros akis“, kuri turi valstybės saugomo nacionalinės reikšmės objekto statusą. Ši vila priklausė grafo Felikso Tiškevičiaus motinai Sofijai. Kai kurios šios pastato sienos dekoru XX a. pradžioje kiek priminė prie Tiškevičių bulvaro stovėjusių fachverko tipo namų išorines sienas. Pastatas dviejų aukštų su mansarda, mezoninu, atviru dvišlaičiu prieangiu, piramidiniu erkeriu bei tūriniais dvišlaičiais ir piramidiniais stoglangiais. Šia namas tradičiškai, kaip ir daugelis kitų XX a. pradžioje Palangoje stovėjusių vilų, yra dengtas medinėmis lentelėmis – malksnomis. Restauruoti ir saugotini pastato stogo elementai yra tūriniai stoglangiai su dvišlaičio stogelio frontone iškylančiu piramidiniu bokšteliu, erkerio šešiakampis piramidinis bokšteliis šiauriniame fasade. Saugomas ir šios vilos išplanavimas – kapitalinis sienų tinklas, stačiakampės langų angos, šveicariško stiliaus fasadų architektūrinis sprendimas bei fasadų architektūros tūrinės detalės – mezoninas rytiname fasade, trisiens erkeris su bokšteliu šiaurinio fasado antrame aukšte; tarimas rizalitas pietiniame fasade; dvišlaitis stogelis virš atviro

Dabartiniai naujieji mūro ir stiklo Palangos statiniai grafų Tiškevičių laikais suformuoto Palangos įrenginių parko teritorijoje. 2014 metai. Danutės Mukienės nuotraukos

prieangio pietiniame fasade; rytinio fasado mezonino frontono trišlaitis tūrinis elementas, o taip pat fasadų apdaila ir puošyba: šiaurinio, rytinio ir vakarinio fasadų mediniai profiliuoti tarpauskštinių karnizai, vilos pirmo aukšto kampų mediniai dantytai apvadai, fasadų horizontalaus apkalimo medinėmis profiliuotomis lentomis su fachverko imitacijos puošyba antrame aukšte. Saugotinos ir šio pastato konstrukcijos – pamatas ir raudonų plytų mūro su rievėtomis siūlėmis cokolis; medinių tašytų rastų sienų tipas, medinės stogo konstrukcijos tipas, konstrukcijų dekoras – medinių gegnių ir sijų su profiliuotais galais tipas. Saugomas ir teritorijos apželdinimas pušimis.

Pastatas buvo restauruojamas daugelį metų. Pasiekta, kad šis pajūrio medinės architektūros šedevras savo pirmkyštėmis formomis džiugintų akį, kaip ir XX a. pradžioje. Užbaigus restauravimo darbus, pastato pirmame aukšte pradėjo veikti baras, o antrame aukšte trijuose apartamentuose, kurių kiekvienas turi savo vardą („Grafo“, „Meilužės“, „Jūros akis“), gali apsistoti svečiai.

Seniausios ir gražiausios, grafams Tiškevičiams priklausiusios vilos, kaip ir ši, yra apipintos legendomis bei padavimais. Pasakojame, kad j „Jūros akį“ mėgdavo užsukti, malonai su savo meiluže laiką leisti Palangos grafas.

Prie kurto architektūros perlų priskirtina ir šiuo metu jau gero-kai nugyventa vila „Anapilis“, taip pat anksčiau priklausiusi gra-

fams Tiškevičiams. Tai vienas įdomiausių, unikaliausių ir vertinėjiausiu senosios Lietuvos pajūrio architektūros pavyzdžių. Pastatą artimiausiais metais numatyta restauruoti. Užbaigus darbus čia turėtų įsikurti 2013 m. įsteigtas Palangos kurorto muziejus.

Kiek mažesnė, tačiau gana sudėtingos architektūrinės formos buvo jau XX a. 3 dešimtmetyje kurorte stovėjusi vila „Vestalė“.

XX a. pradžioje išpudinga architektūra akį traukė ir Palangos vila „Jūratė“. XX a. 4 dešimtmetyje darytoje nuotraukoje matosi sudėtinga, daugiaplanė šio daugiafigūrio 4 aukštų pastato architektūrinė forma, šveicariško tipo bokšteliai, kiaurapjūviais mediniai ornamentais papuoštos vienašlaitės ir daugiašlaitės gonkos, frontonėliai.

Ano meto vilas Palangoje buvo įprasta puošti ir stogo galuose, ant čiukuro ar skliauto viršuje esančias sukryžiuotas lentas (vėtrines) papuošiant čia nuo seno pamėgtais žirgeliais arba lėkiais. Žemaitijos pajūryje arkliukai būdavo kombinuojami su gélémis ir paukščiais.

XX a. pradžioje Palangoje viena iš didžiausių, talpiausių, poilsiautojams pritaikytų buvo Kurhauzo parke, pietvakariname Vytauto ir J. Simpsono gatvių kampe stovėjusi vila „Danutė“ (Paulinos Mongirdaitės 1903 m. išleistame atviruke ji vadinama „Danusia“). Vila medinė, dvielę aukštų su mansarda, pirmame ir antrame aukšte iš visų

(Nukelta į 62 p.)

(Atkelta iš 61 p.)

pusių – dekoratyvūs ištisiniai balkonai. Stogas dvišlaitis. Vilą nuo gatvės skyrė medinė tvorelė. Tokios ir panašios statinių arba kiaurapjūviu dekoru dažnai augaliniuose motyvais išpjaustyti lentelių tvorelės anuo metu nuo gatvės būdavo atskyrusios ir daugelį kitų vilų. Vila „Danutė“, kuri sovietmečiu buvo vienas iš poilsio namų „Nerinė“ korpusų, sudegė XX a. 8 dešimtmetyje.

Tos pačios fotografės XX a. pr. išleistame atviruke matome ir dabartinėje Birutės alėjoje, priešais „Anapilio“ vilą, stovinčias dvi vilas „dvynes“ – „Romeo“ ir Džiuljeta“. Jos priklausė grafams Tiškevičiams ir buvo nuomojamos. Abu pastatai tais laikais nuo gatvės buvo atskirtos medine tvorele. Vilos išliko iki šiol, tik pirmojo ir antrojo aukšto balkonų, beveik identiškų vilos „Danutė“ balkonams, jau nebekė. Šių dviejų vilų architektūra labai panaši į „Danutės“, nors savo dydžiu ir forma šie pastatai ir skiriasi. Tikėtina, kad juos projektavo tas pats žmogus.

Dvieju aukštų medinė Palangos vila „Svitjazis“ („Švitež“) iš kitų išsiskirdavo dideliais, ištisai visos sienos ėjusiais langais. Jos pirmame ir antrame aukšte taip pat buvo poilsiu pritaikytos uždaros erdvios altanos. Vila stovėjo šalia tradicinės pajūrio krašto liaudiškos architektūros gyvenamojo aukšto namo prailgintu stogu su altana namo fasadinėje pusėje. Pastatus jungė gražiai išplanuotas, apželdintas, į nedidelį skverą panašus kiemas.

Prie Tiškevičių bulvaro stovėjusi vila „Gražina“ taip pat buvo medinė, vieno aukšto su mansardomis. Nuo bulvaro ją skyrė medinė dekoratyvi tvora.

Iki mūsų dienų išliko grafo Felikso Tiškevičiaus prie dabartinės Basanavičiaus gatvės pastatytas, 42 numeriu pažymėtas to laikotarpio Žemaitijos miestelių mediniams gyvenamiesiems namams būdingos architektūros gyvenamasis namelis, kuriame dažnai vasarodavo dailininkas Antanas Žmuidzinavičius.

XX a. pradžioje Vytauto (anuomet – Liepojos) ir Kretingos gatvėje stovėjė namai daugiausia buvo pritaikyti miestelėnų reikmėms. Cia veikė parduotuvės, amatininkų dirbtuvės, valdžios įstaigos. Daugiausia tai taip pat buvo tradicinės anuo metų Žemaitijos miestelių architektūros mediniai arba mūriniai namai – vieno ar dviejų aukštų, nedažyti, apkalti lentelėmis, funkcionalūs, stovėjė fasadu į gatvę, neturėjė verandy. Tokie pastatai juosė ir miestelio centre stovėjusių mūrinę sinagogą. Jų pirmo aukšto langinės, kaip ir durys, dažniausiai būdavo kiek papuoštos tradiciniu dekoru. Kiek įmantrėnės architektūros pastatų (nestačiakampės formos, su nusklembtais stogais, iš lauko pusės dekoruotu) buvo vos keletas. Medinių vieno aukšto pastatai buvo ir prie Rusijos–Prūsijos sienos.

Tarp XX a. pirmame dešimtmetyje išleistų Paulinos Mongirdaitės atvirukų dėmesjų patraukia medinis muitinės pastatas. Jis vieno aukšto su įrengta pastoge, iš išorės dekoruota veranda, kurioje buvo dideli langai. Pirmo aukšto langinės baltais dažytos. Virš verandas – du dideli, jiems iš šonų – du maži langeliai, o virš dviejų didelių langų – gražūs, kiaurapjūviai dekoratyvūs pjauštiniai.

Kiek toliau nuo pagrindinių gatvelių stovėjė gyvenamieji namai buvo tipiniai vieno aukšto liaudies architektūtos gyvenamieji namai nusklembtais ar stačiais stogais su mansardomis arba be jų. Seniau statyti – kiek žemesni, mažais langeliais, padalintais į 4 ar 6 rūtis, o naujai statyti kiek aukštesni, su palėpėse įrengtais gyvenamaisiais kambariais, mansardomis.

XX a. pradžioje dabartinės Didžiosios Palangos šiaurės vakari-

nėje dalyje, prie netoli jūros jau stovėjusių vilų ir gyvenamujų namų, kurie vasaromis būdavo pritaikomi svečių poilsisiui, vis dar karaliavo smėlis ir pajūrio augalija – gatvių čia dar nebuvo nutiesta. Šios vilos būdavo vieno arba dviejų aukštų, medinės, su pastatus pirmame ir antrame aukštuose juosiančiais poilsisiu pritaikytais balkonėliais, kai kur panašiai į altanas. Prieangų ir mansardų viršus dažnai būdavo dekoruotas kiaurapjūviais mediniiais pjauštiniais, lėkiaisiais ar žirgeliais. Kai kur šalia tokų gyvenamujų namų stovėdavo stačiakampio arba rotondos formos pavėsinės, dažniausiai dengtos skiedromis, apaugsios vasarą vėsą teikiančiais ir aplinką puošiančiais vijokliniais augalais. Daugelio tuo metu naujai statomų vilų aplinka būdavo lyp maži skvereliai su pasivaikščiojimui takais, gėlynais ir kitais želdiniais – dekoratyviais medžiais, krūmais ir vaizmedžiais. Puikiai suplanuotu privažiavimu, apželdinimu išsiskyrė jau XX a. pradžioje Palangoje stovėjusi, erdviomis atviromis altanomis dėmesjų traukusi vieno aukšto ir kelias mansardas turėjusi vila „Olga“.

XX a. pradžioje iš grafų Tiškevičių pastatyti pirmųjų šveicariško kurortinio stiliaus vilų, buvusių pietvakarinėje miesto dalyje, į pietryčius nuo Birutės alėjos, iki mūsų dienų išliko vilos „Jūros akis“ stovinti stačiakampės formos dviejų aukštų vila „Mahorta“. Ji, kaip ir „Jūros akis“, dabar yra saugoma valstybės, bet vis dar nerestauruota. Ši medinės konstrukcijos, laužytos formos, iš išorės horizontaliai kryptimi lentomis apkalta, dabar šiferio stogu ir lentelėmis dengtu bokšteliu vila anksčiau yra priklausiusi grafienei Sofijai. Pastatas daugelį metų buvo apleistas. Šios pajūrio kraštui būdingos vilos architektūroje yra eklektikos bruožų. Visi vilos fasa-

Šiai laikais Palangoje kyla ir tokie pastatai. Danutės Mukienės nuotrauka. 2014 m.

Medinės architektūros statiniai dabartinėje Šventojoje (Palagos miestas). Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

dai – asimetrinės kompozicijos, tačiau išlaiko proporcijų vieningumą, pasižymi saikingu dekoru. Antrame aukštė X formos elementai asocijuojasi su fachverkinių pastatų konstrukcijų elementais. Tai pastatui suteikia žaismingumo. Langai – stačiakampiai, bokšteliu viršuje – daugiakampiai, smulkaus skaidymo. Bokštelius užsibaigia metaline ažūrine smaile. Pastatas kompaktiško plano, asimetrinės kompozicijos, koridorinės sistemos. Pagrindinis jėjimas orientuotas į vakarus (Burutės alėją). Kiti du jėjimai – iš rytų ir pietų pusių. Tūriui žaismingumo suteikia daugiakampis bokštelius pietvakariamiame kampe su aukštu, smailiu stogu. I antrą aukštą veda laiptinė, kuri yra pagrindinio koridoriaus viduryje. Antro aukšto viduryje – platus koridorius, apie kur visu pastato perimetru išdėstyti patalpos. Saugotinas pastato tūris, autentiškos konstrukcijos, eksterjero dekorų elementai.

XX a. pradžioje tarp gražiausių medinių architektūros statinių Palangoje buvo 1902–1903 m. dabartinėje Kęstučio gatvėje (Nr. 31) iškilięs medinis, moderniai įrengtas vonių pastatų korpusas, vadintas šiltosiomis maudyklėmis. Jose buvo pastatytos marmurinės vonios, o jūros vanduo pašildomas. Pastatą puošė prie jėjimo į jį buvę dideli, manieristinio stiliaus langai. Nuo gatvės maudykles skyrė gražiai dekoruota medinė tvorelė.

Tuo laikotarpiu paplūdimyje atsirado ir poilsiautojams pritaikytos jau minėtos pailgos, aukštatos medinės maudymosi kabinos. XX a. dešimtmetyje veikės maudyklių paviljonas taip pat buvo medinis, savo architektūra panašus į kurorte stovėjusias vilas. Jis buvo suskaidytas į kelias dalis, su bokšteliais, balkonėliais, dekoratyviomis tvorelėmis.

Iš visuomeninių pastatų savo architektūra akį traukė ir Palangoje XX a. pirmajį dešimtmetylį čia jau veikusi dviejų galų cukrainė su

mansardomis, didele altana, jėjimu per vidurį bei poilsiautojams skirta vieno aukšto, su dideliais langais, dviejų galų, su jėjimu per vidurį sporto salė. Abu šie pastatai buvo mediniai, vieno aukšto, gerokai ilgesni, negu tradiciniai gyvenamieji namai ir kiek panašūs į kurorte stovėjusias vilas. Tik sporto salės pirmasis aukštetas buvo kiek aukštesnis, negu kitų statinių, langai didesni. Antlangai ir langinės mažiau dekoruotos – panašios į tas, kurios būdingos tradicijams žemaičių gyvenamiesiems namams.

1928 m. Ignas Stropaus sukurtoje nuotraukoje jamžinta cukrainė „Jūratė“ yra labai panaši į cukrainę, apie 1907–uosius metus nuotrauotą P. Mongirdaitės (tikėtina, kad tai tas pats pastatas), tik 3 dešimtmetyje cukrinės altanos jau uždaros (istiklintos) ir mandarados kitokios.

XX a. pradžioje Palanga ėmė sparčiai keistis, modernėti. 1908 m. prie Kurhauzo buvo išgręžtas 227 m. gylio artezinis grėžinys, nutiestas kelių šimtų metrų ilgio vandentiekis į Kurhauzų ir į keletą kitų kurorto pastatų. Tais pačiais metais į Palangą atvesta ir elektra (pirmiausia ji pradėjo veikti Kurhauze).

1909 m. Palangai suteiktos kurorto teisės.

Miestas stipriai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą – dalis gyvenamųjų namų miestelio centre buvo apgriauta. Centrinė gatvė, kad ir grįsta akmenimis, bet vis dar, kaip ir anksčiau, buvo duobėta, šaligatviai aplieisti. Palanga tuo metu dar nebuvvo labai patraukli poilsiautojams. Jie čia pradėjo sugržti tik po dviejų-trių metų. Kurorto gyvenimas gerokai pasikeitė po 1921 m. kovo mėn. 21 dienos, kai Palanga buvo grąžinta Lietuvai. XX a. 3 dešimtmetyje palaipsniui ēmė keistis kurorto valdymo struktūra. Pablogėjus finansiniei padėčiai, grafai Tiškevičiai visų anksčiau savo statytų vilų (Nukeelta į 64 p.)

Iš kairės: Šventosios (Palangos miestas) centre; pagrindinėse Šventosios gatvėse paskutiniai metais vis daugiau lyg grybai dygstančių medinių šeimų poiliui skirtų namelių. Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

(Atkelta iš 63 p.)

išlaikyti neįstengė, todėl dalį jų ir dar neužstatytų žemės sklypų pardavė.

1928 m. buvo priimtos kurorto tvarkymo taisyklės, pagal kurias Palangą turėjo tvarkyti ir eksploatuoti Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamentas.

1933 m. Palangai suteiktos miesto teisės. Tuo laikotarpiu čia jau nuolat gyvendavo apie 3 000 gyventojų, buvo 30 gatvių. Dauguma miestelio pastatų, kaip ir anksčiau, buvo mediniai.

Statybų mieste padaugėjo XX a. 4 dešimtmečio pradžioje. Tuo laikotarpiu sklypų skirstymo planai buvo sudaromi be vieningo išankstinio projekto, nesvarstant naujojo apstatymo pobūdžio ar kurorto vystymo krypčių. Naujų vasarnamiai architektūra dažniausiai priklausydavo nuo statančiojo skonio, lėšų bei architekto meistriškumo. Tuo laikotarpiu nauji statiniai kilo ne tik kurortinėje zonoje, bet ir kitose miestelio vietose. Kaip tuo laikotarpiu atrodė Palanga, yra parodyta 1934 m. matininko Č. Povydžio sudarytame Palangos žemės faktiško valdymo plane.

1932–1938 m. Palangoje buvo pastatyti 145 vasarnamiai ir gyvenamieji namai. Statant naujus statinius buvo laikomasi statybos įstatymų, projektai svarstomi Kretingos apskrities statybos komisijoje. Jai pritarus, aptariami ir derinami Vyriausiojoje statybos ir sauskelių inspekcijoje. Daugelis naujujų pastatų, kaip ir anksčiau, buvo vieno aukščio, mediniai. Daugiausia statydavo karkaso konstrukcijos su užpildu vasarnamius. Tuo laikotarpiu kurortinė zona išsiplėtė, vasarnamius įstaigos bei gyventojai statė ir šiaurinėje miestelio dalyje, naujuose sklypuose Palangos rytinėje pusėje.

1936–1938 m. Palangos miesto savivaldybei iš grafų Tiškevičių nusipirkus dvaro sodybai priklausančio parko šiaurinę dalį, čia buvo suformuotas Miesto parkas, pastatyta medinė estrada, vaikų žaidimo aikštėlės, pro parką nutiesta dabartinė Dariaus ir Girėno gatvė. Ši teritorija, kaip Miesto parkas, buvo naudojama neilgai, laikui einant sunyko ir čia stovėjė mediniai statiniai. Šiandien juos atstatyti nėra poreikio.

Miestelio centrą stipriai nusiaubė 1938 m. gegužės 10 d. klebonijoje kilęs ir per labai trumpą laiką didžiąją jo dalį apėmęs gaisras. Gaisro metu beveik visiškai buvo sunaikintas miestelio centras ir šiaurinė jos dalis – sudegė 120 gyvenamujų namų, kurių didžioji dalis buvo mediniai, daugybė ūkiniai pastatai, gimnazija, kelios mokyklos, paštas. Centre išliko tik mūrinis sinagogos pastatas.

Kurorto atstatymo darbai prasidėjo dar tą pačią vasarą. 1938 m. birželio mėnesį jau buvo sudarytas kurorto naujojo plano projektas,

o rudeniop užbaigtas teritorijos atstatymo projektas. Vasarą darbą pradėjo Palangos atstatymo komitetas. Palangiškai kreipėsi į aukštutesnes instancijas, prašydami perplanuoti kai kuriuos sklypus, nes jie buvo labai ištęsti, o tai trukdė racionaliau panaudoti statyboms skirtus plotus. Planuose buvo numatyta iki 18 metrų praplatinti Jūratės, Žvejų, Birutės, Kretingos gatves, o Maironio gatvę sujungti su S. Daukanto, įrengti turgavietę, sureguliuoti Roužės upės vagą, sutvarkyti eismą mieste. Pagal šį planą Birutės gatvė buvo skirta lengvajam transportui, o Ganyklų – sunkiajam.

1938 m. buvo pakoreguotos 160 sklypų ribos, suprojektuoti vandentiekio ir kanalizacijos įrengimai. Per pirmuosius du metus po gaisro buvo suprojektuoti 37 gyvenamieji namai. Miestelio centre (ypač prie Vytauto gatvės) prioritetas buvo teikiamas mūriniam vieno-dviejų aukštų pastatams. Didžioji jų dalis savo architektūriais sprendimais neišsiskyrė. 1939 m. šalia senosios vaistinės iškilo mūrinis kino teatras, 1938–1939 m. miestelio centre pastatyta autobusų stotis, paštas, pradinė (mokykla, kino teatras buvo mūriniai). Tuo laikotarpiu kurortinėje zonoje statomi vasarnamiai, kaip ir anksčiau, dažniausiai būdavo mediniai.

1939 m. kiek atokiau nuo Palangos pradėjo veikti aerouostas.

1941 m. Palangos miesto ribos buvo išplėstos – kurortui pri skirta Senoji Palanga ir Kontininkų kaimas.

Karas ne tik nutraukė kurorto atstatymo darbus, bet ir gerokai išnuniokojo. Vėl buvo sugriauta, gaisrų sunaikinta nemažai pastatų.

Po karo Palanga buvo tvarkoma pagal miesto generalinį planą (tokie planai čia pradėti sudarinėti 1949 m.).

Palangoje sumanius įkurti sąjunginės reikšmės gydomajų kurortą, generaliniame plane jis buvo traktuojamas kaip vientisas miestas. Ankstesnis jo padalijimas į dvi dideles dalis – kurortinę ir gyvenamąją – buvo panaikintas, o visas miestas pagal savo atliekamas funkcijas suskirstytas į kelias atskiras teritorijas: sanatorių ir poilsio namų; viešbučių ir pensionatų; stovyklavimo; gyvenamąją; visuomeninių įstaigų; aptarnaujančių įmonių. Miesto centras paliktas senojoje vietoje, o kelias Klaipėda–Liepoja pastumėtas gerokai į rytus, patį miesto pakraštį. Buvo ištiesintas ir sutvarkytas Roužės upelis.

Asmeninės statybos tuo laikotarpiu buvo ribojamos. Individuiliems gyvenamiesiems namams sklypai dažniausiai būdavo skirti šiaurinėje ir pietrytinėje miestelio dalyje. Čia didelė dalis naujai statomų namų jau buvo mūriniai.

Sąjunginės reikšmės kurorto formavimas skaudžiai palietė daugelį mieste buvusių kultūros paveldo objektų. Jau pirmąjį pokario dešimtmetį čia buvo sunaikinti visi svarbesni krikščionybės atri-

Iš kairės: Šventojoje šiandien statomi ir mediniai, XX a. pradžios pajūrio krašto tradicinės architektūros stiliaus pastatai; sunkiai suprantamas architektūros stilis derinys dabartinėje Šventojoje (Palangos miestas). Danutės Mukienės nuotraukos. 2014 m.

butai – mediniai kryžiai, koplytstulpiai, religinio turinio skulptūros.

1965, 1972–1974 m. buvo kuriami Didžiosios Palangos plėtimo projektai. Pagal juos ir 1975 m. parengtus planus prie Palangos prijungti šie kaimai: Vanagupė, Kunigiškės, Monciškės, Nemirseta ir Šventosios gyvenvietė.

Vystant kurortą laikytasi vadinamojo giluminio kupstinio urbanistinio planavimo principo – rekreacinė statyba buvo vystoma keliuose kompleksuose, kuriuos skyrė dideli parkų ir miškų plotai, kurortinė zona buvo formuojama arčiau jūros, o toliau nuo jos – gyvenamieji kvartalai ir kurortą aptarnaujančios įmonės.

1972–1974 m. sudarytuose miesto generaliniuose planuose buvo nuostata, kad Palangoje leidžiamą statyti ne aukštęsnius kaip 4, o Šventojoje – ne didesnius kaip 3 aukštų namus. Namų stogai neturėjo iškilti virš medžių.

1970–1990 m. Palangą papuošė nemažai originalios architektūros statiniai. Didelė jų dalis – mūriniai. 1977 m. rytinėje Palangos dalyje, antroje pusėje kelio Klaipėda–Liepoja, pradėtas statyti naujas Virbališkės gyvenamasis rajonas, kuriame stovintys daugiau aukščiai mūriniai namai nieko bendro neturi su tradicine medine Palangos architektūra. Tuo pat metu parengtas Sveikatingumo parko, kurį buvo numatyta suformuoti tarp Palangos ir Vanagupės (šiaurės vakarinėje Palangos dalyje, į rytus nuo Naglio kalno), projektas. Šio plano iki galо nepavyko įgyvendinti, nes, Lietuvai atgavus neprieklausomybę, neužstatyti žemės plotai šioje teritorijoje buvo pradėti grąžinti savininkams, šie daugumą jų pardavė ir čia išaugo šiuolaikinės architektūros prabangių vasarnamių ir gyvenamųjų namų rajonas.

Prasidėjus Lietuvos Atgimimui, miestas ėmė greitai keistis. Pirmaisiai iš jo centre esančios aikštės (prie Jūratės gatvės pradžios) pašalinta Lenino skulptūra. Mieste atsirado daugiau individualių statybų, kurortas tapo spalvingesnis. Minėtu laikotarpiu Palangos architektūros savitumu suinteresuoti palangiškiai itin pasigedo kurorto užstatymą reglamentuojančių įstatymų.

1992 m. pradėti projektuoti žemės sklypai nuo Klaipėdos iki Lietuvos sienos su Latvija. Buvo parengti Monciškių ir Kunigiškių detalūs išplanavimo projektai, pradėtas rengti Nemirsetos detailaus išplanavimo projektas. Minėtu laikotarpiu vykdant statybas ne visada buvo laikomasi pagrindinių miesto generalinio plano ir centrinių miesto daliaus išplanavimo nuostatų, buvo daug statyby projekty savavališkų pakeitimų. Pasitaikė atvejų, kad net kopų zonoje vietoje pertvarkomų dušų, tualetų „išdygavo“ poilsinės, gyvenamieji namai, dažniausiai mūriniai, nieko bendro neturintys su anksčiau čia stovėjusių pastatų paskirtimi ir architektūra.

Palanga – didžiulės konkurencijos ir interesų susikirtimų vieta. Todėl Klaipėdos regione net ir 1996–1998 m. daugiausia nesusipratimų planavimo ir projektavimo srityje būta Palangos mieste. Vietos savivaldos institucijos tarnybos nesugebėjo valdyti situacijos, kartais nuolaidžiaudavo projektavimo įmonėms, užsakovams, ne surasdavo reikiamų padėties normalizavimo būdų, kompleksinių sprendimų, todėl mieste atsirado nemažai statinių, kurie nieko bendro neturi su tradicine šio krato architektūra, gerokai pakenkė Palangos kaip kurorto veidui. Daug kuo šiuo požiūriu kaltas ir dailies palangiškių trumparegiškas požiūris į išlikusių gamtinėų vertibių apsaugą bei aplinkos kokybės gerinimą.

Palangos miesto ir priemiestinėje zonoje nuolat mažėja rekreacinis potencialas. Dėl nereguliuojamo poilsiautojų antplūdžio pastebimai intensyvėja pajūrio kopų bei prieškopės vėjo sukeliamą eroziją.

Palangos kaip svarbiausio Lietuvos klimatinio kurorto augimo ir funkcionavimo principai buvo išdėstyti 1988 m. patvirtintame Palangos kurorto generaliniame plane. 1989 m. tuometinis Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas parengė didžiosios Palangos neapstatytų erdvų kraštovaizdžio formavimo ir poilsio organizavimo projektinį darbą. Vienas svarbiausių kurorto želdynų formavimo priešaidų – rekreacių kompleksų apsupimas želdynais ir sudarymas galimybų žmonėms artimiausiu atstumu patekti iš gyvenamosios vietas į gamtinę aplinką.

Kraštovarkos specialistai pažymi, kad tik apgailestauti reikia, jog dabartiniame kurorto vystymo etape nejvertinami gyvybiškai svarbūs visuomeniniai kurorto aplinkos formavimo tikslai, o prioritetai suteikiami vartotojams interesams.

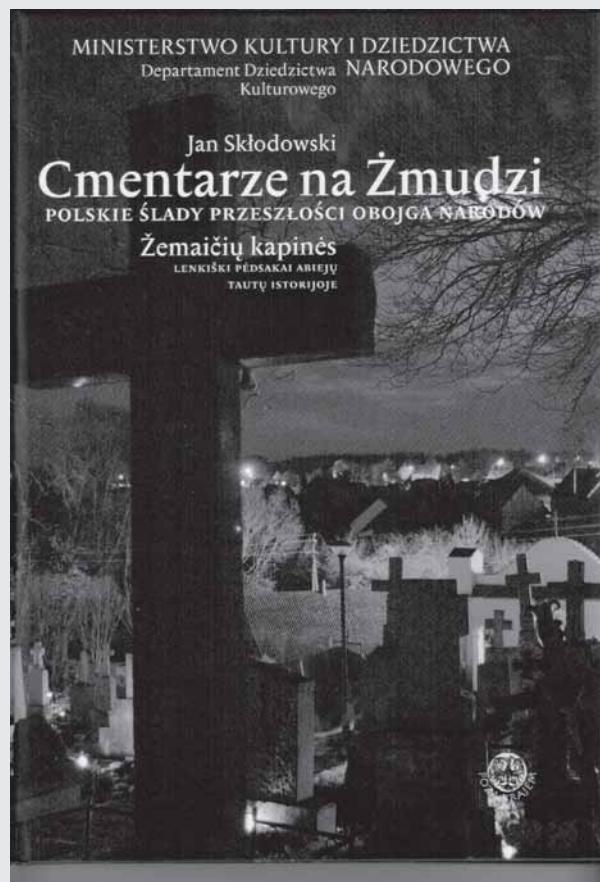
Architektūriiniu požiūriu Palanga per paskutinį dešimtmetį gerokai pasikeitė. Keičiantis žmonių gyvenimo būdui, statybų technologijoms, didėjant statybinių medžiagų asortimentui, keičiasi ir architektūra. Jei apie Palangą kalbėsime kaip apie vieną iš Europos kurortų, matyt, būsime teisūs sakydami, kad jis labai pagražėjo, nors tokį ilgaamžių ir architektūriiniu požiūriu vertinę pastatų kaip Tiškevičių rūmai, jų ir kitų Lietuvos didikų XX a. pradžioje pastatytų medinių vilų, čia per tą laiką ir nepastatyta. Na o jei kalbėdami apie Palangą mąstysime kaip apie Lietuvos kurortą, turėsime pripažinti, kad pavienius šiam kraštui būdingus architektūrinius statinius stipriai užgožia savo architektūriniais sprendimais nieko bendro su mūsų pajūrio kultūros paveldu neturintys statiniai. Dar blogesnė situacija Palangai priklausančioje Šventosios gyvenvietėje. Akivaizdu, kad čia projektuojami tik atskiri statiniai, o gyvenvietės užstatymu tinkamai nesirūpinama.

„ŽEMAIČIŲ KAPINĖS. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“

2013 m. pabaigoje Lenkijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos Kultūros paveldo departamentas išleido Varšuvoje gyvenančio mokslininko dr. Jano Tadeušo Skłodowskio didelės apimties, gausiai jo paties sukurtomis nuotraukomis iliustruotą monografiją „Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“ Knyga platinama Lenkijoje, dalis tiražo – ir Lietuvoje.

Šis išskirtinės svarbos leidinys Varniuose (Telšių r.) veikiančiame Žemaičių vyskupystės muziejuje, kurio direktorius Antanas Ivinskis talkino renkant informaciją leidiniui, buvo pristatyta 2014 m. gegužės 8 dieną. Ta proga čia buvo surengta paroda „Žemaičių kapinės“ iš autoriaus ir šio muziejaus fotoarchivų. Gegužės 9 d. leidinio sutiktuvės vyko ir Lenkų institute Vilniuje, kur susirinkusį gražų bendražygį ir bendraminčių būrį pasveikino, renginį vedė šio instituto direktorė, Lenkijos Respublikos ambasados vyresnioji patarėja dr. Małgorzata Kasner, kalbėjo J. T. Skłodowskis, Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius A. Ivinskis, Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė Dorota Janiszewska-Jakubiak.

Knygos viršelis

IŠSKIRTINĖS REIKŠMĖS LEIDINYS

ANTANAS IVINSKIS

Knyga-albumas-monografija „Žemaičių kapinės“ – leidinys apie istorinės Žemaičių seniūnijos (kurį laiką – Žemaičių kunigaikštystės) teritorijoje esančias kapines, kurių antkapiniuose paminkluose, epitafijose, atminimo lentose yra išlikę užrašų iš Abiejų Tautų Respublikos laikotarpio. Jų dar galima rasti ir ant bažnyčių, koplyčių bei kriptų sienų. Šie užrašai pasakoja apie čia gyvenusius žmones ir jų santykius bei visuomeninę padėtį per visą Lietuvos ir Lenkijos 500 metų bendros istorijos tarpsnį.

Pristatant knygą skaitytojams Varniuose ir Vilniuje, renginiuose dalyvavo ne tik knygos autorius Janas Skłodowskis, bet ir Len-

kijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė p. Dorota Janiszewska-Jakubiak, susirinkusiems savo palaiminimą atsiuntę Jo Ekscelencija Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis, pasveikino Telšių rajono savivaldybės meras Vytautas Kleiva. Knygos autorius dr. J. T. Skłodowskis, susitikdamas su skaitytojais, trumpai pristatė minėtą Abiejų Tautų Respublikos laikotarpį, nors, kaip pats pažymėjo, tokiam renginyje per dešimt minučių apžvelgti 500 metų istoriją yra labai sudėtinga. Varniuose jo atidžiai klausėsi į knygos sutiktuvės atvykę Telšių, Šilalės, Rietavo, Šiaulių bibliotekininkai bei muziejininkai, kunigai, Kultūros paveldo departamento Telšių teritorinio padalinio vedėjas Antanas Eičas.

Knyga buvo rengiama įgyvendinant Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos lenkakalbio kultūros paveldo fiksavimo programą. Iš jai skiriamų lėšų knyga buvo ir išleista.

Joje yra pateikiama informacija iš visų istorinės Žemaitijos regionų. Medžiagą ir vaizdus leidiniui autorius rinko 2007–2012 m. trisdešimties kelionių po Lietuvą metu. Dera pritarti knygos recenzentui prof. dr. Jarosławui Komorowskiui, teigiančiam, kad J. T. Skłodowskis Žemaitijoje atliko imponuojantį ir dar niekieno nedirbtą darbą. Jis 156 vietovėse aptiko daugiau negu du tūkstančius laidojimo vienetų ir atliko jų inventorizaciją – šias vietas nufotografavo ir aprašė. Unikalų tai, kad knygoje visi tekstai pateikiami lenkiš-

Knygos sutiktuvėse Lenkijos institute Vilniuje (iš kairės): Lenkijos Kultūros ir tautinio paveldo ministerijos atstovė Dorota Janiszewska-Jakubiak, knygos autorius dr. Janas Tadeušas Skłodowskis ir Lenkijos instituto Vilniuje direktorė Lenkijos Respublikos ambasados vyresnioji patarėja dr. Małgorzata Kasner. Danutės Mukienės nuotrauka

Knygos sutiktuvėse Lenkijos institute Vilniuje kalba Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius Antanas Ivinskis. Danutės Mukienės nuotrauka

kai ir lietuviškai. Tai yra didžiausias Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerijos nuopelnas. Tai ir aukštas lygmuo, žūrint iš vis dar paieškomo taško, kuriame abiejų tautybių požūriai galėtų sutapti. Tokiu sutartimų lauku pirmiausia natūraliai pridera būti kultūrai, kurios kūrėjai mūsų žemėje buvo šių abiejų, žinoma, ir kitų tautybių atstovai.

Mums, lietuviams, itin svarbu dar ir tai, kad knygos tekstas yra išskirtinio objektivumo, dalykų ir kontekstu pažinimo pavyzdys. Atskiro dėmesio ir pagyrimo nusipelno joje pateiktos medžiagos logika bei estetika. Autorius yra ne tik puikus istorijos ir meno žinovas, bet ir menininkas, talentingas fotografas. Jam labai svarbus tiek knygos turinys, tiek ir jos išvaizda. Kiekviena leidinio fotografija turi tikslią metriką. Knygos pabaigoje pateiktos jvairios dalykinės rodyklės. Leidinys išskirtinis ir tuo, kad Jame pateikiama istorinių epitafijų tekstų vertimai – dažnai iš lotynų į lenkų ir lietuvių kalbas. Imponuoja autorius atlirkas didžiulis darbas ir parengiant bei leidinyje pateikiant poetinius elementus. Jų itin daug knygos dalyje, kurioje pristatomi epitafijų ir antkapiai įrašai. Dėl viso to dera pritarti minčiai, kad „Tėvynė – tai žemė ir kapai, o praradusios atmintį tautos nustoja gyvavusios“.

J. T. Skłodowskio knyga „Žemaičių kapi-

nės“ mus turėtų apsaugoti nuo lemtingų atminties praradimo padarinių. Šis jo darbas mums, žemaičiams, primena ir kitą mokslininką iš Lenkijos – Liudwiką Krzywickį, kuris prieš 100 metų, t. y. XX a. pradžioje, tyrinėjo Žemaitijos archeologijos paveldą, kaip ir J. T. Skłodowskis dabar, bendravo su tų pačių vietovių gyventojais – parapijų klebonais, inteligentais, ir kt. šiame krašte sutiktas žmonėmis.

Žemaičių vyskupystės muziejus sudarė galimybę 50 šios knygos egzempliorių įsigyti Žemaitijos bibliotekoms ir muziejams.

Tuo, kas knygoje sudėta (senovės išminimai, paveldu), mums verta didžiuotis. Turime jį pastebeti ir stengtis, kad senų puikių paminklų nenaikintume iš neatsargumo, nežinojimo ar įgyvendindami nepamatuotus projektus. Autorius, atvykęs į Lietuvą pripratyti knygą, konstatavo, kad jis pasiekė žinia, jog vienas jo knygoje aprašomas antkapinis paminklas jau dingo. Tai rodo, jog būtina kuo didesnė šios knygos idėjų sklaida, kad augtų mūsų savimonė, brėstų, stiprėtų kultūra, kad šio paveldo déka vyktų kultūros tradicijų testinumas, gimių kiti mūsų kraštui reikalingi kultūriniai projektai. Reikia tam, kad būtume tvirtesni ir dvasiškai turtingesni.

DR. JANAS TADEUŠAS SKŁODOWSKIS

Janas Tadeušas Skłodowskis – Varšuvos universiteto humanitarinių mokslių daktaras, fotografas, kelialtojas. Jis – Lenkijos Meno istorikų draugijos, Karpatų draugijos ir Lenkijos meninės fotografijos draugijos narys. Bendradarbiauja su Lenkijos Meno institutu ir Lenkijos mokslių akademijos Istorijos institutu bei Kultūros ir tautinio paveldo ministerija. Buvo išvykęs į 50 tiriamujų-inventoriacinių kelionių po Lietuvą, Latviją ir Ukrainą. Jis – kelių dešimčių straipsnių, knygų, albumų autorius bei gausių fotografijos parodų savo šalyje ir užsienyje autorius.

Jo knygą „Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų Tautų istorijoje“ sudaro recenzijų fragmentai bei šie svarbiausi skyriai: „Žemaitija – trumpa istorija ir vieta abiejų unija susietų tautų istorijoje“, „Žemaičių kapinės ir jose išlikię antkapiai su lenkiškais įrašais“, „Senosios Šiaulių kapinės – Žemaitijos paminklinio nekropolio pavyzdys“. Knygos gale – rodyklės: „Rinktinė bibliografija“, „Vietovės, kapinynai ir antkapiuose rasatos pavardės“, „Pavardžių, esančių laidotų asmenų sąraše, indeksas“. Leidinys užbaigiamas lietuviškomis ir lenkiškomis knygos santraukomis bei trumpa knygos autorius biografija.

Libertas Klimka „LIETUVIŠKŲ TRADICIJŲ SKRYNELĖ“

Profesoriaus Liberto Klimkos knygos laukiamos kiekvieno etnokultūros specialisto ir kitų žmonių, besidominčių lietuvių tradiciniame kultūra, namuose. 2013 m. jas papildė leidyklos „Didaka“ išleista gausiai iliustruota ir didelės apimties knyga „Lietiviškų tradicijų skrynelė“. Jos trumpoje anotacijoje nurodoma, kad „Knygoje pasakojama apie lietuvių tradicines šeimų bei kalendorinės šventes, jų papročių kilmę ir prasmę, bendruomenišką pobūdį, ryšį su senaja baltų mitologija. Pagrindinė lietuviškų papročių ypatybė – gamtos reiškiniai, diktuojamų dangaus šviesuliu judėjimo skliaute, atspindys žmonių elgsenoje. Tarp metų rato švenčių įterpti taip pat svarbių istorinių įvykių paminėjimai, mažiau žinomi iš istorijos vadovelių.“

Leidinyje nemažai vietas skirta ir liaudies teatro elementų, kurie ilgą laiką buvo gyvi, o kai kur net iki šių dienų išliko, apžvalgai. Pristatydami naujają profesoriaus knygą žurnalo skaitytojams, pateikiame tokius tekstų fragmentus:

KAIP SENOVĖJE ŠVĘSDAVO NAUJUOSIUS?

„Jaunimas, sutikdamas Naujuosius, rengdavo persirengėlių vaikstynes. Tai rytu Lietuvos tradicija; žemaičiai atsigrieba per Užgavėnes. Būtini vaidinimo personažai būdavo šie: pirmiausia Senieji metai – sulinkę, suvargę, apsiréde palaikiai apspurusiais rūbais. Gražus jaunikaitis su knyga rankoje – Naujieji metai. Juodviejų palyda – meška, gervė, ožka, išdaigininkas velniukas, kartais čigonai, juoda Giltinė su mediniu kardu. Štai toks būrys pasibelsdavo į kiekvieną kaimo trobą; įleisti vidun pasveikindavo namiskius, palinkédavo gerų ateinančių metų. Žinoma, už tai būdavo ir pavaišinami. Etnografas Jonas Balys Betygaloje išgirdo tokią žaismingą prakalbą, kurią išdrožė Naujieji metai: „Sveikinu su Naujais metais ir žycioju nuo visų jaknų ir vėdaro visokios laimės ir gero gyvenimo. Kad pas jus augtų rugiai su ūsais, bulvės ir kitos daržovės su uodegom, kad jūsų karvės turėtų daug teliukų, o riebrios kiaulės – daug paršiukų, kad būtų daug taukų puoduose ir daug grūdų aruoduose!“ Ir jeigu užsikirstų kalboje ar ieškodamas rimui žodžio stabtelėtų, Senieji metai tuo bandytų įterpti savo trigrąši, bet antraip: vietoj „grūdų“ pasakytu „pelų“, vietoj „paršiukų“ – „šerniukų“. Tada Giltinė užpuola Senuosius, badydama savo kardu bei vaikydama po visą trobą. Ir jei jau laikrodis išmušė dyvilką valandą nakties, pasigailėjimo Seniesiems metams nebebus...“

TRYS KARALIAI – TARPUŠVENČIO PABAIGA

„Lietuvoje liaudiškieji Trijų Karalių šventės papročiai nėra sudėtingi: po kaimą vaikščiojo trys jauni vyrai, vilkį „karališkus“ rūbus, užsidėję blizgučiais papuoštas karūnas, prisiklijavę linų pluošto ar avikailio barzdais. Vienas jų būtinai „juodaodis“ – suodinaišis skruostais. Karalius veda Angelas, nešantis rankoje Betliejaus žvaigždę. Toji dažniausiai nupinta iš šiaudų, papuošta kokiais blizgančiais ar

spalvotais popieriukais. Karaliai, aplankę kiekvieną sodybą, šventinta kreida užrašo ant lauko durų staktos savo vardų raides K + M + B (Kasparas, Merkeliis, Baltazaras). [...]

Žvaigždės nešiojimo paprotys galėjo atsirasti iš to, kad saulėgržios šventę pažymint po kaimą kitados būdavo nešiojančios saulės atvaizdas, – etnografai yra spėjė užrašyti tokios apeigos atminimą.

Žemaičių karaliai karūnas nusipindavo iš šiaudų, pasipuošdavo perpetinėmis juostomis, rankose turėdavo krivūles. Žvaigždė su skambučiais nešdavo baltai apsirengęs vaikutis. Užėjė į trobą, persirengėliai pagiedodavo šventų giesmių, o paskui, jei šeimininkai nesukėdavo vaišinti, užtraukdavo ir kokią talalinę. Vaikams Karaliai turėdavo saldainių, tad būdavo labai laukiami.

SIAUTULINGOSIOS IR LINKSMOSIOS UŽGAVĖNĖS

„Užgavėnės šiandien Lietuvoje yra turbūt visų mėgstamiausia liaudiškoji šventė. Čia daug erdvės žaismei, valiūkavimui, visokeiriopai saviraiškai. Todėl tradicinię šventę džiaugiasi tiek vyresnės kartos žmonės, tiek ir jaunimas. [...]“

Smagiausia, kai į kiemą klegėdami, muzikuodami jvairiaisiais instrumentais ir rakandais, barstydamai pelenus, žnaibydami, visokias išdaigas krėsdami suguža persirengėliai. Tada prasideda tikras liaudiškojo teatro vaidinimas: šeimininkas į vidų įsileis ir gerai pavaišins, jeigu atvykėliai bus šmaikštūs, aštrialiežuviai, išmoningi. Sakomų kalbų temos tradicinės: šeimininkai visaip išliaupsinami, kad tik priimtų sušilti suvargusius ir sušalusius ateivius iš toli.

Užgavėnių persirengėlių vaikštynių tradicija išliko veik nenutrūkusi tik Žemaitijos miesteliuose ir bažnytkaimiuose. Ten ją dar gerai atmena vyresnės kartos žmonės. Kituose Lietuvos regionuose šventės vyksmas apskritai būdavo paprastesnis, bet visur Užgavė-

nių dieną važinėjamasi rogėmis, rengiamos žirgų lenktynės. [...] Kiekvienoje apylinkėje Užgavénės būdavo švenčiamos vis kitaip – mat nelygu, kiek žmonių atmintyje išliko to senojo paveldo. Arčiausiai pirmapradės šventės eigos šiandien turbūt Alsėdžių, Grūšlaukės, Kurtuvénės, nes jų vyksmas praktiškai nebuvo nutrūkės, o papročius gaivinant ir skatinant jau mūsų laikais, stengtasi laikytis vietos tradicijų. [...] Šauniai atgaivintos Užgavénės vyksta ir Plateliuose, Žemaitijos nacionalinio parko centre. [...] Didžiuosiuose Lietuvos miestuose vykstančios Užgavénės vis labiau įgauja „žemaitiškumo“ [...].

UŽGAVÉNIŲ MITOLOGIŠKUMAS

„Persirengėlių paprotys išreiškia labai esmingą agrarinės magnijos bruožą – ryšį su protėvių vélémis, vadinaujų nekrokultą. Iš esmės tai ir yra protėvių įvaizdžiai, pradedant nuo totemių žvérių ir paukščių, baigiant „svetimais“ – vengrais, žydais, čigonais.

Kolektyvinės mitinės sąmonės sukurto dvasios, kitados talkinės medžioklėje, vėliau ēmési padėti ir žemdirbystėje. Užgavéninių kaukės – tai įvaizdžiai, atklydę iš įvairių laiko tolybių. Seniausios – žvérių ir paukščių: Meškos, Vilko, Gervės, Gandro. Jos tikriausiai kilusios iš totemių genčių globėjų ar jų antgartinių savybių garbinimo. Vélesniais laikais žemės derlumo, apskritai vaisingumo sąvokos buvo susietos su naminiais gyvuliais. Iš čia Ožio ir Avino kaukės. Kai kuriose apylinkėse „einama ubagais“, prisdengus drožtinėmis ar odos kaukėmis, vaizduojančiomis labai suvargusius giliai raukšlių išvagotus veidus. „Anot L. Klimkos, „galima šiuose įvaizdžiuose įžvelgti protėvius ar net senosios religijos žynius. Panašios yra ir „žydų“ ličynos – didnosės, gauruotos. „Čigonai“ ir išvaizda, ir elgesiu būdavę artimiausi tikriesiems. [...] Kaimuose dar būdavo persirengiama Velnui, Ragana ant šluotos, Žirgu su raiteliu, Giltine, tokia didgalve ar neūžauga, vadina Malpa ar Tiliuku. [...]

Bet svarbiausia išvaryti įkyrėjusią, atsibodusią piktąją žemos dvasią, kad ir kaip ją vadintume More, Kotre, Barbora, Sene Kūniške ar Gavénu, Diedeliu, Čiučela.“

TRADICINIAI DIDŽIOSIOS SAVAITĖS PAPROČIAI

„Liaudiškieji šv. Velykų papročiai mūsų krašte saviti, šiek tiek skirtinė nuo kitų krikščioniškų tautų. [...]

Vaikai trečiadienį po pamaldų prisirišdavo virvute iš lentelės išdrožtą tokią žuvį ir tempdavo ją aplink bažnyčią, čaižydami rykštėmis. Esą silkę varo lauk, kartu ir pabodus pasninką. Ketvirtadienį taip darydavo du kartus, penktadienį – net tris. [...] prisikėlimo Mišių daugelyje Lietuvos vietuose seniau žmonės laukdavo pernakt bažnyčioje. Nuovargio snaudulį prablaškydavo persirengėlių kipšiuku arba žydeliu pokštai. Kristaus karštą saugodavo jaunu vyru sargyba, pasipuošusi savadarbe uniforma. Žemaitijoje – Viduklėje, Nemakščiuose ir kitur – būta netgi lėlių marionėcių teatro, rodančio Kristaus kančią kelią. [...]

PAVASARIO SAMBARIAI IR SEKMINĖS, AUGUMO ŠVENTĖ

„Septintajį sekmadienį po šv. Velykų pažymimos Sekminės – viena svarbiausiai metų bažnytinė šventė – Šventosios Dvasios atsiuntimas. Tradiciniame kalendoriuje tai augumo, gyvulių globos ir piemenėlių dienos. [...] Vakarop piemenys karves ir aveles papuošdavo gėlių vainikais, pargindavo raliuodami. Paskui apeidavo visas kaimo šeimininkes, linkédami sekminės ūkio darbuose. Gaudavo dosniai mestuvii – kiaušinių, sūrių, dešros, kokį pinigėlių. Ta-

da pamiskėje surengdavo bendras vaišes. Vyresnysis piemenukas, pasilypėjęs į medį, šaukdavo pasivaišinti kartu vilkus, lūšis, meškas. Siems neatsiliepus, tarsi labai supykęs, šūktelėdavo: „Tai ir nesiodykit prie mūsų per visus metus!“

TRADICINIAI RUGIAPJŪTĖS PAPROČIAI

„Žemaitijoje laikyta už garbę nurėžti paskutinę pradalgę, suristi paskutinę pédą. Surišę tą pédą talkininkai mesdavo jį į viršų kuo aukščiausiai arba drūtgaliu suduodavo triskart į žemę, kad kitais metais taip pat užaugtų dideli javai. Apie Šiaulėnus būta išskirtinai įdomaus papročio paskutinę gubą padaryti kaip kokį žirgą. Ant jo ir užsisėdavo tas pjovėjas, kuriam teko išvaryti paskutinę pradalgę. Kitose Lietuvos vietose paskutinės pradalgės ar pėdo būdavo venigama. Sakydavo, liksi paskutinis ir su kitais darbais, patapsi našlys, šunys puldinės. [...] Dar kitas labai archajiškų tikėjimų reliktas – ievaro pynimo paprotys. Tai iš paskutinės saujos nenupjautų rugių supinta kasa. [...] Vélesniais laikais ievaro nebepindavo, nes įsigalėjo pabaigtuviu vainikų paprotys. Samdiniai jį parnešdavo šeimininkams, įpynę tarp varpu ir baltų gėlių – „kad duonelė baltesnė būtų“. Sakydavo „laimę perneša“. Uždėdavo ant galvos šeimininkui su vaizdingais palinkėjimais: Atėjo svetys, vardu rugys. Ir sako: „Kentėjau žiemos laike šaltį, pavasario laike – vandenis, vasaros laike – karščius. Atėjo jaunas ponas, pakirto man kojas, ir aš parirkiau dirvoje. Pailsėjės, pagulėjės atsikėliau, parėjau gaspadinės priėmimo prašyti, nes aš jums duosiu duoną...“ Pabaigtuviu vainiką pakabindavo gerojon kerčion. Kai kuriose vietovėse per žolinę jį dar pašventindavo bažnyčioje, o grūdus suberdavo sėklai.“

BALTIŠKOSIOS RELIGINĖS SISTEMOS IRIMAS

„Labai savitai visa senosios religijos degradacija atispindi viename žemaičių vélyro rudens paprotyje. Baigus jaujoje linamyni, šiaudinė pamékla, vadina „kuršiu“, gabėnama pas atsiliekančius kaimynus. Tikėtina, kad tai žaismingas priminimas, kaip buvo „atsisveikinta“ su senosios religijos jaujos darbų dievybės Gabaujų stabu.“

KŪLIMO IR LINAMYNIO TALKOSE

„Iš linamynio talkų mums liko daug pasakojimų, darbo dainų, įdomių ir net žaismingu papročių. Jauja – tarsi kokia paslapčių skrynia. „Prisilaude“ ten ir keletas mitinių būtybių iš senovinės baltų pasaulėžiuros. Štai ta šeimyna, kuri pirmoji kaimė užbaigdavo darbą, galėdavo pasipuikuoti prieš kaimynus, paraginti juos pasitempti. Ir darydavo tai labai smagiai. Iš šiaudų kūlio ar keleto linų pédelių supindavo didelę lélé su vešliais pakuliniais ūsais ir barzda. Aprengdavo ją kokiomis draiskanomis, sujuosdavo pančiu. Vadindavo „kuršiu“. Kartais po „kuršio“ kaklu pakabindavo surašytą „testamentą“. [...] paryčiais nuneša kuršį prie kaimynų jaujos, staiga atidaro duris ir sušunka: „Atimkitės kurši!“ Nelaukiamas ir nemylimas tas svečias, todėl jo palydovai prisibijodavo, kad ir juokais būti apkumščioti. Kiek jkabindami leisdavosi į kojas, o kitą kartą – ir raitomis. Jei pagaus – išteplios veidus sodžiai, supančios ir pristatys prie mintuvių arba girnų – mali miltų pabaigtuviu blynams. Gavus šią pamékla, ką darysi? Lieka tik kuo spėriau užbaigti darbą, tada bus galima toliau, pas kitus kaimynus tą svetį „palydėti“. Etnologai spėja, kad „kuršio“ nešimas paprotyje išlikęs prisiminimas apie kitados garbintą Gabjaujį – pagonybės laikų dievybę, darbų su linais globėją. [...] Tradicinėse pavasario šventėse vėl pasirodydavo panaši pamékla, irgi siejama su linų darbais – tai Gavénas. Tas, kuris pusiau gavėnyje virsta per žardą ir vaikams paberia saldainių.“

„PRIE ATVIRUMO ŽIDINIO“

Jau beveik dešimtmetis, kaip Vilniaus žemaičių kultūros draugijos susibūrimuose, kurie Vilniaus mokytojų namuose vyksta kiekvieną mėnesį, išskyrus vasaros laikotarpį, gali sutikti malonai su kitais savo kraštiečiais bendraujančiu Danutę ir Albiną Antaną Kazlauskus. Danutė – tautodailininkė, Albinas – literatas. Praėjusiais metais išleista ketvirtoji Albino kūrybos knyga – „Prie atvirumo židinio“. Jos įžangoje autorius rašo, kad, išėjęs į užtarnautą poilsį, išleido dvi poezijos knygas – „Nelaikykim vyturio narve“ (2006 m.) ir „Žiedai pédose“ (2008). Trečioji knyga – „Meilės ir išbandymų kelias“ – išėjo 2010 metais. Joje buvo paskelbta autobiografinė apysaka ir kelios dešimtys eilėraščių. Per tris kitus metus

susikaupė dar apie 80 poezių kūrinelių ir keletas apsakymų

Prozos kūriniuose autorius dažniausiai rašo apie mūsų gyvenime pasitaikančias negeroves, žmonių paklydimus ir pastangas nugalėti blogį.

Geriausius paskutiniųjų metų savo kūrinelius Albinas sudėjo į naujų knygutę – „Prie atvirumo židinio“. Ji, kaip ir ankstesnės, yra originaliai iliustruota – žmonos Danutės rankdarbių spalvotomis nuotraukomis. Viena iš jų puošia ir leidinio viršelį.

Albinas rašo bendrine lietuvių kalba. Jo kūryba nuoširdi, melodinga ir vienam suprantama. Jo leidiniuose ne mažai ir eilėraščių vaikams. Knygelėje „Prie atvirumo židinio“ išspausdinta ir

ALBINAS ANTANAS
KAZLAUSKAS

PRIE
ATVIRUMO
ŽIDINIO

Knygos viršelis. Nuotraukoje – Danutės Kazlauskiės rankdarbis

mini pjesė „Kam duoti karūnų?“

Daugelyje šio autorius eilėraščių, kaip ir apsakymuose, kalbama aktualiomis mūsų gyvenimo temomis.

Kai kurie Albino posmai – tarsi specialiai dainoms parašyti. Skaitai juos ir norisi dainuoti. Reikia manyti, kad kompozitoriai šį autorių dar atras...

Eilėraščiai

ALBINAS ANTANAS
KAZLAUSKAS

KODĖL TAPAI MUMS PAMOTE?

Kodėl, Tėvyne, pamote tulžinga
Tapai tu mums ir stūmei į audras?
Kur tavo meilė, rūpestis pradingo?
Ar atžalos gimtinėj meilę ras?

Saviems vaikams tu pavydėjai kąsnio
Tėvu pastogėj ir gimtam sode
Ir išvarei gyvenimo sotesnio
leškot ir klaidžiot svetimam krašte.

Išsklidom tarsi paukščiai po pasaulį
Ir blaškomės tarp svetimų balsų.
Nors ta pati visiems mums šviečia
saulė,
Bet nevienodai šildo ji visus.

Sakyk, Tėvyne – motina manoji, –
Kai mes sugrįsim, klaidžiojė ilgai,
Ar mus priglausи по sparnu savuoju?
O gal tau būsim svetimi vaikai?

PAVASARINIS TANGO
Už lango groja tango ryto vėjas
Ir sukas ore žiedlapiai obels.
Gegužio saulė lyg geroji fėja
Į mano pirkią skuba pasibelst.

Jos švelnūs pirštai mano galvą glosto
Ir tirpdo sieloje krislus ledų,
O širdj neša vėl į meilės uostą,
Kur laimės paukštė čiulba tarp žiedų.

Vėl siela, pakylėta lig aukštybių,
Tarsi verdenė plūsta iš krantų.
Lemties žvaigždė, naujom varsom
sužibus,
Užlieja širdj vizijų lietum.

O akys juokiasi ir veržias mintys
Kažką prasmingo, gero padaryt.

Taip norisi visus vėl apkabinti
Ir suktis, šokti tango sūkury.

PAUKŠČIŲ CHORAS

Nematoma ranga žiedais apklojo
Akacijų šakas prie pirkios lango.
Žiedai pievelėj serenadą groja
Ir kviečia šokt pavasarinių tango.

Varnėnai švilpauja, aukštai sutūpę,
Sparnais mojuoja – pasitempę, orūs.
O antys, žąsys klykauja prie upės
Ir liejasi į bendrą paukščių chorą.

Jiems pritaria giesme paukšteliis
mažas
Ir gandras, kleketuojantis virš lizdo,
O gulbė – giesmininkė balsą gražę.
Bendram chore parodyti išdrīso.

Nuo pat aušros iki žaros vakarės
Balsų šimtai plevena, sklando ore.
Ir būna sieloje taip lengva, gera.
Kai širdj virpina sparnuočių chorą.

SUGRĮŽIMAS

Sugrįžu aš į savo pavasario klonius,
Kada nuometu gaubiasi vaismedžio
šakos,
Kai giesmė po sunkios, ilgesingos
kelionės
It šaltinio versmė vinguriuoja ir teka.

Vėl lankstau po vaikystės išmindžiotą
pievą
Ir ropščiuosi į ažuolo seną kamieną.
Vėl regiu ankstų rytmę dirvoje tėvą,
Tarsi duoną vis raikantį kietą velėną.

Vėl skubu takeliu prie vilnijančios upės
Ir vis nešančios mariosna vandenis
šaltus,
Kur prie kranto, tarp meldų ir karklų
sutūpę,
Laukia yrių manų išsiilgusios valtys.

Ieškau pirkios gimtos po beržais
žaliaskariais
Ir svirties vidur kiemo prie rentinio pilko.
Čia trobelės languos vėl saulėtekių
žaros
Lyg smaragdai varsom įstambiausiom
sužvilga.

Vėl matau, kaip motulė, palinkus prie
vygės,
Vysto naujų gyvybę išbalintom drobėm.
O jos rūpesčių dienos ir naktys
bemiegės
Iki šiol šiluma ir ramybė mus gobia.

MAN NESVARBU

Vieni man sakė, kad gyvent nemoku,
Kiti kalbėjo: „Negabus esi...“
Jiems atkirtau: „Kaip sugebu – taip šoku
Tarp negabių, nevykelių visų.“

Man nesvarbu, ką svetimieji kalba,
Kokiom spalvom išmargina mane.
Iriuosi tyliai be kitų pagalbos
Aš pasroviui su tokią pat minia.

Vienų išminčių pėdos jau išnyko,
Kiti pro grotas žvelgia neramiai.
Iš turty, prabangos tik šnipštasis liko,
Skaudi lemtis ir valdiški namai.

Nors mano takas vingialis nužymėtas
Prie upeliuko siauro, negilaus,
Mažai man reikia šitoj žemėj vietos, –
Tik sunkią galvą naktyje priglaust.

PRIE ATVIRUMO ŽIDINIO

Surinkęs pakelėj šakas, lapus
Godas pernykštės ir sutryptą viltį,
Užkursiu... Tegu židiniu jie bus,
Kur po žvarbos kažkas galės sušilti.

Į kairią tesis tūkstančiai delnų,
Kelionėje ištroškę ir pavargę,
O kibirkštys virš sodžių ir kalnų
Klajos per naktį ir ramybę sergės.

Ištirps ledai, tūnojė širdyse,
Gaivia versme sušildys sielos kłodus.
Tarytum paukštė suspurdės dvasia,
Apglėbusi sparnais pirkias ir sodus.

Prie atvirumo židinio plevens
Vilties stiprybės, pažinimo aura.
Geismai atgiję – džiaugtis ir gyvent –
Priplildys meilės ir gerumo taukę.

GIMIMO DIENĄ

Gimtadienį man dovanų nereikia
Ir vasarų skaičiuoti neprašau.
Tik noriu pristabdyti eiklų laiką,
Kad jis riedėtu šimtakart lėčiau.

Žinau, kad praeities nesugrąžinsiu
Ir nenuesiū tuo keliu darsyk,
O atminty atgiję metų žingsniai
Kelionėje klaidų neištaisys.

Paliko pėdos, dirvoje įminto,
Pro rugio varpom, po dangaus šviesa.
Gyvenimo takuos ir labirintuos
Bujojo meilė, gėris ir tiesa.

Matau – ruduo nelauktas atšuoliavo,
Atslinks žiema – šerkšnota ir gūdi.
Stabdyti negaliu aš žirgo savo,
Kol dar skubėti ragina širdis.

TRYS MILŽINAI

Virš Nemuno krantų ryškiom žvaigždėm
iškilo

MAIRONIS
MARCINKЕVIČIUS,
ČIURLIONIS

Ir pro rūkus, pro sutemas ir slogią tylą
Šviesa apklojo arimus ir klonius.

Šešėliai traukėsi į pašalius nublanke
Ir prarajon šikšnosparniais sukrito,
O laisvés varpas, grandines sunkias
nuo rankų
Nutraukęs, skelbė atgimimo ryta.

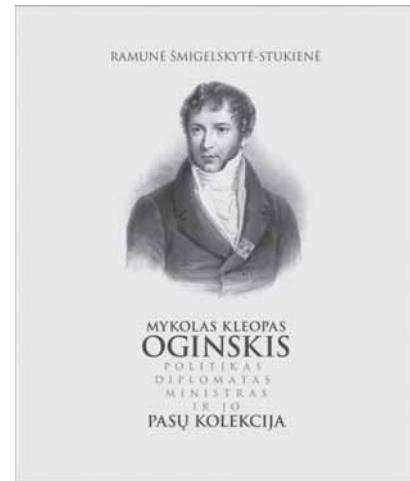
Į širdis skverbësi gerumo, meilės žodžiai
Pro ūkanas ir netikrumo kłodus...
Vilties daigai brandino miestuose ir
sodžiuos
Tiesos vaisius ir krovę į aruodus.

Vakaris sklaidė melo bei puvėsių tvaiką
Ir barstė virš Tėvynės laisvés lietu...
Trys milžinai, aukštai rankas iškélé,
Iaiko
Gyvenimo prasmės ir gėrio žiedus.

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka

„MYKOLAS KLEOPAS OGINSKIS: POLITIKAS, DIPLOMATAS, MINISTRAS IR JO PASŪ KOLEKCIJA“

2013 m. pabaigoje UNESCO į minimų datą sarašą įtraukė ir pasaulyje žinomo kompozitoriaus, Lietuvos politiko, valstybininko, diplomato Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) 250-ies metų jubiliejų. Jam Lietuvoje pradėta rengti jau prieš keletą metų. Vykdomi moksliniai tyrinėjimai, plėtojama leidybinė, kultūrinė veikla, pradėta rengti ir įgyvendinama jubiliejaus paminėjimo programa.

2014 m. balandžio 17 d. Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai visuomenei pristatyta Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos edukologijos universiteto darbuotojos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrinėtojos dr. Ramunės Šmigelskytės-Stukienės knyga „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatės, ministras ir jo pasū kolekcija“. Joje atskleidžiama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiko ir Abiejų Tautų Respublikos diplomato M. K. Oginskio (1765–1833) politinė bei diplomatinė veikla plačiame tarpvalstybinių santykų Vidurio Rytų Europoje kontekste. Remiantis gausia archyvine medžiaga, nagrinėjami diplomatinių misijos Hagoje ir Londone tikslai bei rezultatai, analizuojami Lenkijos ir Lietuvos valstybės reformų projektai, aptariama tėvynės išdavystės problema Rusijos agresijos ir padalijimų akivaizdoje.

M. K. Oginskio 1786–1794 m. laikotarpiu biografiją knygoje papildo bendrame pauso raidos kontekste pateikta jo kelionės dokumentų publikacija. Knygos dalyje „Kelionės dokumentai naujujų laikų Europoje ir Mykolo Kleopo Oginskio pasal“ autorė aptaria pasū įvairovę, įrašų formularius, registravimą, antspaudavimus, skirtingose Europos valstybėse taikytą paso išdavimo

tvarką, atskleidė tapatybės „jdokumentinimo“ istoriją.

Skyriuje „Dokumentai“ yra paskelbti 22 M. K. Oginskui ir jo šeimos nariams 1790–1829 m. išduoti Lietuvos ir užsienio valstybių pasai. Dokumentai publikuojami originalo kalbomis (prancūzų, lotynų, vokiečių, rusų, lenkų) su vertimu į lietuvių kalbą, pateikiamas jų faksimilės.

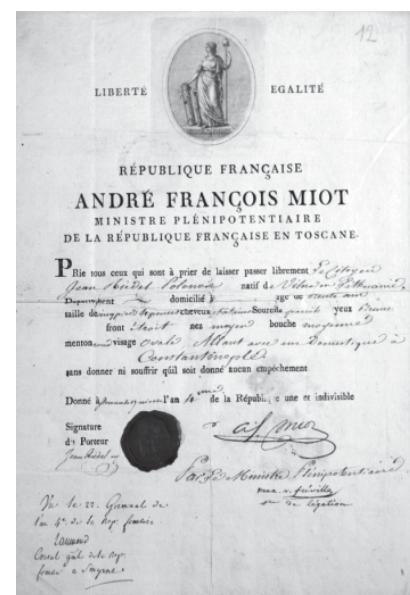
Knygos sutiktuvėse dalyvavo jos autorė, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai direktorius dr. Vydas Dolinskas, Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Aivas Ragauskas, Rietavo Oginskų kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytas Rutkauskas, Lietuvos edukologijos universiteto leidyklos direktorius Jonas Balčiūnas.

Pradėdama renginį Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai direktoriaus pavaduotoja doc. dr. Jolanta Karapavičienė pažymėjo, kad tai pirmoji autorinė monografija, pristatanti Mykolą Kleopą Oginskį ne kaip žinomą kompozitorių, bet ir kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietį, politiką ir diplomatą bei dar daugiau – didiką verslininką. Studijoje pateikiama daug vertingos informacijos apie šios iškilios asmenybės politines ir vertibines pažiūras, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietinės bei kultūrinės tapatybės svarią reikšmę.

Renginio metu dr. R. Šmigelskytė-Stukienė pažymėjo, kad pradėti tyrinėti M. K. Oginskio gyvenimą, jo diplomatinę veiklą, ypač jo misiją Hagoje ir Londone, ją paskatinę prieš keletą metų archyvuose rasta byla su diplomatiniu dokumentais.

Šis leidinys – naujas proveržis ne tik Lie-

tvė. Ramutės migelskytės-Stukienės knygos „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatės, ministras ir jo pasū“ kolekcija“ (2014, Vilnius: VEU leidykla) vir elis

Prancūzijos Respublikos pasas, kurį 1796 m. įgaliotas ministras Toskanoje Andre Francois Miot i dave "Jeanui Riedeliui (Mykolui Kleopui Oginskui), vykstančiam į Konstantinopolį

tuvos, bet ir užsienio šalių istoriografijoje, nes iki šiol, išskyrus lenkų mokslininkę Zofią Libišovską (Zofia Libiszowska), niekas dar nebuvvo išsamiai tyrinėjęs ir pristatęs iškiliaus Lietuvos valstybininko, politiko ir diplomatės veiklą. Savo tyrinėjimus dr. R. Šmigelskytė-Stukienė planuoja tęsti ir toliau, nes, pasak jos, dar yra daug ką tyrinėti ir daug ką parašyti bei pristatyti skaitytojams.

Renginio metu koncertavo, M. K. Oginskio polonezus atliko pianistė Šviesė Čepliauskaitė.

RKIC informacija